

ÅGE MEYER BENEDICTSEN
DE UNDERTRYKTE NATIONERS TOLK

EN MINDEBOG

NYT NORDISK FORLAG • ARNOLD BUSCK
KØBENHAVN 1934

ÅGE MEYER BENEDICTSEN

ÅGE MEYER BENEDICTSEN

ÅGE MEYER BENEDICTSEN

DE UNDERTRYKTE NATIONERS TOLK

UDVALGTE ARTIKLER
OG MINDEORD

I

NYT NORDISK FORLAG - ARNOLD BUSCK
KØBENHAVN 1934

*Udgivet af Fru Katri Meyer Benedictsen i Samarbejde
med Højskoleforstander Jens Marinus Jensen.*

FORORD

Naar denne Bog efter mange forskelligt motiverede Tilskyndelser endelig foreligger, har min ledende Tanke været, at den gennem det Udvalg af min Mands Arbejder, den indeholder, først og fremmest skulde bidrage til, at Åge Meyer Benedictsen i dansk Bevidsthed i højere Grad maattes mindes som Fortaleren end som Taleren. Ofte voldte det min Mand Sorg, naar den Tanke greb ham, at kun de faa forstod, at den Opgave, han havde sat sig i Livet, gik langt udover dette at fortælle sine Landsmænd om fremmede Folkeslags Levevis og Livsvilkaar.

Min Mand ejede i sit rige og vidtomspændende Sindsliv to Følelsesstrænge, hvis Toner blev som den røde Traad i alt hans Virke: Hans Evne til Medliden og hans stærke Retfærdstrang. Det var disse to Følelser, der affødte hans dybe Interesse for de smaa og undertrykte Nationers Ve og Vel, saaledes at det blev hans Livsopgave gennem Skrift og Tale at vække Opmærksomhed for deres Kaar og om muligt derigennem at lægge et Lod i Vægtskaalen for deres Velfærd. Han siger det saaledes i et Brev til en Slægtning — skrevet i Teheran i Februar 1901: »Rent af nysgærrighed eller skønnere sagt videbegærlighed flyver jeg heller ikke rundt. — Jeg har stillet mig for øje en ret kæmpemæssig gerning, en stor almenundersøgelse af en side i vort evropæiske folkeliv, og saa vidt jeg kan forstaa er denne opgave saa omfattende, at jeg ikke faar løst den. Jeg vil imidlertid arbejde og grave, der kommer maaske dog en høstens dag.« — Der vil i denne Bog findes Vidnesbyrd om, at Åge Meyer Benedictsen til det sidste var tro mod sin Livsidé.

Gennem Indholdet af Brevene haaber jeg, at Læserne tillige skal faa et mere omfattende Billede af min Mands rige Personlighed. En dansk Forfatter skrev til mig ved hans Død: »Saa var det altsaa sidste Gang, det dejlige Menneske i Sommer kom ind ad vor Dør — og atter gik bort Det vidste vi ikke — ellers

havde vi nok holdt ham tilbage — blot en lille Tid — et Minut — eller hvad han kunde have ofret os« Den, der skrev dette, tænkte sikkert ved »det dejlige Menneske« paa den, hvem intet menneskeligt var uvedkommende, den, der altid kunde skimte det store og gode selv gennem uanseligt Klædebon, den, der ved sin rige Sindsstemning behøvede — om saa var — kun et Minut til at skabe Fest og Glæde eller Alvorshøjtid, hvor hans Fod traadte. Gid denne Bog — om end kun i Glimt — ogsaa maa bringe Bud om noget af dette.

Jeg føler mig i dyb Taknemlighedsgæld til alle de mange, der har ydet mig Støtte og Venlighed og paa forskellig Maade bidraget til Bogens Værd. Til de mange Venner og Slægtninge, der har overladt mig Breve. Til Hr. Kunstmaler C. Hansson for det smukke Billede af Gravhøjen og til Tegneren Hr. Aage Jørgensen for den skønne Vignet paa Omslaget. Og sidst men ikke mindst til Hr. Højskoleforstander Jens Marinus Jensen — min gode Medarbejder. En varm Tak skylder jeg ham for hans store Interesse for Sagen, for den Beredvillighed, hvormed han har stillet sin Tid til Raadighed, men først og sidst en Tak for den dybe Forstaaelse og Samfølelse med mig om, hvad der burde tages med af det overvældende Stof, og hvad der maatte udelades.

Videvang i Oktober 1934.

Katri Meyer Benedictsens.

UDVALGTE ARTIKLER

af

ÅGE MEYER BENEDICTSEN

NATIONALFØLELSE

Af »Et Forord« til Åge Meyer Benedictsens første Bog: »Et Folk, der vaagner.«

Til Dig, min Modstander, retter jeg disse indledende Ord. Din overlegne Tvivl om det berettigede i Folkeslagenes *nationale* Selvstændighedstrang har mere end noget andet lokket mig til at skrive denne lille Bog, saadan som den her har formet sig. Gid jeg kunde rokke Din Tvivl og vise Dig, at det ikke blot er barnlig, indskrænket Følelse, Snæversyn i den snævre Menneskeverden, det man kalder *Nationalfølelse*.

Jeg har rejst en Del, kender mere end af Navn mange af Europas Folkeslag. Jeg har med Forkærlighed dvælet hos dem, der ingen folkelig Selvstændighed har, de hvis Jordstrøg paa Landkortet er farvet ens med et af de store Herskerfolks. Jeg har villet høre og se, om Grænserne der var ligesaa udviskede, ligesaa penselglattede, om Misfornøjelsen kun levede i lyriske Fantasier eller ogsaa kun var »økonomisk« — »social«. Jeg har villet høre og se om det nationale virkelig betyder saa lidt, er noget saa udvortes og tilfældigt, at det kan kastes let af som en Klædning, der byttes, om de nationale Bevægelser kun kunstig holdes vedlige fra et endnu uafhængigt Moderland, eller af urolige Hoveder eller Folk, som søger egen Fordel og i deres Forfængelighed turrer værdiløse, ja i mangt et Tilfælde skadelige Følelser.

Hvor vilde dog Udbyttet af Rejser blive lille, om man ikke netop som bedste Frugt fra dem lærte at se andre Folks Egenheder og faa Agtelse for andres Hævden af deres Ret. Først paa Rejser har jeg lært bedre at forstaa, hvad Nationalfølelsen er værd, og hvad den egentlig er.

Nationalfølelse er jo kun en naturlig, instinktmæssig Styrkefølelse, en Styrkefølelse af samme Art som Barnets, der sammen med sine føler sig kækt og parat til mangan Bedrift, det ikke vilde

vove at tænke paa, om det var ene eller kun omgivet af Fremmede. Det er Følelsen af ikke at være alene! Mangt og meget kan skille mellem Landsmænd, forskellig Attraa, forskellig Evne og forskellig Skæbne, men man føler dog i sunde Dage gennem alt det fælles hele, og det giver man ikke Slip paa, for det er at tabe Magt, tabe Jordbund til at arbejde i. Lad den enkelte rive sig løs, gaa paa Eventyr, lad Strømmen føre ham frem paa den fremmede Grund, hvor langt han saa vinder, neppe har han vundet saa langt, som hvis han var naaet frem i eget Folk. Der vil aldrig komme den Fred i hans Sind, fordi han ikke kan have den Styrkefølelse. Han kan højst føle sig som en Bærer, men ikke samtidig som den Baarne. Netop de enkeltes Styrkefølelse i Forening gør i Folkeslagenes store Øjeblikke Nationalfølelsen til en saa vidunderlig Magt, og det gaar op og ned i et Folk eftersom denne Følelse svinger.

De skønne Ord, der er skrevne om Verdensborgerskab, om fælles Kamp uden Hensyn til de smaa Skranker som Race og Sprog sætter, de er mest endnu kun Haab, vore Følelser magter ikke stort ud over at omfatte vor egen Nation, vi er stavnsbundne ved den, men det er et Baand, som støtter og bærer; slipper vi det, bliver vi som drivende Planker i Havet, ti hvert Folk er at ligne ved Tømmer til en Skude. Er der Baand og Bolte, saa faar man tømret et Skib, der kan sætte Kurs og sejle, som det har Evne til. Fælles Jordbund og Sprog binder saa fast, at faa formaar at slutte sig til et fremmed Folk, om deres Skæbne end tvinger dem til at forsøge derpaa. Det koster Tid at slippe det gamle nationale Ansvar og endnu mere at overtage et nyt og før man føler Ansvar sammen med den Nation, man lever i, hører man ingeniunde med til den.

1895.

LITAUENS LAND

Af »Et Folk der vaagner.«

Paa det Sted, hvor Evropas to vældigste Soldatermagter lader deres Rovfugleskjolde hilse paa hinanden, staar begges Landemærker i fremmed Folks Jord; det er hverken tysk eller russisk, det Land, hverken tysk eller russisk Sprog har her Borgerret. — Det er Litaven. En lille beskeden Vandstrøm, Šešupe, danner for mange Mile Grænsen, den er ikke bredere, end at man med Lethed kan tale fra Land til Land, ikke dybere, end at man kan vade over til det fremmede Rige; men den skiller haardt og bestemt.

Jeg kom løbende ned for første Gang paa en yndig Sommermorgen, jeg anede ikke, at Rusland var saa nær. Da saa jeg pludselig den lille Aa glimte i Solen og bag den noget hvidt — en Soldat, stiv og strunk, Geværet med opplantet Bajonet i Armen, og lidt længer borte en til — og atter en i den svindende Horizont, Soldater, saa langt Øjet rakte. — Det er Ruslands Vagt mod Preussen. I en milelang Kæde gaar de hvidjakkede, langstøvlede Fyre her og passer paa; ve den, der bryder Rækken og vover sig ind i det bevogtede Rige. Aaen er neutral, ud i den kan man vade nok saa lystigt, ja til Nød berøre den anden Bred med Foden, men videre ingen formastelig Handling, saa staar de hvide Mænd med Bøsserne og de lange Støvler paa Pletten. Saa strængt spærrer ikke Preussen af. En kongelig Ørn paa en Bliktavle og under den »Königreich Preussen« — forresten kun en Flok legende, lyshaarede Børn; og baade her og ovre i det lukkede Rige, Mænd, Kvinder og Børn ved Markarbejde i ensartede Dragter. — Ogsaa Husene er ensartede, det er jo Litaven paa begge Bredder af Aaen. Jeg saa lidt paa Soldaten derovre, paa hans solbrændte, skægløse Ansigt og de smaa, missende Øjne. Skulde han virkelig være en saa ubøjelig Bevogter? Hør Du, hvad vil Du have for,

at jeg maa sætte Foden i Dit Land? Jeg fik saa uimodstaaelig Lyst dertil. — »Kom bare, men skynd Dig lidt, medens jeg vender Ryggen til.« — Saa kom jeg da et Øjeblik til Rusland, rigtignok med Uro i Kroppen for, at min nye Ven skulde forandre Sindelag og sende mig en Kugle i Livet eller i det mindste anholde mig; men han tog mod en Cigar og trykkede min Haand, og saa pjaskede jeg over Aaen igen. — Det hele blev paa en Gang saa hyggeligt og menneskeligt, at jeg følte mig ganske lettet.

— Jeg var naaet ned til denne idylliske Grænse paa Fodvandring langvejsfra. I den tidlige Morgen var jeg og min Hustru vandrede forbi Marker, der duftede af Hø og gule Blomster, gennem Naaleskove med retlinede Trægeledder og fugtige Gangstier, gennem Landsbyer, hvor alle Huse var af Træ og Gavlene udskaarne, og hvor Haverne hang fulde af røde Kirsebær. Himlen var saa nordisk lyseblaa, og langs Landevejen stod unge Rønnebærtræer, de smukke delte Blade og de purpurfarvede Bær vare Smykker saa fine for Himlens Blaa, saa man skulde tro, de stod der for det samme.

Ud over det litaviske Land ligger Aftentaage og Solrøg, Skovene danner bølgende, bugnende Gærder om Hvedeagre og Hømarker. Lave Bakkedrag, hvor enkelte mørke Graner fletter fine Net mod Solnedgangens gule Himmel, hæver sig langsomt, alt som vi gaar frem, og lige bag os, paa den højeste Top mellem tæt grøn Skov af Eg, Elm og Løn, staar Egnens slanke Kirkespir højt over alle Træer; tynd, blaa Røg fra Landsbyskorstene virrer i Luften, der er saadan venlig, frodig Skønhed i denne Natur. Det er ikke længer Fortidens Litaven, det vilde uigennemtrængelige Skovrige, der i Aarhundreder skjulte og gemte dette Land for andre og for sig selv — der gav dets Folk en fast Borg for dets Sprog og Tro og Skikke. Litavens Skove var som en Trolddomsmagt for Middelalderens Forestilling, den kækkeste Eventyrer standsede frygtsom ved deres Udkant, den kristne Apostel vovede sig knap ind i denne uhyre Vælde af Natur. Man maa læse om Litaven, som det var, læse om denne Skovørken for at kunne fatte, hvordan dette Folk har kunnet glemmes og glemme sig selv. Da laa Landet helt inde fra Niemenflodens fjærreste Veje og ud til Havet som Jomfruskov, og som en blinkende, favnebred Vej skød Floden sig ud til Havet mellem de tætklædte Brinker.

Daukantas, Litavens Historieskriver, fortæller om de Tidens

Skove. »Da rejste Egene deres vilde Kroner paa Stammer saa svære, at fem Mand ikke kunde række om dem, Gren bugtede sig sammen med Gren, Løvet flettedes, og Kæmpetage, der stængede Lys og Sol og Regn ude, dækkede brede Strækninger — fra Træ til Træ snoede Vedbend, Snerrer og Gedeblad sig saa tæt og stærkt, at kun Øksen brød Vej, eller den Rejsende maatte følge de Stier, som var traadte af vilde Dyr. Hver Lysning var gærdet med yppige, sammenfiltrede Humleranker, der slyngede sig om Grene og faldne Stammer og hang ned i tætte Bundter, som vuggede i Vinden. Birkelunde voksede ned ad de sollyse Skrænter, og de yderste fine, unge Buske stod helt ude i Flodvandet, hvor Daa-dyrene flokkedes for at drikke, medens de nippede Blade af de hængende Kroner. Selv ved Vintertid var Skovens Tæthed og Varme saa stor, at Sne, der faldt ned, straks smæltede. Langsomt og ængsteligt kæmpede Vandreren sig frem, ingen Sti og intet Tegn ledte fra Nabo til Nabo gennem Vildnisset, kun Hundeglam og Hanegal kunde melde om Menneskeboliger. Over de enkelte Lysninger, hvor en Underskov næsten mandshøj skød op om Sommeren, lukkedes atter den Rejsende ind i Naaleskoven, indtil han pludselig stod ved Toppen af en Brink med vidt Syn ud over det brusende Hav af Løv.«

Enkelte Steder rejste Landets Jordmasser sig i forvredne Former og dannede hele Bjærgegne som ved Raminus i Preussen, hvis skaldede, sandede Sider krones af Naaleskov. — Her oppe fra ligger Niemen i brede Bugter for ens Øje og som et broget, dejligt Landkort, det lyse, himmelfarvede Vand, de bløde Enge, Skove og brune Landsbyhuse.

Litavens Skovvælde er brudt — Ild og Økse, Plov og Spade har forvandlet mange Landstrækninger til beboelig, opdyrket Jord — men endnu er dog en saadan Stump tilbage af Fortidens Urskov, at det er nok til at faa Begreb om, hvad Litaven var dengang, da kun den urørte Natur herskede.

Litaven var Jagtens forjættede Land. Alt, hvad Nordens dristigste Jægerfantasi kunde drømme om, levede, fløj og skreg for ens Fod i de Skove.

Flokke af vilde Heste gennemstrejfede de græsklædte Steder. Elsdyr, Daa og Raa havde Hjem her — og alle Evropas Rovdyr fra Bjørn og Ulv til Vildkat og Væsel — Vildsvin laa i Flokke nær Sumpene, og Skovenes vældigste Vildt, Bisonokser, drev i Skarer

gennem Egeskovene, rodede Jorden op med Horn og Klove og fyldte Luften med Brøl.

Endnu for Hundrede Aar siden vrimlede Litaven saadan af Bjørne og Ulve, at Bønderbørnene blot behøvede at gaa indom Skoven for at finde Ulve- og Bjørneunger. Fugle fandtes i saa vrimlende Mængde, at Korsridderne, da de trængte ind i Litaven, ganske betoges af den øredøvende Fuglesang, og den første Forskansning i Litaven, som de anlagde, kaldte de »Vogelsang«.

Endnu findes nogle Snese Kvadratmil langt nede i Gouvernementet Grodno, hvor Urskoven staar — det er Bjeloviežskaja pušča, en uhyre Naaleskov isprængt med Eg, Birk, El og Røn. Den gennemvandes af 5 Floder og utalte Vandløb, og her lever endnu nogle faa Tusinde Bisonokser, men de passes og fredes, saa de vokser i Antal Aar for Aar.

Ude mod Havet, hvor Niemenfloden i grenet Delta flyder mellem lave Marker, forandrer Landet helt Udseende. Det er, som var man pludselig i Nederlandene — den samme Flyden i ét af Vand og Land, den samme fede, skovløse Flade, hvor Køerne maa spærre Klovene vidt for ikke at synke, Diger langs de gynnende Sumpenge og Taage af Vanddampe over de knortede Hegnpile.

Det er Tyskernes »Niederung«. Her ligger mange gode Gaarde med store Mængder af Kvæg, men for Størstedelen er det Fiskerfolk, der bor langs Bredderne i de smaa Hytter, som staar paa Pæle. Man maa nemlig være forberedt paa Oversvømmelse mindst to Gange om Aaret, men det er en Befolkning her i »Niederungen«, der ikke frygter for saa lidt; her er det let at klare, hvad man behøver til Livets Ophold, Vandet er fuldt af Fiske, og i Sivkrattene dykker og snadrer Flokke af Vildænder, Rørdrummer og Graagæs. »Den voksne Mand, der her har Baad og Bøsse, Net og Pilk er godt hjulpen, mere behøver han ikke for at leve.«

Mellem sandede Øer og Marskland driver Niemens Vand ad mange Munde ud i det kuriske Hav. Helt ude mod Vest ligger den lange, smalle Tunge, der skiller Haffet fra Østersøen.

Her er Litavens yderste Grænser, i hvert Fald det Litaven, hvorom her er Tale, ti Landtangen er kun for sin mindste Del, oppe mod Nord, befolket af Litavere, sydligere har Nabo- og Broderfolket, Letterne, fra gammel Tid boet. En vild, mange Favne høj Klitrække med Sand saa fint, at det altid flyger, be-

skytter Tangens Græs og Kornmarker mod Havets Vejr. Det er en storartet, herlig Natur mange Steder herude, Klitrækken brydes nu og da, og en sandhvid Aas med mægtige Fyrre skyder sig lige ned til Havet, hvor Sand og Vand viger og skrider. Dybe, tragtformede Huller ligesom Gryder er hulede ud, og den Badende skal tage sig iagt for ikke pludselig redningsløst at synke ned gennem et Kviksandsdække med dybt Vand under, selv Heste er forsvundne sporløst i mørke Nætter.

Blæser det Storm her, saa koger Sand og Vand og Himmel i et blændende Skum, der er ikke Ly eller Ro noget Steds paa de høje Dynner, hvor Foden skjules for hvert Skridt i det løse Pulver, og hvor Vinden pisker Sandet i stride Kast ind over Skov og Marker øst om Klitterne.

Det ligner slet ikke mere Litaven med dets majestætiske Ro eller dybe Ynde, det Litaven, som nu ligger langs Niemens Bredder, det Litaven, som begynder i de tætte Sivkrat fulde af smaa Fugle og gaar over i busk- og løvklædte Højdedrag, hvor Landsbyerne ligger inde i Klynger af mægtige vilde Æble- og Pæretræer, der drysser de smaa sure Frugter ned i talløs Mængde; det Litaven, der breder sine Kornmarker og Græsgange med Skov mod alle Horizontens Hjørner, med løvskyggede Veje, hvor det katholske Folk knæler ved de plumpt udskaarne Kristuskors; det Litaven, hvor Solen forgylder den mægtige Flod, medens Skyggen bliver rød over Skovene, hvor Hyrdernes Nattebaal brænder og ryger op ad de gamle Ege, og Smaapiger syngende jager Kvæget i Flok. Det er det Litaven, jeg kender — det, jeg har lært at prise.

Som en kraftig livgivende Pulsaare strømmer Niemenfloden gennem Landet, den kommer dybt inde fra de stille, gemte Kroge, og med sit Væv af Bifloder og Bifloders Bifloder fatter den næsten om alt det Land, hvor Litaverne bor, og binder hele denne Folkeverden sammen, gennemfører Skovøder og Højdedrag, forfrisker Mark og Hede og giver Naturen i det Land sit Præg: Helt inde fra Vilnas Sumpe, hvor Flodens Vand har bredt sig til en milevid Flade, medens Træerne danner høje Øer, og Fiskene ved Foraarsvande fanges mellem Rødder og Grene, og frem mod Havet, hvor Floden i Bøjninger rolig og stolt ruller afsted fuld af Tømmerflaader med smaa Straahytter, hvor Bemanningen søger Ly paa de maanedlange Farter.

Kun en ganske kort Kyststrækning har Litaven ud til den aabne

Østersø, Bakkedrag med Egeskove omkring den lille By, Polangen. Nær den stod det navnkundige Egetræ, Baublys; hundredaarige Sagn har flettet sig om det Træ til en Række af Eventyr; det stod lige til 1817, saa bragede den hule Stamme omkuld; paa dens Stub lagdes ofte Blomster af unge Litavere og litaviske Piger, der troede paa dens gamle undergørende Magt. — Stubben er 24 Alen i Omkreds.

Et gammelt litavisk Sagn fortæller, at dèr paa Baublys samles hvert Aar alle Landets Gøge, og siden flyver de hver til sin Eg, og saa langt, som deres Kuk kan høres, gaar Litavens Land.

1895.

DET GENFØDTE LITAUEN

For den, der tror at læse Fremtiden i Nattens Stjærner, tyder alt paa, at det ny Evropa, der under saa usigelige Smerter og Ofre er ved at fødes, bliver broget som en Eng i Maj, skinnende og lysende i alle Farver af nysudsprungne Blomster. Rundt om skyder Folkeviljer frem, samler sig om flammende, nationale Livskrav og løfter de unge Bannere mod den evige Himmel.

Hvilken Livets Ironi! Denne forfærdelige Krig, der føres, som Modstanderne siger, mod den tyske Storsviljes Drøm om Verdensherredømme, der som med Hammerslag skulde smede uvillige Kræfter sammen til én Kraft, den har sprængt og spaltet i Stedet for at tvinge og samle. — Centralevropas Modstandere, der gik ind i den blodige Dyst med Feltraabet: »For Folkenes Selvbestemmelsesret!« har maattet se den ene efter den anden af de smaa selvbestemmende Venner falde lammede ned for Fjendens Fod, som skudte Fugle for en Jægers — medens Tyskland, selve den udpegede Fornægter af national Ret, har pløjet frem med sine Kanoner den ene nationale Vilje, det ene selvbestemmende Folk efter det andet, vel sagtens mente som Redskaber for egen Magt, men frem er de komne! — En hel Krans af nationale Viljer, før lænkede i Ruslands Kældere, hegner nu Tyskland i Øst og selv dér, hvor forhen liden national Særvilje fandtes, driver tysk Vilje den frem.

Den Dag er nær, hvor man forgæves vil besværges de Aander, man selv kaldte paa.

Den, der har stirret ind i Krigens Ild for at se om der intet Guld udsmaeltedes af al denne Opløsning og Rædsel, kan det være en Trøst, at Millioner af Mennesker siden hen kan takke Verdensbranden for, at der blev en Tomte til at rejse deres eget Hus paa.

Om Øst eller Vest sejrer militært, selve den alevropæiske Vilje,

der er strømmet frem gennem de knuste Husporte, kan intet mere stemme op for.

Nationalitetens Frihed og aandelige Ukrænkelighed maa det nye Evropa bygge paa, om det ikke skal leve i stadig Frygt for Jordskælv.

Midt i den Buestreng af udløste Nationer, som Tyskland vel har ment at bruge til at spænde sin Magtpil mod Øst, ligger det litaviske Folk.

Af alle »de hensovede Folk«, som Krigens Basuner har kaldt til nyt Liv, syntes vel ingen mere »højlagte« end dette Folk.

Det var selv i de Kredse, der kendte Litaven og det spinkle Liv i dets Folk, mest en historisk Mærkværdighed, allerede sat paa Plads i Verdensmusæet. —

En underlig Rest af en Gren af de ariske Folk, talende et Sprog, der var forstenet paa et tidligt Trin, gammelt i Form som Sanskrit og Avestasprog; et Folk med en stille, næsten ubevægelig Historie, kun én Gang, i det 13de Aarhundrede flammende op til Daad under Kampen for at værne sig og sin hedenske Livsform mod de tyske Ridderordner, disse blodige Forkyndere af Kristi Lære.

I Hundrede Aar kastede Mindovgas litaviske Fyrstehus Lys over sit Hjemland, der samlede hele Vestrusland under sit Herredømme — og næsten 200 Aar igennem, 1386—1569, klædte en Gren af dette litaviske Hus, Jagellonerne, Polens Trone. Men med den katolske Kirkes Sejr i Litaven og Landets Forening med den polske Republik, faldt der en Skygge over det litaviske Folk. Livet i Landet blev polsk-latinsk, Adelen blev en Fløj af den polske Magnatverden — og det litaviske Almuesfolk blev borte i de Tidens Folkenat.

Langs Niemenflodens lune, skovklædte Skrænter og i Samogitiens gemte Lysninger boede Aarhundreder igennem Litaverne, glemte af Verden og uden Trang eller Kraft til at være andet. Ager, Stald og Spindestue var Hverdagens Omgivelser og Kirken var Helligdagens. Historien trampede ind over Landet og fandt knap i Brydningstiden et svagt Ekko. Polen faldt og Moskva sejrede og herskede over Landet, men lidet ændredes i de litaviske Landsbyer.

Da Lyset fra Bondefrigørelsen omsider naaede ind i de lave Stuer, var der ikke meget som tydede paa, at dette Folk skulde eje Fremtid, som en særlig levedygtig Nation.

Intet aandeligt Liv uden Kirkens var at fornemme, og Kirken var romersk og dens Magthavere i Landet polske.

Kun Sprogforskerne lyttede ivrigt til det ærværdige litaviske Tungemaal og dets utroligt rige Folkesang. Det var som alt det, den indespærrede Folkesjæl i mange Hundrede Aar havde gemt paa — ene fandt Udvej gennem et broget Mylder af sangbar Stemningsdigtning.

Men sprængt i tre Stumper, en lille under Preusserne, en anden i det krympede Kongerige Polen med dets særlige Forhold og den tredje, Hovedmassen, indenfor det russiske Riges egen plumpe Forvaltning, syntes al politisk Fremtid lukket. Ikke en By, selv den mindste, var litavisk, tyske, polske, men især jødiske Folk herskede og farvede Bylivet.

Det litaviske Sprog svandt hen, tysk, polsk og hviderussisk aad sig ind over de nøgne, forsvarsløse Grænser. Alt hvad der løftede sig op over de jævne Almueag forlod det faldende litaviske Hus og reddede Livsmulighederne over paa tysk, paa polsk og i de sidste Tider ogsaa over paa storrussisk Grund. Litavisk Blod har givet sine Kulturgaver i fremmed Klædning.

Statsmænd, Videnskabsmænd, Digtere og Kunstnere, af Fødsel litaviske, blev Kæmper under andre Nationsmærker.

Uden Tøven eller Tvivl blev det alment forkyndt, at den litaviske Nation var en døende Rest, en Overlevelse fra svundne Tider, som Bisonoksen i Grodnos Urskove, selve det oldtidsagtige Sprog stod jo som Tegn herpaa. Det kunde, som tyske og russiske Magthavere mente, kvæles i Stilhed og man forsøgte ærligt derpaa.

Men dog kom der en Strømning, saa stærk og saa livfyldt, at den trængte ind ogsaa til disse ydmyge Boliger. Heller ikke det litaviske Folk blev urørt af den nationale Genfødsstanke. Den kom sent, men ikke for sent!

Litavens folkelige Genfødselse er et mægtigt Vidnesbyrd om den nationale Tankes Sundhed og Rod i uafviselige Livskrav. Den skete ikke under Romantikkens slørede Himmel og Tankerus, men i en kold realistisk Tidsalder, hvor »Kraft og Stof« var de gældende Begreber. Men man forstod netop at Nationsfølelsen var den Kraft, der skulde give Liv til det døde Stof!

Det kom over Mand for Mand i en lille Kreds af dette døende Folk som om den gamle, glemte »Moder Litaven« kaldte ham tilbage.

Ved den Sindets Poesi, der dog har sin Rod i den dybeste Virkelighed, vaagnede omsider »Litaven« paany. Der udgik Kampskrifter og fremstod Sammenslutninger af de unge Mænd, der i Warszawa, i Riga, St. Petersborg eller Moskva, lokkede af Stipendier og Fremtidsudsigter var rejste til Skoler og Universiteter for at glide ind i fremmed Tjeneste, men nu paa én Gang vilde kæmpe for deres eget fortrykte Folk — for et frit litavisk Liv. — I 1883 udgaves paa litavisk det første nationale Tidsskrift »Auszra« — »Morgenrøden« — under de bitreste Kaar.

Det maatte trykkes i Preussen og med Fare for Straf og Ulykke smugles ind over den russiske Grænse, thi i russisk Litaven var i 40 Aar — fra 1865—1905 — alt litavisk Tryk forbudt og blot at eje et Blad eller selv en Salmebog kunde drage Arrest, Bøder og Fængselsstraf med sig.

Den hele Grænse var paa russisk Side prikket af væbnede Vagtposter, Mil efter Mil, saadan spærredes Liv og Luft ude.

Hvad det kostede af Ofre i Penge og Tid, i Frihed og lys Fremtid at føre denne Kamp for det bundne Litaven mod de overmægtige Fjender, er svært at forestille sig; hvert politisk Skridt haabløst og straks lammet af de aarvaagne Myndigheder — alt Arbejde for Oplysning forfulgt og straffet — intet sikkert Fristed, overalt Fjenden nær, i Skole og Regeringskontorer tyske og Russere, i Købstaden Handel og Penge paa jødisk Haand, i Dagliglivet den polske Herremand, den polske Forvalter, den polske Jurist og Læge — i Kirken mest kun den romersk-polske Præst — alt opad og udad som lukket. — Ja selv en stille Stund i ens eget Kammer med en litavisk Bog — kunde føre til Kval og Straf. En spinkel Skare af unge Mænd uden Magt, uden Venner, uden Formue gik ud i denne Krig og skabte et nyt Litaven!

Fod for Fod vandt de frem, Hjem for Hjem løftedes ud af Fortidens Sløvhed og aandelige Kuelse. Brødre læste med Søstre og Mødre med de smaa Børn, hemmelige Smaaskoler opstod. Smaabøger og Blade spredtes over Landet, i tapper Viljekraft bragtes de ind over de lukkede Grænser, fordeltes, gemtes, ja æredes som hellige i Begyndelsen og krævedes senere som en livsfornøden Sag. Hemmelige Foreninger fødtes og Pengeindsamlinger for litaviske Formaal fandt Sted.

I 10 Aar — fra 1891—1902 — konfiskerede det russiske poli-

tiske Gendarmeri og brændte offentlig 173000 Bøger og Tidsskrifter, tagne fra litaviske Smuglere og litaviske Hjem.

Hvem talte vel dem, der med eget Velværes Forlis bødede for de smaa Sejre, for hvert lille tændt Lys i Folket! —

Men den hele Bevægelse var kun en stille Understrøm i et skummende Flodløb, nogle Tusinde Bondefamilier, der skilte deres Vilje ud fra det herskende Samfund.

Hvad Udsigt til Sejr havde denne Kamp, hvis Maal var at skabe et frit litavisk Hjemland!

Stor og mægtig sad Russerrigets Tsar paa sin Trone, hvad kunde de litaviske Bønder mod ham og hvad Haab var der om Hjælp udefra. Tværs over de dødsviiede polske og litaviske Lande rakte Tyskland sin medvirkende Haand til det herskende Rusland. Og i Litaven selv sad polsk Magttradition og polsk Aandsoverlegenhed til Højbords.

Og nu, ikke en Menneskealder efter at alt var saadan — er en litavisk Stat ved at bygges op.

I det polske og jødiske Vilna, hvor før russiske Magthavere tumlede lunefuldt med alle, hvor Katarina II.s Statue svulmede i sin Bronze og Litavens Bøddel fra det ulykkelige Oprør i 1863, Muravjof stak sit Buldogansigt op fra sin Granitsokkel, der sidder nu det litaviske Folks nationale Styrelse — »Tautos Taryba«, anerkendt som et selvstændigt Lands Regering af det kejserlige Tyskland!

Det er et Æventyr, men ud af vore frygtelige Dages Virkelighed.

De to ydre Kræfter, der knugede Litaven ned i Støvet, er brudte: den russiske Tsarmagt og det tysk-russiske »Venskab«.

Den russiske Revolution og Verdenskrigen har friet Litaven.

Men i Litaven selv er det Kæmpeværk gjort, der paa faa Aartier smedede en national Vilje.

Den Sæd, som den faatallige litaviske Kampskare saaede, faldt to Steder i frugtbar Jord: i de katolske Præsteseminarier og i de talstærke litaviske Udvandrerefolk i Amerikas forenede Stater.

De fleste af Bondelandets vordende Præster er Bondesønner. — Ofte var de fra de selvfølede, velstillede Hjem grebne af den nationale Tanke og de kunde, i Flok som de var, vove at hævde den overfor de polske Prælater.

Ingen har haft større aandelig Magt i det forkuede Folk end Præsterne, selv forfulgte af den russiske Styrelse, og i Romerkirken er man lydher; for et nationalt Spørgsmaal ude i de fjærne Bispedømmer, sætter man ikke Kirkens Indflydelse paa Spil. Med forsigtig Velvilje fra de overordnedes Side blev de unge litavisk-sindede Præster mødte, man vilde vinde Nationalbevægelsen og holde den paa Kirkens Grund. Intet har udover det lille, fromme Folk bedre aabnet Vej for litavisk Særfølelse end Romerkirkens Velvilje. Det var som Guds Velsignelse over Kampen og kyndige Hoveders Hjælp tillige.

Men uberegnelig meget har Litaverne i Amerika betydet. — Det vil engang blive et omspændende Afsnit af det nye Evropas Historie, at skildre Amerikas Hjælp til Omdannelsen — ikke uden dybere Aarsag er nu Amerika bleven Sværdførere for Nationernes Ret og medbestemmende paa Evropas Valpladser.

Under de bitre Forhold i Hjemlandet, den økonomiske Udsugning af Landet ved russisk Told- og Jernbanepolitik — den deraf følgende usle Arbejds løn, Mangel paa fri Jord, og Erhvervsløsheden i de sygnende Byer er i Løbet af de sidste 25 Aar over $\frac{1}{2}$ Million Litavere udvandrede og deres samlede Tal naar vistnok nu op mod 800,000 i de forenede Stater, mest lever de i Østens Fabriksbyer i tætte, fast sammensluttede nationale Flokke — og dér uden fremmed Tryk, uden Jødens smidige, overlegne økonomiske Herredømme har mange Litavere haft en fri og lys Livsbane. Her er grundet baade aandelige og materielle Sammenslutninger — det største litaviske Blad i Verden udgaar i Amerika.

Ved den stadige Forbindelse med Hjemlandet, Pengesendinger og Besøg har Amerikas frie Aand og frejdige Selvtillid været som en Livsfornyelse for det sunkne, ilde stedte Hjemland. — I Amerika er flere af Folkeførerne opdragne.

De ledende i Litaven forstod, at det første, der maatte naas for at faa Luft, var den menneskelige Ret til at bruge Modersmaalet i Tryk og Tale, og omsider indsaa den tsaristiske Styrelse selv, at det plumpe Forsøg paa at gøre Litaven russisk og bruge det mod Polen, mislykkedes totalt, ja at polsk Indflydelse i det mørke Land kun voksede ved at lukke for de litaviske Lyskilder. — Efter Reaktionens Snublen og den hæslige Storminister Plehwes Drab 1904, faldt Forbudet mod litavisk Tryk, netop tidsnok til at give Vej for den Strøm af Folkevilje og Oplysningstrang, der

i det russiske Rige fulgte efter den tabte Krig mod Japan og det første revolutionære Angreb paa Tsarmagten.

Saavidt havde litavisk Nationalaand sejret, saa selvstændig følte den sig, at den kunde sammenkalde en Nationaldag til Vilna, der talte c. 2000 Udsendinge, 1000 stemmeberettigede, Tillidsmænd fra alle Landets Kroge, og denne Forsamling krævede: Nationalfrihed og Hjemmestyre for det sproglige Litaven med de Biomraader, der aandeligt og økonomisk var ét med det litaviske Land.

Fra Ord skred man til Handling. Høfligt men ubøje­ligt kørte de litaviske Bønder de russiske Skolelærere til de nærmeste Jærnbane­stationer og gjorde med et Slag den hele Skole national.

Litaviske Blade og Bøger, litaviske Foreninger og Foretagender, Musik og Amatørteatre, Læsestuer, en lille Strøm af litavisk Liv skød frem. — Forgæves søgte siden den atter sejrende Reaktion, den mægtige Stolypin og hans Mænd at tvinge Folket ned i dets fordums Ringhed, lukke for alt Selvliv, for Møder og Blade, forgæves sendtes de russiske Børneplagere tilbage. Da Skolerne atter saa smaat gaves i russisk Haand, gjorde Litaverne sig fri. Visse Erobringer fra 1905 vovede den russiske Reaktion ikke at vriste fra Folket. Man brugte Loven om Ret til at aabne de nationale Skoler paa egen Bekostning — og snart støttedes disse af den ny russiske Kurs i Litaven, der vilde spalte Modstanden ved at hjælpe Litaverne frem mod det polske Overlag, som med stor Kraft havde genrejst sit aandelige Liv.

Den Mængde af fri litaviske Gaarde, især i Suvalki, som den russiske Politiks Kamp mod de polske Godsejere og ledende Lag havde oprettet at dens Førere under den revolutionære Bevægelse forstod at holde deres Folk udenfor det almindelige hadfyldte Anarki og den blodige Klassekamp, efter Oprøret i 1863 kom nu med deres beskedne, men solide Velstand Folkekampen til Hjælp. Fremragende Kirkens Mænd som Alšauskas, et fremtidigt Statsmandsemne i Litaven, stiftede Oplysningsforeningen »Saulé« (Solen) i Kowna, der ene underholdt 80 Skoler aabenlyst og 26 hemmelige Vandreskoler, og desuden oprettede en anden Præst et litavisk Gymnasium. Foreningen »Žyburys« (Faklen) i Mariampol havde en Tid lang Held med sig, byggede et Pige­gymnasium og oprettede Biblioteker, men blev af den tiltagende Reaktion knust; det ramte ogsaa den demokratisk-radikale Forening »Šviesa« (Lys). — Denne vilde uden Kirkens Kontrol — og den er mægtig i Litaven — bane

Vej for menneskeligt Fremskridt. Thi der mærkes allerede tydeligt det ulmende Oprør mod Romerkirkens Eneret i intelligente Kredse.

Parallelt med disse aandelige Anstrængelser er fulgt en Samling og Styrkelse af det materielle Livs Arbejde — Landmandsforeninger, Andelsforetagender og endelig private Kreditforeninger. Der er oprettet litaviske Thehuse, Bagerier, Asyler — større Forretninger — Amerikas Aand og Penge, tjente hinsides Atlanterhavet, pløjer nu op i det mosgroede Land.

Hvor kraftigt hele dette Røre har været, kan maales ved, at det sluknende nationale Liv iblandt de preussiske Litavere, de 120,000 Bønder og Smaafolk i den yderste Flig af Østpreussen for Alvor er blusset op.

De tyske Konservativer, der altid valgtes af »de kongeelskende Litavere«, saadan var Feltmarskal Helmuth von Moltke længe Memels Rigsdagsmand, forkastedes nu og litavisk talende Bønder sendtes til Berlin.

I 1909 begyndte Tidsskriftet »Biruté«, der vil bane Vej for litavisk Enhed ud over politiske Magtgrænser.

Litaviske Møder, Fester, Skuespil og Korsange er hvert Aars Glæder nu.

Men ikke ene i det brede, jævne Folkeliv er Litaven genfødt, Straaler af denne Varme har tændt ogsaa paa Tinderne. Det litaviske Folk er ved at give sig sit eget Kulturudtryk i Kunst og Poesi. Folkekunsten er her som en Blomstermark af Farve og Formglæde. Litavens Vævekunst, dets forunderlige Træskæring, der fejrer smaa Skønhedsfester i de utallige udskaarne Gravkors i Landet og mest af alt dets rige, rene Visesang, vidner om et usædvanligt indestængt Kunstnersind i Folket, der nu endelig har faaet et naturligt Udløb i bevidst Kunst.

Især i Musik, men ogsaa i Maleri og Skulptur har det unge Litaven skabt sig et eget Udtryk, stærkt paavirket af den Mystik, der bæver og flimrer i meget af Folkekunsten som i enkelte af de vidunderlige Kors, der fra et Sorgens og Lidelsens Symbol i litavisk Bondekunst stiger til et jublende Sejrsbudskab, Livets Triumf over Døden. Litaven har allerede fostret en tragisk Kæmpe i Kunsten som M. Čiurlionis, Musiker og Maler, hvis vældige Storsyn og mystiske Dybsind, der omsider formørkedes til Afsind, slog en Æventyrets Bro mellem Toner og Farver. Og Litaven har i Petras Rimša en sund og mægtig Billedhugger, af hvis Arbejder litavisk

Kraft, Taalmod og Vilje lyser, som Plovmanden eller den unge Moder, der lærer sit Barn at læse. Petranskas har fundet egne Toneudtryk for litavisk Hverdagsliv.

I Omfang mer betydelig end i Stordaad har endelig det frigjorte Sprog smedet sig om en begyndende Litteratur. Hvor mægtig den er svulmet, om end ikke i litterær Værd, saa dog i Udtryksvilje og Livskraft kan maales ved at sammenligne disse Tal:

I 16. Aarh. udgik paa litavisk.....	26 Bøger
I 17. » » » »	33 »
I 18. » » » »	113 »
I 19. » til 1904 udgik paa litavisk.....	614 »
1904—1914 » » »	over 3000 »

Naturligt nok er litavisk Digtning naaet højest i Lyrik — ypperst staar Præsten Jonas Mačiulevicius' »Maironis«. Men Skrivefriheden efter 1904 har aabnet for en indestænget Vilje til Forfatterskab, der tidt intet ejede at bringe uden Viljen, ingen Poesi, ingen sædelige Maal, ingen Fortælleevne — blot en barnlig Iver efter at se sine litaviske Ordgyderier og Tomheder paa Tryk — men mellem dette Foraarets Ungkvæg vandrer Hjorte og Antiloper — Fortællere som Vincas Krėvė, Liudas Gira — selv Dramatikere som Žemkalnis og Vidunas — ogsaa litaviske Kvinder skriver, ypperst vel Čiurlionis Hustru Sofia med sit fortryllende folkeviserene Digt: Jura (Havet).

Men kraftigst virkede dog i Litaven Sprogfriheden og Folkeløftelsen gennem Pressen — efter Folkets Tal og de intelligentes Mængde og Kræfter er Tidsskriftstal og Lødighed fuldtud agtværdigt. I Vilna udkom før Krigen 7 Tidsskrifter og Blade, i Kovno 4, i Szejny 3 — i preuss. Litaven 8, men i Emigrationen kom 21, deraf 17 i U. S. A.

Midt i denne Gæring og Udvikling ramte Verdenskrigen det litaviske Folk. Alt hvad Krig af Kval og Rædsel til den haarde Død kan bringe over et Folk kom over dette Grænseland, hvor de to vældige Soldaterkæder tørnede sammen. — De vigende russiske Hære i Efteraaret 1915 ødelagde Landet foran Fjenden og skyllede flere Hundrede tusinde Mennesker med i sin vigende Kampbølge, tvang store Dele af litavisk Intelligens til at slaa sig ned i Rusland, saa »Litaven« blev flyttet til Øst- og Nordruslands

Stæder, til Petersborg, Jaroslavl og Voronesj, ja helt ud i de sibiriske Marker.

Det brudte, halvtomme Land faldt i det sejrende Tysklands Haand. Vilna blev Hovedsæde for en tysk Generalguvernør. Den triumferende Altyskervælde havde sin faste Plan her i Ober-Ost, som Anneksionskredsene kaldte Litaven.

Allerede 9. December 1915 erklærede den tyske Rigskansler, at den tyske Armé havde occuperet »Litaven«! For første Gang siden Napoleon d. stores Dage brugtes Landets Navn officielt. Med klar Forstaaelse greb de ledende Litavere om denne Indrømmelse! Det maatte jo være Tilkendegivelsen af, at det herskende Tyskland ikke ansaa Litaven for en Del af det virkelig russiske Omraade, men straks vilde skille Landet ud i Kraft af Nationsretten — selvfølgelig for *selv* at bruge denne Erobring.

Med haard og øvet Haand tog den tyske Hærforvaltning fat paa sin Plan under Fyrst Isenburg-Birstein, der som det lyder i Litaven, »snart bragte Folk til at længes efter de plumpe moskovitiske Styrere«: Russerne skulde udjages, Polakkerne forstaa, at her var de ikke Arvinger, Jøderne skulde klappes venligt, men alvorstfuldt paa Skuldrene — og Odelstegnet sættes paa det »barnlige, svagt udviklede« litaviske Folk, med Tyskerne som raadende, kanonstærke Formyndere.

Med Kyndighed gik man nu til en Overfladefortyskning — hver Ytring fra Folkets Side forbødes. Al Offentlighed blev tysk fra højere Forvaltning og tilladt Presse til Gadeskilte og Bomfarver; Skolen, Litavens dyre Erhvervelse toges af Tyskerne — organiseredes om og aabnedes paa tysk. Alt skulde vel gaa i en Haandevending.

Men Skuffelsen blev ikke ringe. Som én Mand rejste det litaviske Folk en saa stærk Protest mod disse Forsøg, at den tyske Overforvaltning skiftede Fremfærd.

De litaviske Bønder boycottede de tyske Skoler — de stod tomme, og hvor det var muligt, skyedes al Berøring med Tyskerne i Forvaltningen. Med al deres Viden forstod de tyske Magtøvere ikke, at de havde at gøre med et Folk, fyldt af gammel historisk Bevidsthed og af Mistro og Uvilje til alt tysk Væsen, endnu dybere end det unge Had til Moskoviterne.

Af Uro for Følgerne, om man satte haardt mod haardt og brugte

militære Tvangsmidler, søgte Forvaltningen en Udsoning — og tillod at sammenkalde en litavisk Nationaldag til Vilna 18.—23. September 1917 — for at være i Føling med dennes Ønsker lod Tyskerne et blivende nationalt Raad — eller paa litavisk »Tautos Taryba« — udnævnes af Nationaldagen. Dets mest kendte Mand og Præsident blev Smetona, der nu som en litavisk raadgivende Rigsforvalter har staaet i Spidsen for det indre Styre under Tyskernes Kanoner.

Landsraadet erklærede snart efter Litaven i dets ethnografiske Udstrækning for et selvstændigt af ingen bundet Rige.

De Traktater, Tyskland ønsker med Litaven, maa bekræftes af en grundlovgivende Forsamling.

Naar det unge politiske Liv i Litaven kunde vove et saadant Skridt, maa der tænkes paa, hvad der var gaaet forud.

Sit Baand, og eneste politisk-retslige til Rusland, havde Litaven faaet løst med fuld og ædel Selvfornægtelse af det revolutionære foreløbige Styre i Riget under Kerenski paa Nationaliteternes Kongres i Kief i Juni 1917.

Man gengav det litaviske Folk dets fulde Selvbestemmelse — dets Souverænitet — og støttende sig herpaa var det, at Landsraadet udstedte sin Selvstændighedserklæring.

Selv om Tyskerne vistnok var saare misfornøjede hermed og ikke tillod Kundgørelse af denne Proklamation, gav de dog nu Lov til Genoprettelsen af litaviske Skoler og Udgivelsen af nøje censurerede Blade. —

Endelig, paa Landraadets gentagne Krav derom, gik den tyske Regering ind paa at anerkende »Litavens Uafhængighed d. 18. Februar 1918«, dog medfulgt af en Traktatstvang, der samtidig halvt opløste Indrømmelsen — og uden at tillade »den souveræne Regering af Litaven« — at foretage noget Skridt til Anerkendelse af sin Stilling hos Verdens andre souveræne Magter.

Told, Trafikvæsen, Penge, Hær skulde være under Indflydelse og Samvirken med Tyskerne — desuden krævede Tyskerne en mange Millioner stor Afgift for Udfrielsen af det russiske Aag.

Under saadanne Veer er Litaven genfødt.

Selv om denne spæde Skabning endnu er i Svøb og ikke kendt af eller anerkendt ude i Verden, Gennembruddet er sket. Det gaadefulde, Springet fra en ethnografisk Hob i Aarhundreders

Ringeagt og Undertrykkelse til en souveræn Nation, et uafhængigt Statsvæsen, er i Gang, selv om Ligevægten endnu er svævende og alt mere Løfter og Vilje end Virkelighed. — Værst af alle de tydelige Livsfarer, der truer den spæde Ympe er den indre Svaghed; thi magter det litaviske Bondefolk at danne en Stat? — Her staar Haab mod Haab, men Tidens Vind fylder de litaviske Sejl.

Sommeren 1918.

ISLAND

*Åge Meyer Benedictsens Indledning til
Bogen »Island«, udg. af Dansk-islandsk
Samfund 1918.*

Mere end 500 Aar har Island været knyttet til Danmark, men saa ufrugtbart har det historiske Forhold været, at det kun blev en lille Skare Danske, som har ejet virkelig Kendskab til Livet i vor nordlige Rigsdel.

Der gabede og gaber endnu en bred Kløft i vor danske Opfattelse af Island. — Paa den ene Side af Kløften ligger Oldtidens Sagaø med dens barske magtfulde Skikkelser, den hele nordiske Aandspragt, der blev et Udstraalingspunkt for vor egen nationale Genfødsel — paa den anden Side — staar et fattigt, forkomment Folk mellem nøgne, mørke Fjælde, halvt overset, halvt fortrædeligt i sit Rethaveri og sin stikne Utilfredshed, daarligt samglidende med vor egen lidt lade Velvilje og godmodige Ligegyldighed.

Island har for dansk Følelse været som et fjærnt Fjæld bag Havet, éngang skønt at skue, klædt i grønt og røde Blomster og med sin stolte Snetop mod Himlen — sidenhen nøgent og bedrøveligt, frostbidt og klamt af Taager.

Lange, tunge Tider laa Island udenfor dansk Sorg og dansk Glæde. Det hvidrøde Flag, der for os danske blev Sindbillede paa vor Skæbne og vor Fremfærd gennem de skiftende Slægter, plantedes ogsaa paa Island, men dèr blev det kun Tegnet paa Fremmedvælde og egen Afmagt. Aldrig har Danske og Islændinge delt Sejrens Glæder eller Nederlagets Smærte under det fælles Banner. Med helt forskellige Øjne ser Danske og Islændinge paa Riget!

Aldrig bøjedes den islandske Folkevilje sammen med den danske, ti det islandske Folk havde sin egen Fortid at vogte og elske. Det var ikke en tilfældig Flok af nordiske Mennesker, vore Konger herskede over paa den store Ø, det var en *Nation*, dette fine,

men stærke Væv af levende Sind, et ufrivilligt, ubrydeligt Fællesskab tværs gennem indbyrdes Rivninger og Kampe.

Danmarks Rige bestaar ikke af Danmark og den fjærnere Landsdel Island o. s. v., men først af to bevidste Nationer, den danske og den islandske. Uden at gøre os dette klart lærer vi Danske aldrig at forstaa eller holde af Islændingene.

Der findes i Evropa ingen bedre udmejslet Nation end den islandske. Den har Odelsret i sit Land. Den tog det »rygende varmt« fra Naturens Værksted. Hver Fjord, hver Elv, hvert snetoppet Fjæld og hver Bondegaard er navngivet af Folket selv, og mere end det, Sagaerne véd ofte af hvem.

Intet knust Folk har begrædt Tabet af sin Magt — ingen Folkekirkegaard vidner stum mod de sejrende.

Vor danske Optræden som Formyndere for Island i dets mørke Dage er ganske vist plettet af Fejl og Uheld, men vor Styrelse har, set under ét, været temmelig fri for Egennytte og Herskelyst. Det onde, Danmark i Aarhundredernes Løb gjorde Island, hvor bittert det end tyngede paa Øen, — bundet mest i Ukendskab til Forholdene og i en hæmmende Mistillid til dens egen Kraft og Fremtid. Herredømmet over Island ansaas ofte snarere for en Byrde end for en Vinding — Christian II og siden Christian III søgte at sælge eller pantsætte den fjerne, fattige Ø til Hollænderne eller til Englænderne. — Et hærgende Vulkanudbrud fik i det 18de Aarhundrede ansvarlige danske Mænd til at foreslaa at opgive Island som beboet Land og hellere kolonisere dets hele Befolkning paa Jyllands Heder. — Endnu mod Slutningen af det 19de Aarhundrede vægrede Islands danske Ministerium sig længe ved at undertegne én fra Altinget vedtagen Lov om at føre en Bro over Islands største Flod, han fandt det urimeligt, uforlødent for det fattige Land. Den Dag idag tror mange Danske, at Island bæres oppe, ja lever ved dansk Hjælp!

Skal det endnu naas at faa Gavn og Glæde for begge, Danmark og Island, ud af det historiske Lune, Danmarks og Islands Statsfællesskab, er det af Betydning, i danske Sind at fremhjelpe et sandere, rigere og skønnere Billede af Island end det bleggraa, der nu staar dèr.

I over 500 Aar har de to Lande været ét Rige, og den Dag i Dag findes ikke en dansk Storskildring af Nutidens Island, ja ikke en kendt Sang om Island, digtet af en dansk! Der findes endnu

ikke en god Lærebog for Danske i det islandske Sprog, der læres ikke den magreste Oversigt over vor fælles indre Rigshistorie i nogen dansk Skole! —

Hvorfra skal da dansk Ungdom faa Kendskab og Kærlighed til Island?

Og dog er det tvivlsomt, om der blandt den spinkle Skare af danske Islandsfarere og Danske, der ved Livserhverv har været knyttede til Island, findes nogen, der ikke deroppefra ejer Minder fyldte af store og skønne Indtryk — hvem har kunnet nærme sig »Jøkeløen«, se Øfjeldjøklens brede Sneskjold dukke op af det lyse Hav en Sommermorgen, saa den lette Luft tindrede i Solskinnet, uden en kildrende Fornemmelse af en ukendt Herlighed.

Hvem glæder sig ikke i Mindet om Godvejrs Riderejserne deroppe! Havets dirrende Guld, de fine Marmortegninger af Sne paa de dybblaa Fjælde, Dalenes friske Græs og iltre Elves Rislen, der brydes af brusende Styr — Fuglenes Fløjten og Svirren — og Luften om én, denne Højnordens Ambrosia, kvægende mild og friende frisk — Islands »viðavangur«!

Bred og stille, fornem, ligger en solfyldt Dal for ens Øjne med sine mørke Bjærgrammer af gammel Lava, Basalten; Birkebuskenes Blade skinner fra Aasene, hvor Ryperne smutter, foran én aabner Havet sin blegt lysende, grænseløse Flade, blaa Klippeøer med stejle Fald ligger fjærnt ude — svage, hvidlige Dampe langs Bjærgsiderne fortæller om de hede Kilder, der vasker ned over Mos og Urter.

Det er Skagefjordens Dal!

Eller de store Syn deroppefra; hvem mindes ikke dem med Højtid i sit Sind: Billedet fra Kraflas Tinde paa Nord-Island! Det er en stivnet Kæmpeverden med de enlige kuplede Vulkaner, mægtige som Jætters strandede Stenarke — og Fjældenes Farver! Man siger, at Troperne ejer Farveglød — at ingensteds møder ens Øje et saadant Straalebundt af skiftende Farvepragt — og dog med en Solnedgang over Bjerge og Palmer paa Vestjava i Mindet, jeg tror, at Farvespillet er større i Højnorden, paa Island, end i Troperne, selv om Harmonien, Vekselvirkningen i Troperne er mere daarende ren.

Ud over Island lyser og blinker det i Augustsolens Straaler over Vulkanlandet i Øst fra gule Svovlbryn til fløjelsviolet eller svindende rosenrødt over Fjældsiderne, og mellem dem sorte Lava-

fører, takkede og brudte i dybe Rifter — graalige Kløftsider med blanke Kratersøer — mod Nord Ishavets Blink — mod Syd Vatnajøkels Snetindren — og som et stille Smil i denne Højtid — Mývatns Flade med de pudebløde Enge i levende Grønt langs Bredderne.

Hvor i Verden udenfor Polaregnenes lukkede Rige faar den Rejsende et Billede som det, der fanger hans Øjne fra Almannaskarð ved Hornalfjord, hvor Vatnajökelen fra sin Iskuppel, stort som vort hele Sjælland, kaster syv brede Skredjøkler, den ene bag den anden, ned i Atlanterhavet. — Blot Breiðamerkur Jøkel vælter ned bredere i sin Stenseng end Langeland i Østersøen. — Eller gives der et Sted af mere drømmeagtig Fjærnhed og Æventyr end Odáðahraun, Ugerningslavaørkenen, der stor som hele Fyn med sin knudrede, forvitrede Flade og sine smaa plumpe Slakkefjælde udbreder sig gennemrislet af kølige Bække, der slynger sig mellem blomstrende Alpeurter, hvor Flokke af Vildgæs har hjemme — og dèr i Sommernattens hvide Klarhed rejser sig fjærnt ude Europas underligste Bjerg — Herðubreið — 5000 Fod højt med murstejle, utilgængelige Aase. — Det staar som et Kæmpetaarn i Titanernes Rige, ensomt og vældigt.

Hvor i Evropa, ja hvor i Verden giver Naturens Kræfter et magtfuldere Skuespil end dèr, hvor »Jøkelaen paa Fjældene« paa Islands Nordøstland pludselig bryder itu, og Vandet dundrer ned i et Dyb, hvis Bund synes at knuses under det hamrende Fald, og som ved en stadig Sprængning kastes Vandet favnehøjt op i Luften fra det snævre Gab. — Rundt om denne skummende Rasen — intet Tegn paa Liv — ingen Hoteller, ingen magelige Bænke, ingen Værksteder og Fabrikker — ingen Huse, ingen Marker — kun en stille, som forstenet Natur, andagtsfuldt lyttende til Kæmpens buldrende Tale. — Det er Dettifos, Faldenes Fald.

Men til islandsk Skønhed og Herlighed svarer islandsk Barskhed og Naturrædsel — Rejseminder om stivnet Taage og iskold Støvregn, om hvinende Sommerstorme og Julisne dybt ned mod Dalføret er alt kun lidet mod det, Øen har budt den, der maatte tage Aarenes og Aartiernes Grumhed. Is om Landet langt ud over Foraar, over Sommer og Høst, saa Luften mister sin Varme og Græsset falmer — Storme, der flaar det bløde Muldrag op og fejer det bort — saa vide Strækninger efter Aarenes Hærgning ligger nøgne med stakkels Rester af Muld som stejle Smaatoppe

spredte om; Stenstyrtninger fra Fjældsiderne, der ødelægger de gode Græsgange og knuser Huse paa deres Vej, og Jøkelløb, naar voldsomme Tøbrud, Storme og Sammenstyrtning af Stenbarriærer aabner for Bjærgenes Smeltevand, saa det som en rasende, grusblandet Strøm farer ud over vide Strækninger og danner Vandørkner, hvor det vælder frem. — I Sagatiden laa tretten smukke Gaarde syd for Breiðamerkurjökul — nu ligger der én lille fattig tilbage — under Sand og Grus, under Isens blege Lag ligger de fordums grønne Tun, og en af graa Vandaarer furet uhyre Sandmark ligger nu mellem Jöklen og Atlanterhavet.

Under denne barske Overflade, under denne strænge Himmelegn — gløder Islands Ild. Over 100 Kratersvælg har i historisk Tid givet Ild — væltet Lavastrømme som sorte eller glødende hede Fosser til alle Sider og mørknet Himlens Lys under Aske regnen. — Utallige slukte Ildgab viser deres sære forvredne Former — og som Minder om Fortidens frygtelige Liv breder sig de størknede Lavamarker, snart næsten begsorte, knudrede og spaltede, med bundløse Furer fyldte af iskoldt Vand, snart som en frodig Sump, hvor alskens brogede Urter gror, blinkende Vandløb snor sig, og hvor uhyre hvælvede Skildpaddeskjolde, den nøgne Lavas Bobler, rager svagt frem.

Hvormange ødelagte Hjem, knuste Fremtidshaab, ufrugtbargjorte Arbejdsaar ligger der ikke under Islands Aske og Lava! —

Islands største Ulykke var Skaftaa-Ilden i 1783 og den efterfølgende uhyre Askeregn, der i 4 Døgn forvandlede Dag til Nat, dræbte Mennesker, Heste og Kvæg, saa Landets hele Liv skjälv i Aarevis derefter, fattigt, ensomt og slet støttet som Island dengang var.

Kun den, der kender Island, forstaar, hvilken Kæmpevilje, hvilket Livsmod de gamle maa have haft, da de for over 1000 Aar siden tog den Ø i Besiddelse.

Højst $\frac{1}{15}$ af Island er Lavland, saa lang og haard er Vinteren i dette yderste Norden, at intet Hus med Tryghed kan bygges, ingen Jord sikkert bruges, der ligger stort mere end 600 Fod over Havet. Vel er der stormværnede Dale højt oppe ad Elveløbene, hvor dristige Nybyggere har rejst deres smaa Hytter og gravet Tun indtil 1700 Fod over Havet, men de bor her som Robinson paa sin ensomme Ø. — Der er Egne som det barske Strandasyssel i Nordvest, hvor Sneen ikke sikkert smelter højere op end 200

Fod over Havet, og i raa Somre kan man dør se Havets Skum piske op mod Flager og Pletter af frossen Sne.

Selv den tapre Ønund Træfod, der tog Land her for 1000 Aar siden, kvad en tungsindig Vise, da han fra Søen fik sit Fremtidshjem at se.

Øens høje Indre er en vældig, Hundreder af Kvadratmile stor Ørken — med mørke Lavavolde og knudrede Fjældsletter, med stejle Jøkler, Grusbælter og Søer af sortgraat Sand — hvorover kalkfarvede Elve i Fald og Hvirvler larmer afsted — kun i de plantesmykkede Lavninger strejfer Polarræven om, og Træk af vilde Svaner synger deres klangfyldte Sang. — Ingen Veje, ingen Huse, intet Ly for den rejsende, kun Græs i vidtskilte Smaadale — som Plads til at rejse Teltet for Natten nær en lille pludrende Strøm, hvis krystalrene Vand glider forbi de gule Blomsterklynger ved Bredderne. —

Kun de mindst stedbundne Skabninger, Fuglene, lever paa Island den korte, lyse Sommer — de fleste flyver bort med den.

Fordelte i de lange smalle Elvespalter gennem Basaltmassens Kerne eller i tynde Bræmmer langs Fjordene, som Islands Madjorde ligger, vendte udad mod et ensomt, stormfuret Hav og svindende indad mod uvejsom Fjældørken, spærres de paa Siderne af 2000 Fod høje Basaltvægge. Stejle, stenede Stier fører over de skarpe Halse, mellem Stenknuder, Hængedynd og smeltende Fygesne — »blágryti, aurbleytur og fannir«, som det hedder paa islandsk. Det er Vejene fra Dalføre til Dalføre.

Det kan forklare, hvordan hver Dal for dens Beboere blev en Helhed, en Ensomhed for sig. Maaneder af Aaret var Forbindelsen over Bjærgaasene umulig — og ene Havets Vej brugbar. I disse Dale byggede Indvandrerne deres Gaarde og hver stor Gaard med sine Folk og Husmænd blev som et lille Rige for sig, det sluttede saa Forbund med andre »Riger« og deres tilhørig. Saadan omtrent lovénedes den islandske Fristat, og i den Ramme voksede et islandsk Folk op.

Det gamle Island ejede ikke samlet Magtbund til en eneste By. Liv og Kultur var fæstet til Storgaardene, ingen Borgerstand kunde rejse sig i Selvhævden mod Odelsbøndernes, Adlens, Ene-raade — og med Storslægternes Undergang eller Hensygnen sank Island sammen.

Det, som det jomfruelige Island bød sine Landnamsmænd, var

dets vidtstrakte, herlige Græsgange, dets mægtige, sommerblomstrende Heder, dets spinkle Birkeskove og Pilekrat fra Fjæld og til Strand, Fuglevrimlen, fra Udskærenes Millioner af Alker, Lunde, Lom, Teist og Maage til Breddernes Edderfugle, Bjærgskrænternes Ryper og Spover, og til Fjældmarkernes Hjejle, Vildgæs og Svaner — og saa ét af store, kødfulde Fisk fyldt Hav, Hærtog af Torsk, Sølvminer af Sild!

Alt andet maatte medbringes eller hentes.

Det var rige Mænd, der satte Bo i Landet, Folk, der gik fra Jord og Gods, fra Stillinger og Magt, for at søge Uafhængighed og Stormandsliv i Trods mod den Konge, der havde bøjet Hjemlandet, Norge, ind under sin Vælde.

De kom med Formuer af Vaaben og Løsøre, af Husdyr og Trælle — og de kom med *Skibe!*

De brugte de medbragte Rigdomme, de fraadsede i Landets Græsgange og Birkeved — i Vildænder, Svaner og Fiskestimer, i Hval og Drivtømmer, der dengang i Mængde skylledes op paa Islands Kyster, sydlandsk kosteligt Træ med Golfstrømmen og sibirisk Gavntømmer fra Nord. Alt andet skaffede de sig udenlands fra, ved Vikingefærd og ved at tjene fremmede Konger som haandgangne Mænd og som Skjalde eller de købte hos dem, der kom hjem derudefra.

Det siges, at Islands Selvstændighed faldt ved indre blodig Kiv mellem de mægtigste Slægter, og det er sandt, men lige saa sandt er det, at Island tabte sin Uafhængighed, fordi det blev *skibsløst*. Island kan ikke byde selv det ringeste Kulturliv mulige Vilkaar uden Forbindelse med Omverdenen. — Ikke engang de grønlandske Eskimoers Livsform kunde et ensomt Island yde, ti det manglede Sælhundenes rige Vrimmel, som grønlandsk Kultur har hvilet paa. Det er regnet ud, at det gamle Island ialt har ejet henved 200 Skibe, alle bragte fra Udlandet, Gaver, Køb eller Ran — paa Island fandtes ikke Tømmer til at bygge søgaaende Skibe — ja næppe nok til den usleste Fiskebaad — dertil var Drivtømret for uens og dets Forekomst for spredt og usikkert.

Da Tiderne sidenhen forbød Vikingefærd, da de nordiske Hoffer fra Irland til Gardarige opløstes og forsvandt, og ingen Kriger og ingen Sangerløn som fordem vinkede Islændingen imøde, og man paa Øen maatte lide paa sig selv — grinede snart Fattigdom og tunge Kaar Folket imøde. Der var ikke Brødkorn, ikke

Tømmer, ikke godt Jærn og intet andet Metal, ikke Salt, ikke Garn eller Tjære at faa paa den hele Ø — alt maatte man og maa man endnu handle sig til. Ved hjemlige Fejder og ved Fattigdom, ved Forsømmelse og svigtende Energi gik Islands Handelsflaade til Grunde, og uden selv at magte sin Handel maatte Island blive fremmede Handelsmænds Bytte, og det blev Islændingenes bitre Skæbne de følgende Aarhundreder, og værre gik det, alt som det opsamlede Forraad og Reservekraft forsvandt. Værgeløse overfor Landets haarde Natur og værgeløse overfor et Udland, der kunde undvære Island og vidste, at Island ikke kunde undvære det.

Behøves anden Forklaring paa Øens dybe Fald?

Fra kække Fribyttere, rige Landnamsmænd og nordiske Aandsførere, fra selvfølede Storbønder og stolte Kvinder blev Islændingene Købmænds undergivne, maatte lide Haan og Tort, Sult og Kulde — under den danske Enerets Handel, der trods al brav Vilje hos Konger og Styrere til at hindre Misbrug, udplyndrede det fattige, hjælpeløse Land ved sin kejtede Idé — og det uden at berige Handelsherrerne, der ofte, lede ved Tab og Kvaler, løb fra deres Forpligtelser, og uden at give Staten stort Vederlag for Møje og Udgifter.

To Aarhundreder, det 17de og 18de, ja paa en Maade Halvdelen af det 19de med, har Island levet under privilegeret dansk Bodsvende-Vælde. Dette Styres Følger har gennemsyret islandske Tilstande, har avet eller hidset islandske Sind og født den sure Mistillid og den i meget uretfærdige Forbitrelse mod Danmark, der endnu dirrer i mangen Islændings Hjærte.

Naturens Voldsmagt og et godt ment, men ulykkeligt Styre kappedes om at gøre Island til et Vrag af den stolte Vikingeskude, der i gammel Tid smykkede Norden.

Denne store Ø, over 1900 Kvadratmile, laa for lange Tider som i Dødvande; Livet var lammet.

En stillestaaende eller synkende Folkemængde, aldrig over 50,000, ofte af Hunger, Sot og Naturulykker jaget ned under 35,000 — (i Fristatens gyldne Tid var der vist 100,000) — opgivne Gaarde, ødelagte Hjemmemarker — fattigt, grumset Smaamandsliv for de mange — med Sult for Døren hvertandet Aar — strejfende Skarer af hjemløse, der drog fra Gaard til Gaard efter Arbejde, paa Tiggeri eller Røveri, bredende Dovenskab og sædelig

Slaphed i sine Spor; en forkommen Kystbefolkning paa livsfarligt Fiskeri i skøre aabne Baade paa det vældige Hav. — Is- og Ildkatastrofer, der flaaede i det, der var tilbage af Velstand — saadan kunde man tegne et Billede af islandsk Liv i det 18de Aarhundrede!

Selvtilliden var sunken, faa Sind vovede at trodse Ulykkerne. Island var som halvt ihjelfrossen ved Siden af sine rygende Vulkaner og dampende Springkilder.

Efterdønninger af disse Forhold spøger endnu i dansk Bevidsthed og fortegner Billedet af Nutidens Island.

Ti saadant er Landet ikke nu! En hastig og overraskende Udvikling har næsten forvandlet Landet de sidste halvhundrede Aar.

ISLAND OG DANMARK

I

Der hviler som en stille Højtid over Danmark i disse Dage under Indvielsen af Brevet paa vor storskaarne dristige Folkefrihed. Vi har Følelsen af at være foran de fleste Menneskesamfund her, vi synes, at nu har vi inde i vort lille danske Hjem stiftet en højmodig Fred med alle Landsmænd — til begge Sider af politisk Overbevisning.

Mod en Baggrund af Ild og Død og Had mellem vor Kulturs Frændefolk har vi sat Fremtidens lysegrønneste Flag i Top. Friserne har en Hilsen, der smukt udtrykker, hvad mange af os danske gerne vilde føle nu: »Rüm hart, klaar kimming« — aabent Hjærte, klar Synskreds for vort Folks Sag.

En saadan historisk Time er lykkelig, naar det gælder at forstaa sine Medmennesker og især de nære.

Om kortere eller længere Tid, men indenfor faa Aar, vil vi danske, og nu alle, med Ansvar for vore Handlinger blive kaldte til at klare og bringe til Afslutning Ordningen af vort politiske Forhold til Island.

En Kæde af Misforstaaelser, Fortrædeligheder og Skuffelser kendetegner de mange og velmente Forsøg, der i de nyeste Tider fra dansk Side er gjort paa at naa til en hvilende Forstaaelse med vor fjærne Rigsfælle, det fjærne Island.

Hverken vort Folk eller vor Regering, og mindst vor Konge, har været karrig med Indrømmelser og atter Indrømmelser for at give Island den Ligeret, som vort lille Broderfolk kunde og vilde bære, og dog er det kummerlige, trættende Udfald af al »Velviljen« blevet et utilfredsstillet, yderligere krævende Island, saa den Mening ikke længere er sjælden blandt danske, at vor Møje er forgæves, Island *vil* intet Forlig, dets hele indre politiske Liv synes at hvile paa Striden med Danmark som den Tap, det svinger

om, men ikke slipper. Der er, mener mange, kun to værdige Løsninger ud af dette Gøglespil for os danske.

Enten et sidste Tilbud, som *skal* modtages — eller Opgivelse af den hele Statsforbindelse.

Det kan siges, at en sand Forstaaelse kan ikke udfolde sig paa Grundlag af »Anerkendelse af Rettigheder« og »gensidig Agtelse«. Kun to modne Sjæle forstaaar hinanden.

Skulde ikke to saa gamle og historiske Folk som Danske og Islændere kunne naa til sand Forstaaelse?

Islænderne tror, at de forstaaar os, men de klager over, at vi ikke vil forstaa dem. De fleste danske indrømmer vist gerne, at de ikke forstaaar, hvad de Islændere egentlig vil, og derfor er de trætte af Striden.

Uden at Danmark som Magt har rørt en Haand for at opnaa det, kom Island ind under det nordiske Fællesskab; som en kænret Jolle var det paa Slæb af Norges Statsskib. Islands Statsforbindelse er en Del af Dronning Margrethes Storværk — og den mindst tilsigtede, det er en Følge af Norges Forening med Danmark — og saa underligt krøgedes Historiens Veje, at Island nu med de smaa grønne Færøer er de sidste Minder om hvad Danmark engang vilde udrette i Norden.

For saare faa danske er Forbindelsen med Island andet end en historisk Arv, man skal løfte, en Ærespligt, man skal udføre saa godt som muligt; bristede det, vilde det være en Smerte mere af aandelig end legemlig Art, vor historiske Følelse vilde bløde derved, lidt af vor Selvtillid vilde mistes, men i og for sig er Danmark lige saa svagt, ligesaa prisgivet Vold med Island som uden Island, og faa danske vilde blive legemlig fattigere, om Island blev reven fra eller rev sig fra vor Broderhaand.

Netop fordi vi som *Nation* staar rent og lidet paavirkede af Nytteformaal overfor Island, burde det være lettere at forstaa, hvad der nager Island i dets Forhold til Danmark.

Ti Forbindelsen med Danmark har naget den islandske Folkefølelse; den har, ond eller god i sit Udfald, altid været Vidnesbyrd om en *uoprettet* Ydmygelse i Islands Historie.

Der kunde over det islandske Folks Livsgang skrives det gamle nordiske Ord: Ohægt mun forløgin at flyja (det er svært at undfly sin Skæbne).

Den islandske Fristat blev, som vi alle ved, til som en Protest

mod Norges voldelige Samling af Kong Harald Haarfager. Jarler, Herser og Odelsbønder med deres Husfolk og hele rørlige Eje flyede fra Norge, bort fra Kongens ófriki (Overmagt) og samlede sig siden, efter spredt at have bygget Island, til et løst forbundet Rige, de lovenedes paa Thingsletterne ved Øxaraaen, satte Ahltinget, og med Sans for Lovorden og Trang til Værn for hver Mands Ret og Magt udfoldede Islands Fristat sin Blomstring.

Paa det vilde, fattige og dog yndefulde Land, midt i en voldsom Natur, Stenbjærge, Polaris og Storme — og paa bævende vulkansk Grund rejste de faa Tusende Nordboer en barsk og mandig Kultur, og efterlod til deres sene Efterkommere en Skat af Tanker og Forestillinger, af Digt og Prosa, hele den oldislandske Litteratur, som blev dem og alle Nordens Folk en historisk Helligdom, et uvisneligt Vidnesbyrd om, hvad Livsvilje og sund Kraft og hvad Tankedybde de gamle har ejet. Ypperst af alle Livets Vilkaar ansaa de »Friheden til Selvhævdelse« for at være; den Frihed, der bøjer sig efter Loven. Men . . . de vilde ingen Lov taale, der bøjede denne Frihed.

Derfor blev Island aldrig fuldt en Stat. Man gav Love, som frit indrømmedes, man oprettede Domstole, som adlødes, saa længe den dømte vilde eller maatte indse Dommens Retfærdighed, men der fandtes ingen udøvende Magt, intet, der fremstillede Islands samlede Vilje, den skabtes aldrig. Man flyede for Norges Konge og vilde ingen Konge, ingen Overmagt paa det frie Island. Men Tiden kom, hvor der maatte en øverste Myndighed til — eller Staten gaa til Grunde.

Under Storslægternes Forsøg paa at rejse sig selv til Overherrer reves Landet op i blodige Fejder, og i sin Fortvivlen overfor Fremtiden maatte Islænderne gaa Ydmygelsens Vej til Norge for at finde Værn mod den brudte Landefred — og saadan tog de Norges Konge til øverste Herre. Island blev norsk Skatland.

Men denne Omvej over Nordhavet til Island, der varede næsten 400 Aar: fra 874 til 1264, fra Kongen og tilbage til Kongen, er det islandske Folks historiske Arv. Den Uafhængighed, det dengang tabte, er det Slægternes Maal at genvinde.

Ethvert Folk med Livsvilje har sit Ideal i sin egen fulde Udfoldelse, og er det et kuert, ydmyget Folk, saa vil gennem Fald og Fornedrelse Haabet lyse fra Slægt til Slægt, dette Haab om

at naa de Vilkaar, Fædrene ejede, og det vil kæmpe, saa snart det har Kræfter dertil.

Islænderne, der engang ejede det islandske Adelsbrev, hvorfor skulde de ikke stræbe mod det tabte?

Den Mur, som Norges Konge byggede mellem Islands Fortid og dets Fremtid, arvedes af Danmark, den fremmede Kongemagt. Islændernes historiske Indrømmelse var, at de maatte have og vilde have en Konge, men en islandsk Konge, det magtede de skinsyge Slægter ikke at skabe sig selv, saa bøjede de sig hellere alle for Norges Konge — men ikke for Norge.

Det berømte gamle sættmåli (Overenskomsten) af 1262—64 mellem Islands Høvdinge og Kong Haakon Haakonsson af Norge sikrer sig, saa godt Tidens Tanker og de svigtende islandske Kræfter tillod det, mod *norsk* Herredømme, ja, havde som alle Overenskomster i de Dage den tryggende Bestemmelse, at man kunde opsigte Kongen Lydighed, om han efter de bedste Mænds Skøn sveg Overenskomsten. Der er ikke Tvivl om, at Overenskomsten i den norske Konges Haand blev misbrugt til Islands Kuelse, men lige saa lidt er der Tvivl om, at Kongen havde faaet en vis og praktisk, kun af Magtmidlerne begrænset Ret til at give Love og være øverste Afgørelse, men det skal siges, at fra første alvorlige Sammenstød mellem Kongemagten og de islandske Odelsbønder, dengang Magnus Lagabøters Lovbog blev indtvunget paa Island, — og op gennem norsk og dansk Tid, har Islands Folk, naar de har ejet Røsten dertil, gjort Indsigelse mod Magtovergreb; Gang paa Gang lød det i gamle Dage mod de fremmede Styrrere, at fares der saadan frem mod os, da vil vi miste Landets Frihed.

Helt frem mod Tider, hvor Islands sidste Kraft sank sammen under Kampen mellem Kongemagten og den katholske Gejstlighed, er der Vidnesbyrd om denne levende Følelse for hvad Island ejede af gammel Frihed, der hævdes med et svagt Folks stridige Retshaveri. Endnu i 1520 sender islandske Bønder en Protest til Kongen og beder ham holde »qua frelsi og friheit sem Håkon konungr hafi lofað«.

Ensomhed, Kulde og Sult lukkede for Island i de kommende Aarhundreder, Livet deroppe sank helt sammen, men ingensinde, selv i de usleste Dage, opgaves Troen paa, at Island var i fri

Overenskomst med sin Konge, der ogsaa var Norges og Danmarks Konge.

Endnu i 1650 svarer Altinget Kongen saaledes: »Det er hele Lovrettens Ønske og Bøn, at kongelig Majestæt efter det gamle islandske sættmåli (Overenskomsten af 1264), naar Skatten var bevilget af Landet, vilde beskikke islandske Sysselmænd men Lovretten beder sig fri for udenlandske Sysselmænd her i Landet«. — Siden slugte Enevælde og Cancellier islandsk Folkevilje.

Da der omsider blev Dagning for Island, da Folkerørets Bølger fra Europa naaede derop og Danmarks Konge tillod Islands Folk at udtale sine Ønsker, da er det eget at se, hvor levende Uafhængighedsfølelsen havde holdt sig under Historiens Isdække.

Over hele Island udtaler alle Sysselmøder i 1851, at Island er en Stat i *Personalunion* med Danmark.

Der skal ikke her forsøges at udrede den statsretlige Side af vor Strid med Island, det er vistnok muligt, og er egentlig gjort, at vise os danske, at Island har Uret i sit Standpunkt, at Landet baade faktisk og retsligt er eller er bleven en integrerende Del af vort Rige, ja, at Islænderne Gang paa Gang har bøjet sig for denne Magtudvikling, maattet bøje sig; men det har hidtil været umuligt at faa den islandske historiske Følelse overbevist herom.

Loven om Islands Stilling i Riget af 2. Januar 1871 er aldrig bleven samtykt af Islands Althing. Dets § 1 siger nemlig: »Island er en uadskillelig Del af det danske Rige med særlige Landsrettigheder« Og dette er dansk Opfattelse og et Stød mod Hjærtet af Islands Ideal.

Man bøjede sig for Kongens Vilje, men fornægtede Lovens Retsgrund. — Althing efter Althing har protesteret mod denne — inlemunarlæg (Indlemningslov).

Det var denne Angst for at overskære Forbindelsen med Islands historiske Ideal, der i 1849 lod Island foretrække Kongens fortsatte Enevælde fremfor en Andel i det danske Folks politiske Frihed — Islænderne vilde ikke være en Del af det danske Folk.

Det var den samme Angst, som bevirkede, at man ikke kunde enes med dansk Statsmagt om en fri Særforfatning for Island, men hellere modtog den med snævrere Frihed som en Gave af Kongen i 1874.

Det var atter denne Angst, som fik Stemningen for sig efter dansk Venstres store Indrømmelse til Island i 1903; da det fik sin hjemme-

boende, ansvarlige Minister — og snart bragte Misnøje, fordi den ny Lov krævede, at Islands Minister skulde være Medlem af det danske Statsraad.

Det var endelig denne Uro for derved at slippe Idealet og blive »indlemmede«, der vendte Landsstemningen mod Frederik den 8.s og det danske Folks højmodige Forsøg paa en fuld Udklaring og en ny Sambandslov i 1908.

En Islænder gav Stemningen deroppe Luft, da Loven faldt, med det gamle Mundheld: Gott er með heilum vagni heim að aka (det er godt at naa hjem med hel Vogn).

Islands Folk indrømmer og vil at vor Konge ogsaa skal være Islands, men fornægter alt statsretsligt Sammenhæng (Underordnelse eller Indordnelse) med den danske Stat, altsaa med den Magt, der gør, at Kongen kan udfylde sit kongelige Hverv overfor Island, det, der er Grundlaget og længe har været det, for at Island kan leve et udadtil værnet politisk Liv. Danmarks Statsmagt er nemlig ikke længere Kongen alene, det er Folk og Konge i Forening, det er dem, islandsk politisk Tanke vil adskille, og det er umuligt, mod Danmarks Riges Grundlov, ti de Mænd og de Bevillinger, som Kongen bruger til Rigets og ogsaa Islands Hævden overfor Udverdenen, er danske, og Byrde og Ansvar derved bæres af det danske Folk.

Men drages saa den Slutning, at med et saadant Standpunkt fra Islands Side, er der kun én Vej — Adskillelse — saa gaar Linjen, der skal skille de to Folk, teoretisk talt, tværs gennem vor fælles Konge! Island har Del i ham, han er Islands Appel, han er Islands lovlige udøvende Myndighed, uden ham vilde Island paany være i en Slags »Sturlungetid«, Høvdingenes Kamp om Overherredømmet i det 13. Aarh., hvor særlig Sturlungeslægten indlagde sig blodig Navnkundighed. Island maatte famle sig frem til en fælles øverste Myndighed — og det kunde blive bittert, ja skæbnesvangert, i et Land, der aldrig har anerkendt nogen øverste Herre indenfor Omraadet.

Det er dybest inde Ængstelsen for Følgerne af at slippe den gamle Kongemagt og med de knap 100,000 Landsmænd give sig en farefuld og usikker Fremtid i Møde, der altid bringer store Dele, ja, vel endnu de fleste af Øens Mennesker til at vige tilbage herfor og hellere forhandle med Danmark om en Ordning, der gør et Samliv muligt, men hvergang dette sker, rejser der sig Mod-

stand fra dem, der hæver »Idealets Fane«, og som altid kan faa Folkestemningen vendt mod dem, der »for lune Fordele og egen Vinding« sælger Islands udødelige Ret.

Propter vitam vivendi perdere causas. — For Livets Skyld at miste det, der gør det værd at leve.

I denne dybe Tvedragt med sig selv staar det islandske Folk. Derfor denne udefra set og for os danske utaalelige, usikre Forhandling, denne stadige Misnøje og de stridige Sind. — Derfor er Island under Parlamentarismen bleven denne frodige Mark for alle Slags politiske Ærgerrigheder og Jægere efter Folkeyndest, men bagved ligger dog ogsaa en trofast Kamp for at holde Uafhængigheds, den nationale Friheds Ideal ukrænket, ikke svige de stolte Forfædre.

Er det da muligt at bevare og grundfæste Rigsforbindelsen mellem de to Folk, saa Islands historiske Higen og Danmarks nødvendige Krav kan tilfredsstilles?

II

Hvis der mellem Island og Danmark findes en statsretslig Mod-sætning i Opfattelse, der gør teoretisk Enighed umulig, saa er dette ikke den eneste Aarsag til den sejge Misstemning mellem Landene.

Der lever en gammel Uvilje mod Danmark paa Island og mod Island i Danmark. — Islænderne er blevne bitre, de danske syrlige i deres Følelser overfor Genparten. —

Naar vi som danske gennemgaar vor Styrelse af Island siden vore Konger tog Landet i Varetægt, saa lyser lige til Dagen i Dag én næsten gennemgribende Fejl os imøde. Det er ikke saadan, at der af vor Regering er gjort Forsøg paa at kue og udnytte denne Rigsdel, heller ikke er det saa, at danske Styrere som de skotske paa Shetland har hugget sig fast paa Island og tvunget Øens Befolkning ind under tung Afhængighed af en fremmed Overklasse.

Den danske Fejl overfor Island er en graa LigeGYldighed, født af en ulykkelig Undervurdering af Øens Værd og Fremtidsmuligheder.

Vi kan gribe ind, hvor vi vil i vor fælles Historie, det er denne Fejl, der gaar igen. Øens Fjærnhed, de haarde Livsvilkaar, den

bød, de i gamle Tider lidet værdifulde Frembringelser, den gav, det fristede til at lade det hele »gaa sin skæve Gang«, og det gik skævt. Det, der ofte i god Mening gjordes for Island, strandede i Slaphed eller blev til Ulykke, især Handelspolitiken.

Af Frygt for, at det skibsløse Land skulde blive værgeløst Bytte for fremmede glubske Handelsmænd, som i gode Aar vilde opkøbe alle Varer til Spotpris for i Nødaar slet ikke at besejle Landet og lade Folket sulte, indrettede den danske Regering, ved Aar 1600, paa Islændernes Bøn om Hjælp, Eneretshandel med faste Priser baade paa fremmede og islandske Varer, saa at al Omsætning og al Forbindelse mellem Island og den øvrige Verden maatte foregaa gennem den kongelige Handels Boder og Kontorer. Det var Tidens Idé, der kortsynet og stædigt anvendtes, hvor den daarligt taaltes. Uden Brødkorn, uden Tømmer, uden Metaller, uden Salt, uden Garn, Tov, Tjære for blot at nævne det mest knugende fornødne — var Islænderne med deres nordisk-bretlandske Livsform tvungen til for deres Liv at tage mod Handels Vilkaar — og disse blev frygtelige. De klodsede og ængstelige Forpagtere af den kongelige Handel led ofte selv Tab og tjente sjældent stort, men Island førte de nær mod Elendighed: Handelsstavnsbaand, Forbud mod egen Sejlads, Nedbrydning af Selvvirke og Dristighed og grumt Købmandstyranni blev Følgerne. Aldrig formaaede Regeringen at gennemføre en virksom Kontrol og sjældent at hjælpe de stadig forurettede smaa.

Den Sum af Lidelser og Ydmygelse, som Eneretshandelen paaførte Island, øget ved en Styrteflod af Naturulykker som Isspæringer og vulkanske Udbrud, Farsot og Sult, mørknede hele Livsbilledet deroppe, bragte en Fattigdommens Forladthed over Øen. Vaabenløs som Befolkningen var paa Lovens Bud, fik den et Skær af usselig Hjælpeløshed. Ingen mægtig Adel eller Overklasse smykkede, ingen højeste Lov- eller Retsinstans gav den stedlige Styrelse Vægt. Usselt boende, fattigt spisende, plumpt klædt som Islænderen i bred Almindelighed var, blev Almenopfattelsen af Folk og Land i Danmark trist og graa. Island ringeagtedes. Danske Embedsmænd, Købmænd og Sømænd, alle følte de sig højt over de islandske Rigsfæller, alle var de paa Embeds- eller Erhvervs Vegne i Modstrid med Islænderne; det var dem, der gennem Aarhundreder var Kilderne til Kundskab om Øen. Intet af det, der kastede forsonende Skær over Tilværelsen paa Island, forstodes

og agtedes af de danske: Naturens Herlighed, Livets ydre Frihed, Kærligheden til det henfarne og store, Kendskaben til Oldtidens og Stortidens Bogværk — Slægtsadel og Familielivets Lykke og Fred paa de ensomme Gaarde!

Der kom en dyb Kløft mellem Følelser og Idealer i de to Folk, og denne fyldtes aldrig siden og er knapt nok spinkelt overbroet endnu. — Den islandske Koloni af Studerende i København kom aldrig i sympatisk Gensidighed til deres danske Kammerater.

Der er lige fra vor tidlige Fælleshistorie tydelige Vidnesbyrd om dansk Ringeagt for Island. Danske Konger har gentagne Gange, først Christiern II, siden Christian III under Pungenød søgt at sælge eller pantsætte Island, om det end ikke lykkedes. Da den store Vulkanulykke, dengang Skaptufells Tinde sprang i 1783, bragte Død over mange og rystede Islands Velfærd stærkt, bragte det kloge Mænd i dansk Styrelse til at foreslaa »at opgive Island« — og flytte Folk derfra ned som Nybyggere paa de jyske Heder.

Denne stivnede Overbevisning om Øens bedrøvelige Tilstand har bestandig været en Hindring for os danske for at forstaa de Krav, som Befolkningen efterhaanden rejste paa større politisk Ret, paa Hjemmestyre og Selvstændighed. — Man ansaa det for urimelig og uforstandig Anmasselse af Mennesker, der burde takke Skæbnen for at de ejede Danmarks Værn og billige Hjælp, ti hvad formaaede de uden den? Disse faa Tusinder paa den barske, nøgne Ø!

De aandelige Rørelser, som gennembævede Island, da Frihedsidealene tændtes i Evropa og Danmark, fulgtes og forstodes kun af faa hernede. Den unge islandske Litteratur med Digtere som Jonas Hallgrimson, Bjarni Thorarinsson, Benedikt Gröndal var selv de dannede og styrende danske Læg ret ligegyldig og — uforstaaelig! Det var værdt at vide, hvormange der var blandt de danske og tyske Mænd, der i Embeds Medfør styrede og tumlede med islandske Forhold, som overhovedet kunde forstaa islandsk Sprog.

Jon Sigurdssons, den islandske politiske Førers Optræden forekom hensynsløs og besværlig og lidet andet.

Island voksede sig større og friere, rigere og mere krævende under uvillig og uglad Stemning mod det i ledende danske Kredse. Det er paa den anden Side vel værd at lægge Mærke til den gode

Vilje, den Retfærdighedstrang overfor Island, det fremrykkende danske Demokrati Gang paa Gang viste. Men magtløst som det endnu var og uden egentlig Forbindelse med Island, uden virkeligt Kendskab til Liv og Forhold deroppe i det yderste Nord, blev det mere en almindelig Velvilje og Medfølelse for en Fri-gørelseskamp, der noget lignede Bondevenstres Kamp i Danmark mod Kongemagt og Overklasser.

Hver politisk Indrømmelse, lige fra Tvangshandelens Ophævelse i to forsigtige »Tempi« 1787 og 1854 til Tilstaaelsen af lovgivende Magt i 1874, gaves under Frygt for, at det svage Samfund vilde bryde sammen derved, man syntes ofte i Danmark ikke saa meget at værne om dansk Magt som om Islands Livspust, eller bildte sig det i al Fald ind.

Denne tunge Uforstaaelse af en kuert Folkeviljes Forsøg paa Oprejsning, af voksende stikken Selvfølelse og Haabefuldhed vakte i de ledende islandske Lag, ja egentlig i det hele lille Folk en utaalmodig Bitterhed mod Danmarks Formynderskab; alt det Island havde lidt af Sult og Kulde, af Ydmygelse og Sorg, søgte man Trøst i at lægge Danmark til Last.

Ikke aabent Fjendskab, ikke plumpe Overgreb piner en Folkesjæl mere end at føle en smilende Underkendelse eller taalsom Overlegenhed hos Modstanderen.

Islænderne, der i deres Svaghed klyngede sig til deres »Ret«, fik aldrig denne indrømmet, men fik elskværdige Gaver af Danmark.

Fra dansk Side ses paa den Hjælp de islandske Studerende altid har faaet hernede, Fribolig og Stipendier, som en velvillig Støtte i det lille Folks fattige Kaar, saaledes er ogsaa Begrundelsen i Frederik II's Forordning om Sagen i 1579.

Paa Island anses det for at være en ringe Erstatning for Inddragelsen til Statseje og senere Salg af de rige Skolejorder, der én Gang opretholdt Præsteseminarierne paa Øen.

Paa dansk Side regnes det lille aarlige Tilskud, nu 60,000 Kroner, til Islands Finanser som en Hjælp til en svært stillet Rigsfælles Husholdning, og som saadan motiveredes den af Regering og Rigsdag i Loven af 1871.

Paa Island anses disse Penge for en ufyldstgørende Tilbagebetaling af Gæld til Island fra den fælles Statskasse, da Islands Pengevæsen udskiltes.

Paa dansk Side anses det som en smuk Hjælp til Islands Sty-

relse, at vi uden Spor af Vederlag underholder et Fiskerivagtskib ved de islandske Kyster for at værne Landhelg mod fremmede Fiskeres Overgreb.

Paa islandsk Side mener man, at det er fuld Erstatning for denne Udgift, at Danmark har Ret til at lade sine Borgere fiske i Landhelg, noget man fra dansk Side mener rettelig at kunne uddrage af Rigsenheden.

Paa dansk Side synes vi, at det er venlig Skaansomhed mod den fattige islandske Befolkning, at man hverken i Mænd eller Penge kræver noget Bidrag til Fællesrigets Forsvar.

Paa islandsk Side staar man fast paa, at det vilde være et ulovligt Overgreb, om Danmark fordrede det, ti det ligger i Overenskomsten med Norge af 1264 — og i gamle norske Lov, at ingen Mand kan uden sin egen Vilje føres udenfor Landet i Leding.

Med denne historiske Fornemmelse som Baggrund er det let at forstaa, hvor vanskeligt det har været her i Danmark at blive fuldt klar paa den Forvandling, der i den sidste Menneskealder er foregaaet paa Island.

Island er bleven stærkere, rigere, mere selvtillidsfyldt end de dristigste haabede under de trange Tider.

Folkemængden, der før aldrig kunde naa over de 50,000 uden den atter sank ned derunder, er nu nær de 90,000, og med de 12,000 udvandrede i Canada har Island nu naaet et Folketal saa højt som i sin Stortid ved Aaret 1100.

Byerne, der endnu for et halvt Hundrede Aar siden var ubetydelige Handelspladser med faa Huse, er ved at blive jævnbrydige i Tal og Indflydelse med Landomraaderne. Reykjavik med sine 30 Træhytter og 300 Beboere for hundrede Aar siden, tæller nu 12,000 Indbyggere og minder med sin hidsige, planløse Bebyggelse om en Mineby i Alaska — paa Afstand selvfølgelig. Derved har Island faaet en Kulturkraft af ny Art, uroligere, mere vagtsom og utaalmodigere end de gamle Fribønders Lag.

I 1870 mente den danske Styrelse at yde det vaklende islandske Finansvæsen med de stadige Aarsunderskud en skrigende nødvendig Støtte med 100,000 Kr. aarlig, der dog siden skulde synke til 60,000. Hvor smaat og fejlt man dog saa paa Islands Fremtid! Uden Vovemod, uden Ideer og Agtpaagivenhed forvaltede man fra Danmark Island med stadig Tab for Rigskassen! — Øens

første fri Finanslovsindtægt i 1875 var paa 230,000 Kr., deraf 100,000 Kr. dansk Tilskud, Udgifterne 198,000 Kr.! De sidste Aars Indtægter svinger op ved 1,500,000 Kr., her synker Danmarks Tilskud (nu 60,000 Kr.) ned til en uvæsentlig Post! — Island, der for en Menneskealder siden ikke havde nogen Statsgæld, holdt denne Stilling til 1897 — nu er Landskassens Gæld 2,850,000 Kr., men dertil svarer en Formue af 8,614,000 Kr., hvoraf over 2,000,000 er let flydende gjort. — Der er intet foruroligende her.

Og hvad er der ikke udrettet paa Island!

Øen, der for en Menneskealder siden ikke havde én Kilometer Kørevej og ikke én Vogn — har nu Hundreder af Kilometer god Vej, fra Reykjavik over Kambar til Atlanterhavskysten og frem helt mod Hekla, gennem Borgarfjordsyssel — i Nordlandsdalen, og selv paa Østlandet gennem Fagradalur er Reydarfjord i Vognforbindelse med Lagarfljót — Hundreder af tohjulede Kærrer ruller nu om paa Island.

I 1882 nægtede Islands danske Minister Nellesmann i sin ængstelige Tvivl Islænderne at bygge en Hængebro over Ølfusaaen. Nu er der af Islands store Vande kun ét igen, den vilde, svovlhvide Flod paa Solheimsandet ved Øfjeldsjöklen, der ikke er overbroet. — Stærke Staalbroer, smukke buede Meunier-Broer binder de klippefulde Bredder sammen, selv inde dybt i Islands Ødemarker er der Broer.

Besværlige, ofte farlige Ankerpladser var alt, hvad Island før bød de Skibe, der kom. Nu er der Anløbsbroer, Kajer og Bølgebrydere ved alle Fjordhavne, og selv den stormfulde Bugt, hvor Reykjavik ligger ved, vil om faa Aar blive en sikker Havn. Det er ikke særlig mange Aar siden, at kun lave, aabne Robaade og faa lette Galeaser var Islands hele Flaade. De voldsomme Oceanstorme slugte et stort Tal af Fiskerne — nu er der i Mængder af Motorbaade. Island har nu 118 Sejlskibe over 12 Registertons og 34 Dampskibe. 8 Damptrawlere ejes af islandske Udrustere. Men Kronen paa Værket blev sat, da »Islands Dampskibsselskab« stiftedes for et Par Aar siden og Islænderne selv begyndte med store Skibe at holde Forbindelse med Udlandet. Alle Islands Børn Øst og Vest for Havet har givet Penge med til den millionstore Aktiekapital. Den, der ved, hvad Skibsløsheden kostede Island, vil forstaa den Feststemning mange deroppe følte, da det første islandske Skib naaede Havn fra Danmark.

Telegrafforbindelse med Udlandet og Telefontraade næsten Øen rundt har tvunget Livet og Arbejdet ind under ukendt Fart. Det var et større Æventyr paa Island den Dag, Reykjavik i 1908 ringede Akureyri op, end det havde været de fleste Steder paa Jorden at faa Traad i hinanden.

Ikke i helt taaget Fjærnhed skimtes Mulighederne for Islands første Jærnbane. —

Nye Plankehuse eller støbte Stenhuse med faste Tage og mange store Ruder afløser de gamle Jord- og Stenhytter med de morsomme tjærede Brædegavle og smaa Lysaabninger — de vil snart høre til en svindende Kulturform — for kun 50 Aar siden var de udenfor Byerne alle Vegne de herskende.

Med Lys og Luft i Hjemmene, med Samfærdselsveje og sikre Havfarter stiger Livskraft, Skønhed og Renlighed mellem Mennesker.

Bedre Ernæring, Sundhedspleje og et ordnet Lægevæsen hæver Racen. Den var fortrykt og legemlig forringet af de bitre Vilkaar. Nu retter den sig. Det er for os Gæster et smukt Syn om Søndagen at se de unge Islænderinder i den stilfulde Højtidsdragt med Fløjlskappen om Skuldrene vandre i Gaderne — ranke Skikkelser, herligt Haar og frisk Lød, mange af dem levende Billeder af højnordisk Sundhed og Kraft.

Island har Medvind nu.

Verden, der før var Landet fjendsk, saa det glemtes eller foragtedes, opsøger det nu. Islands Frembringelser, før lave i Pris, er nu omspurgte i det byvrimlende Evropa. Kød, Fisk, Heste, Uld, Dun, Talg, Tran — og en stigende Smørmængde lokker Handelen derop, og de fremmede Varer bliver billigere og billigere i Forhold til de hjemliges Prisstigning.

Naturvidenskaben rækker Island Haanden.

De usejlbare Elve med det udrikkelige bedske Vand kan nu forvandles til frugtbarørende Engvanding. De rasende Vandfald til billige elektriske Kraftkilder — allerede straalere adskillige Smaasteder i det blaa Lysbad. Uanede Massekræfter sover endnu i de mægtige Storfald! Det flimrer for islandske Øjne, nogle aner og har fundet Guld i Jorden, andre vil udføre den døde Lavaørken i Blokke for at faa den knust til Kunstgødning.

Naar paa Island i Løbet af 20—30 Aar en uænsset Fjordplads, som Siglufjord paa Nordkysten, er blevet til en flere Tusinde

Mennesker stor Fangst- og Salteplads for Sildestimerne udenfor i Ishavet — hvor er det saa underligt, at mange Islændere tror paa en mærkelig Fremtid — og at Sindene ogsaa gærer.

En lødig og løfterig Kunst, baade Digtning, Maleri og Skulptur rander den ny Dag — og alt set paa Baggrund af det Liv, de nu hvidhaarede kendte i deres Ungdom! Hvormange hernede i Danmark har under de sidste Aars Sammenstød med Island tænkt paa den Baggrund af forhen uanet Opgang, Island har følt, de har kun mærket en Disharmoni mellem Krav og de krævendes Stilling.

Og endelig, alt dette er kommet og kommer i stigende Kraft, jo mindre Indflydelse dansk Styre har haft — for hver ny Frihed Island fik, for hver Bøjle, der brast, har Island set alt bedres og lysne — trods dansk Hovedrysten og Vrangvilje.

Pileretningen har da syntes klar! Jo fjærnere fra Danmark des bedre Tilstande, des kraftigere Udvikling. Hvad skulde saa hindre Tanken i den sidste Slutning — bedst fuld Adskillelse — ihvertfald som Maal forude?

III

Dansk Styrelse under Kamp med det stigende Selvstændighedskrav fra Island har været underkastet en hvas Kritik især fra konservative Kredse herhjemme.

Den anklages for uklar Eftergivenhed, for en uværdig Vigen overfor stadig urimeligere Fordringer.

Det er dog vistnok en uholdbar Dom!

Det var en vanskelig Arv, vort Folkestyre modtog fra Enevælden, at klare det statsretslige Forhold til Island.

Islands Stilling i Riget var aldrig tilfulde fastslaaet, heller ikke Enevælden ansaa Island for en fuldt ligestillet Del af Riget. Det Skin af eget Styre, som Althinget op gennem Tiderne ejede, laa som en Taage for de ledende Statsmænds Øjne; ligetil 1720 bestod et vist frit Lovinitiativ paa Island, og lige til 1800 blev Lovene offentliggjorte paa Althinget, ti uden denne Handling ansaas de ikke for gyldige, Enevoldsregeringen holdt de særlige islandske Love ved Magt. Island blandedes ikke sammen med de danske eller norske Provinser af Riget. Selv dette, at Island ikke havde nogen statsretslig Titel, øgede Usikkerheden. Det var *ikke* en Pro-

vins, *ikke* en Koloni, kunde ikke med Rette kaldes et Skatland, da dets Finanser forlængst var unddragne islandsk Kontrol. Det kaldtes længe kun officielt: *Vort Land, Island*. Det lykkeligste havde sikkert været at kalde det: *Kronlandet Island*, istedenfor det uklare og af Ringeagt duftende: *Bilandet*.

Udfra denne Vaklen i Grundbegrebet maa man forstaa Danmarks Stilling i Tvekampen, og, til Ære af Danmark, ud fra en stigende Erkendelse af det islandske Folks Ret til Selvbestemmelse. Grænsen for dansk Indrømmelse laa og har stadig ligget i Pligten til at bevare *Rigsenheden*, og dér ligger den endnu den Dag i Dag.

Der er ingen Skam i, at Forstaaelsen af, hvad Mindstemaalet af Sammenknytning maatte være for Rigsenhedens Bevarelse, stadig er skiftet og bleven mere bred. Med Arven fra Enevældens Centralisme og Cancelliregereri var det vel umuligt at se uhildet og stort paa Sagen.

Foregangslandet i fri Rigsudvikling, England, har maattet gennemløbe lignende Fejltagelser.

Det er forlængst en anerkendt Sag, at et langt mindre Maal af indre Frihed, end Canada og Australien nu nyder, havde skaanet England for Tabet af de Kolonier, der blev til Amerikas forenede Stater.

Hvem der blot løselig kender Udviklingen af Canadas Selvstyre, ved, hvordan de skiftende engelske Regeringer Gang paa Gang erklærede, at videre Indrømmelser kunde ikke gives, ti saa brast Rigsenheden; men en senere Regering gav dem dog og satte atter *sin* Grænse, der igen blev overskredet hen mod en Grænse, der har været i stadig Vigen — indtil den sande Grænse nu er nær, hvor ingen Papirusunderdanighed og ingen Underordnelse binder Canada til Moderlandet, men derimod stigende Samfølelse, stigende Tillid.

Denne friere Forstaaelse af Forhold mellem Moderland og Koloni gik ikke igennem uden haarde Sammenstød; to Gange kom det til aaben Strid og Blodsudgydelse i Canada.

Hvad underligt eller ringe, at Danmark har været længe om at arbejde sig frem til friere Syn paa Islands Ret, ti vort Forhold til Island er sværere at klare end Englands til Canada. Folket der er jo i Hovedsagen engelsk og vil ikke være andet. Men Islænderne er ikke danske, vil ikke være det og kan aldrig blive det.

En anden Ejendommelighed klæber ved Kampen mellem Island og Danmark. Misforholdet i Styrke mellem de to har fra første Færd været saa overvældende, at ingen paa Island har tænkt paa at bruge aaben Vold mod dansk Styre — selv i den hedeste Kamptid. Dansk Ridderlighed, tør vi vel sige, har stærkere og stærkere følt, at overfor Island skulde Retten ikke afgøres ved Magt.

Kun én Gang har Statsmagten understreget sin Stilling med Vaabenklirren, og det var ogsaa lige i Begyndelsen til den islandske Forfatningskamp — i 1851.

Krænket over den islandske Folkestemning, der nægtede, at Danmarks Grundlov kunde være gældende paa Øen, lod Regeringen, der imødesaa Konflikt med det nyvalgte Althing, et lille Soldaterkorps (vist 100 Mand) føre op. — Det dannede Baggrunden for Stiftamtmanden, da han traadte op mod Althinget og opløste det, fordi det vovede at gøre sig til Talsmand for Folkestemningen.

Danmarks Grundlov blev dog, som man ved, aldrig indført paa Island.

Skridt for Skridt veg dansk Opfattelse af Kravene for Rigsenheden. Oprindeligt krævedes Islands Deltagelse i Danmarks Rigsdag og en øverste for dansk Regering ansvarlig Embedsmand paa Island. Islands Indtægter skulde deles mellem Øen og Rigsforvaltningen.

Kun visse lokale Lovgivningsomraader kunde overlades Hjemmestyret. — Men i 1908 var dansk Følelse og Forstaaelse omsider naaet til det berømte paa Island forkastede Forslag, der udmundede i at give Island et Kongeriges Rang med et for Althinget ansvarligt Ministerium — og ene forlange som fælles: Konge, Udenrigsstyre og Hærvæsen. Disse to sidste Funktioner overlodes Danmark, dog saaledes, at Island havde Ret til Medvirkning i Udenrigsanliggender, hvor det selv var interesseret, og at det intet skulde bidrage til Rigets Forsvar. Alt andet, saasom: fælles Borgerret — fælles Landhelg — fælles Højesteret kunde opsiges med 25—30 Aars Varsel.

Løsere synes selv den mest udstrakte Frisindethed ikke at kunne knytte Rigsenheden.

Det næste Skridt var Overskæring af Samvirke udadtil — d. v. s. fuld Adskillelse. —

Islands Vælgerflertal, der forkastede Danmarks Tilbud, har ikke siden givet et fyldestgørende Forslag.

I Danmark har man derfor begyndt at gøre sig fortrolig med, at Kampens Ende før eller senere maa blive »Bristning af Forbindelsen«, Vaabenmagt skal ikke bruges, og en pinlig Konflikt med endeløst provisorisk Styre vil ikke føre ud til Sejr for dansk Vilje.

Det, Danmark taber ved Opløsning af Forbindelsen, er ikke stort, og kan Island se egen Lykke derved, finder mange danske, at det baade er højmodigt og følgerigtigt efter den nationale Idé, hvor hver Nation kan fordre statslig Selvherlighed.

I ligefrem Vinding har Danmark intet ud af Forbindelsen med Island, men derimod en Række dyre Forpligtelser, som Kystvagten om Island og Tilskud til Telegraf og Post.

Ingen af de Rettigheder, vi som danske ejer paa Island, er af særlig Værd for os. Ingen danske har eller søger Embede paa Island nu om Stunder; en saare faatallig dansk Indvandring (ca. 300?) har søgt Erhverv paa Øen, og disse Erhverv er egentlig lige saa tilgængelige for Udlændinge.

Under den Form, Fiskeriet mer og mer antager, Trawlervirksomheden, er Retten til at sende Skibe op, der fisker i Landhelg, af synkende Betydning og hidtil kun brugt af færingske Fiskekuttere.

Islands Lovgivning har fast, men forsigtig til »Selvværn« undergravet adskillige Muligheder for fremtidig dansk Foretagsomhed ved at forbyde ikke paa Island hjemmehørende Adgang til forskellige Erhverv, hvorved Loven om fælles Indfødsret er bleven noget stumpet.

Dansk Hovedgavn af Island er Resterne af den danske Handel paa Øen, men — under stigende Medbejlen af Udlandet, uden Indflydelse paa Islands Told- og Havnelovgivning — er det dog hovedsagelig, hvad der ogsaa kunde bevares paa danske Hænder efter en Adskillelse.

Meget hviler dansk Handel i Arv og Rutine fra forhen, meget i, at København er en god Stapelplads for Islandsfarten, ti for svage Købere til at kunne tage mod Skibe med ensartede Varer, maa Islænderne dog have en Samlehavn, og dertil egner København sig godt med sin nære Forbindelse med Tyskland—Sverige — Rusland, — paa Vejen op kan England let anløbes. —

Nej, Danmarks Sorg ved et Brud er rent historisk-ethisk og ikke materiel.

Stiller Sagen sig virkelig saa simpel for Island — om Adskillelsen skulde komme?

Man tør vistnok sige nej! Mangfoldige Vanskeligheder vilde hobe sig paa det ensomme Islands Vej fremad.

Lad være med de finansielle, skønt helt smaa vilde de næppe blive.

Det er sandt, at Island er nu selvhjulpent; det er ogsaa sandt, at Island under den stigende indre Frihed har udviklet sine Hjælpkilder fortræffeligt — men det er ikke helt sandt, at dets Forbindelse med Danmark har været uden Betydning her. Danmark har friet Islands Finansstyrelse for næsten alle uproduktive Udgifter. Danmark har, som Kineserne siger, reddet Islands Ansigt — været dets Trone, dets højeste Appel — dets Markering af Statsmagt.

Danmark har betydet endnu mere. Det har været Islands billige Pengemarked; Rygstødet i Islands Kredit udadtil; med Rette eller Urette har islandske Værdier endnu intet fast Omdømme paa Verdensbørserne. Hele det store Opsving, Øen har haft den sidste Menneskealder, er et højspændt, noget dristigt Forsøg paa at sprænge sig Vej op. Øens Gæld, hvad Landets Kasse angaar, er ikke tung, men Privatgælden er meget betydelig, det menes ialt ca. 20 Millioner. Islands samlede Formue er godt 60 Millioner! Der trænges derfor endnu og i en Del Aar til en forstaaende og taalmodig Kreditor, og det er Danmark — maaske blev det dyrt at bytte.

Lad ogsaa de internationale Farer ligge, Fantasien overdriver dem maaske. Det kunde være, at Island fik Lov at ride alene deroppe i det kolde Hav — men helt sikker blev Ligevægten ikke!

Nej, den største Fare, Island vilde møde, var den, der truede det hele indre Kulturliv, om Bruddet med Danmark fandt Sted.

En saa spæd og svag Plante som islandsk Aandsliv trænger under sin Udvikling til en vis Støtte, der uden at være paagaaende giver Anledning til Maalen og Appel. Knap 100,000 Mennesker kan ikke helt alene leve et udviklingsrigt og sundt Liv — nu om Stunder —, der maa en politisk og vistnok ogsaa en juridisk uvildig højere Magt — som Appel blot — ellers syrner og van-

arter Livet let. Man er hverandre for nær, daarlige, lavere Hensyn indvirker for let. Der trænges til en kunstnerisk, en videnskabelig Paavirkning af inderligere og for de mange tilgængeligere Art, end spredte Ophold i Udlandet kunde give. Det er umuligt, at alle de dannende og undervisende Midler, som et større og rigere Samfund ejer, kunde fremskaffes paa Island. Man maatte undvære og sænke Livshøjden ikke helt lidt, finde sig i langsom Gang.

Det er umuligt hastigt at vise alt det, de 500 Aars Berøring mellem islandsk og dansk Liv har bragt — men trods al Knugen og Skade er der dog givet mangfoldige Tilskud og fine umærkelige Paavirkninger til Island fra det større og rigere danske Samfund.

Det er ikke tilfældigt, at den unge islandske Kunst søger til Danmark for der at finde Ekko, at flere af de ypperste islandske Forfattere skriver Dansk nu. —

De trænger til større Ager at saa i, end Islands lille Folk kan give, for at fornemme, hvordan deres Sædekorn gror. —

Alt dette kan Danmark yde og langt stærkere, naar Mistilliden mellem de to Folk hævedes, som en Formidler mellem Island og den store Verden, som et Indhav for Floden, før Havet naas.

Danmarks historiske Stilling til Island, vor jævne Rigdom, vor *stigende* Forstaaelse af det islandske Folkesind, vor for Island behagelige Jævnhed og Mangel paa smaalig Iver efter Udnyttten — meget taler for, at Island under sin Udvikling ingen heldigere Tilknytning kan finde end den, der blev det til Del. — Danmark er dog af samme historiske Blod som Island, men i sit Udtryk fjærnt nok til at udfylde og ikke udviske islandsk Ejendommelighed.

Det er ikke blot et Spørgsmaal om ydre Glans, om Magt kan der jo ikke tales, som Danmark er stillet overfor i sit Forhold til Island. Sveriges Selvfølelse blev krænket, ikke svækket, ved Bruddet med Norge, Danmark kunde jo ogsaa naa nogenlunde sjælssund fra Adskillelsen med Island.

Heller ikke er det Statstankens Tvang, som er det væsentlige, denne Tanke, der *kræver* det hele Riges Bevarelse og som i sin logiske Følge endogsaa maatte gribe til væbnet Magt for at værne Riget mod Sønderdeling. Det er noget dybere, der her rører sig.

Det er et historisk Ansvar, Danmark maa føle, en Pligt som overfor en svagere Broder.

Islands Vækst og Lykke maa føles som en Del af vor egen, og frivillig gjorde vi intet Skridt, der kunde svække den.

Et virkeligt Forbund, frivilligt fra begge Sider, maa ogsaa være en Vinding for Danmark, jo friere Islands Liv udfolder sig, des mangesidigere Berøring, des stærkere og sundere Paavirkning, just som dansk Egenart kan være udfyldende for islandsk. Danmark, Nordens Sydland, kan trænge til den Nord-Visning, som en inderligere Berøring med Island vilde bringe.

Grundondet ved den hele Udvikling af det politiske Forhold mellem de to Lande, er at Danmark har handlet og historisk har maattet handle overfor Island som en Mand, der en Gang har faaet en svag og bunden Mand overgivet til Medarbejde og i stigende Forstaaelse af Fangens Lidelser løser Baand efter Baand, men med Undring og Harme ser, at Fangen for hvert Baand, der løses, i Steden for at takke bruger sine frigjorte Kræfter til at rykke i dem, der endnu tvinger. Forgæves søger Ejeren hver Gang at faa Fangen til at arbejde gladere sammen med ham og finde sig i, hvad der endnu snærer. Tilsidst er alle Baand aftagne undtagen det fine, som Ejeren holder i sin Haand under Arbejdet, Fangen kan gaa viden om, men ved, at der *kan* trækkes, saa det smærter.

Det er dette Baand, Danmark bør slippe. Danmark maa stille Island *fuldkommen* frit. Den ny Sambandslov maa eje en gensidig Mulighed for retslig Opsigelse af Forbindelsen mellem de to Folk — paa visse Vilkaar og efter et vist Antal Aar.

Om man vil, en ændret Genoptagelse af det gamle sættmål's (Overenskomsten med Kong Haakon af Norge 1262—64) Ord om at Undersaatsforholdet kunde ophæves — at beztu manna yfer-sýn — efter de bedste Mænds Skøn, hvis det virkede tyngende og hæmmende.

Det betyder *ikke* en Indrømmelse af islandsk »Retsstandpunkt«. Dansk »Retsstandpunkt« er godt nok, Island er en Del af Riget, er blevet det, med eller mod sin Vilje, men det betyder en Indrømmelse til islandsk Personlighed, og forøvrigt godt i Traad med vor Handlemaade overfor Øen under hele Konflikten. Vi har én gang, da det gjaldt vort Riges sydlige Eje, søgt at føre et historisk Retskrav igennem mod en bestemt Folkevilje — og vi tabte.

Udenfor de Kredse, der finder en Hjærns Tilfredsstillelse i

den nøgne Retsstrid — og de mulige Papirsejre, dér kan vindes, synes næppe mange danske, at denne Vej er den rette overfor Island. Haardnakket at holde paa en Ret, der ligesaa haardnakket fornægtes af Modparten uden at ville lade det komme til den logiske Følge, at støtte sin Ret med sin Magt, er ufrugtbart.

Der er fremsat den Tanke éngang at indanke vor Sag overfor Island for Haag'er Domstolen. Skulde det under anden europæisk Himmel end den nuværende lykkes, mon saa den, der tabte Sagen, forsonet vilde række den vindende Haanden?

Dog er der paa Grund af de vidtrækkende Følger, en saadan »indre Rigssag« vilde drage efter sig, næppe Tvivl om, at en fremtidig Haagerdomstol vilde erklære sig for incompetent og afvise Sagen.

Tale Island til Rette kan vi ikke, det forbyder den historiske Kløft mellem de to Folk, og ave Island til Ro, forbyder vor Stolt-hed os.

Hvis der derfor er Sandhed i den almene Tro paa, at Island og Danmark under gode Forbindelsesvilkaar var bedst tjent med at være hos hinanden, saa er det det sidste Forsøg værd.

Stillet frit, vilde vi danske vælge Forbundet, hvorfor skulde saa ikke Islænderne, stillede frit, vælge det?

Vi tror, at de valgte at blive.

Maaske var det heldigst for Danmark, at Overenskomsten brast i 1908. Den forunderlige Løshed, der var over denne Sammenknytning, Manglen af enhver Rigskontrol, af enhver Personlighed, der uafhængig af danske og islandske politiske Strømninger varetog Kronens Tarv, endelig en Fremtid, der overgav næsten alt Fællesskab for at bevare en historisk Skål uden Kærne, alt dette var lidet lovende.

Den gamle Strid om Islands tabte Statsværdighed lurede i Bunden — og bragte Forslaget til Fald.

Men lad os tænke os, at Forholdet mellem Danmark og Island blev ordnet som et Forbund under en Sambandslov med gensidig Opsigelsesfrist.

Under et saadant Forbund vilde Danmark kræve Sikring af Grænsen mellem Fælles- og Særanliggende, gennem et fælles Rigs-nævn, eller gennem en Kronkommissær i Danmark og én paa Island, der refererede til den fælles Konge. Maaske var det en lykkelig Løsning, at en Prins af det danske Kongehus blev Tro-

nens Mellemlid med Island. Danmark maatte kræve Sikring for at islandsk Særvilje udad ikke krydsede dansk og skabte os Vanskeligheder.

Island kunde i det ny Sambaand sørge for sin egen Sikring og stigende med dets Evne bære sin Del af Fællesbyrderne.

Med Rette har de ivrigste Modstandere af Forbindelsen med Danmark fremhævet, at der var noget blødagtigt og moralsk usundt i den Dækstilling, Island søgte bag Danmarks Ryg, hvor det *kunde* hjælpe sig selv — en Fristelse, Frihedsmoralisterne selv er faldne for nu og da.

Ideen i dette Samband var at omsmede de oftest kortvarige Forbund, der knytttes mellem Stater til Værn mod ydre Fjender, og brister naar Magtforholdet udad skifter, til et Tillidsforhold, et Forbund ogsaa hvilende i Fællesinteresser af lødigere Art, men med samme Frihed til Opsigelse, hvis Forholdene krævede det.

Medens et Forsvarsforbund er uafhængig af ydre Svingninger, som man ikke er Herre over, og derfor let opløser Forudsætningen for det, vil et Samvirke som frit Forbund snarere styrkes med Tiden, fordi kun det vil fremmes gensidig, som begge har Interesse af.

Al Bitterhed vilde i hvert Fald mildnes af Friheden i Forholdet, og hvis Tiden alligevel fremtvang Adskillelse, kunde denne ske uden Rystelse. Det er sikkert en ny Slags Forbund, hverken Real- eller Personalunion, men det er maaske dog den allerstærkeste Form for en Sammenslutning mellem selvstændige Personligheder, og det er denne Vej en videre Udvikling af Forbundene mellem Nordens Folk maa gaa. — Ja, en hyggeligere, mere menneskeværdig Fremtid for hele Evropa ligger i den Retning.

Vilde det være Danmark for dyr en Gave, at opgive en historisk Ret, det mener at kunne hævde for at vinde en Broderations Tillid og Venskab — og samtidig give Verden et Foredømme?

1915.

FREDEN MELLEM ENGLAND OG IRLAND

Den bevæger sig dog, vor gamle Jord!« De kendte trodsige Ord, som Galilei i sin Tid udtalte, falder Irlands Venner paa Sinde.

Der er dog en Fremgang, en Stræben, som krones.

Kun den, der kender Irlands Kamp og Lidelser, kan værdsætte den Sejr, som Irlands store Sag har vundet overfor England ved Fredsslutningen i Aar. Lyset er brudt igennem! Det irske Folk staar nu med Herreret paa sin skønne, forpinte Hjemø. »Den irske Fristat« er født. Med den er indtraadt i Nationernes Række, fra Evropas yderste Vest, det gæliske Folk, længe, længe uden fri Livsform. Nu har det fri Bane! De dyre Kræfter, de Strømme af Blod, der er ofrede, skal nu give Frugt.

Med Forventning vil evropæisk Aandsliv lytte til, hvad det fri Irland har paa Hjærte. Meget i gælisk Aand er i Slægt med gælisk, fransk, men irsk Livsvilje har haft et helt andet Løb og halv dunkle Kilder, der sprudler op ude i den fjærneste Tid af evropæisk Historie. Det irske Folk har i hen ved 1000 Aar kæmpet for Livet, først mod de nordiske Søkonger og Røvere, siden mod de normannisk-engelske; nu er Kampen sluttet, og Solen kan lyse over Erins Ø. Irland, der har fostret Sønner som Wolf Tone, Robert Emmet, Daniel O'Connel, Michael Davitt, Thomas Davis og mange andre Adelsindets Bærere, maa eje noget bag sin Borg.

Men ogsaa til England maa Tanken gaa med Ærbødighed for, hvad det har kostet af Selvbeherskelse og Kløgt at bøje sig for det længe foragtede irske Folks Krav paa at være frit sig selv. England har her overvundet sin Vilje til Magt og tøjlet sin Mistillid og Uhygge ved et frit Irland, fordi det langsomt har indset sin Uret og endelig bøjede sig for William Gladstones Vilje til at sone Fortidens Overgreb.

Vel er det ikke saadan, at Vejen mellem England og Irland nu er let og farbar for al Fremtid. Der er endnu langt igen, Snævringer og bratte Hæld, men nu er der et Foredømme klart nok til at hjælpe Fremtidens Kampe fra at glide ud i Mørke og Blod.

IRLANDS FALD

Midt i det 19. Aarhundredes nationale Kampe, mangfoldige, brogede — og blodige, har det irske Folk med sine Krav, sit Stridsraab, staaet saa underligt til en Side, ene, næsten uforstaaet herhjemme i vort Land.

Det har nok været alle klart, at ogsaa derude i det yderste Vest, gemt bag Englands stærke Mur, stod der et Folk, det irske, der var i levende, undertiden grusom Strid med sit Overfolk, det engelske, men det regnedes ikke helt for en national Kamp, det irske Folks lange Underkuelse, hvis Begyndelse tabte sig i Historiens Mulm for de fleste, ansaas snarere for en social Ulykke, en Strid mellem en rig Overklasse og et forkomment, forvildet Smaakaarsfolk. Det var en Strid mere om Jorden end om Nationsfrihed.

For Almenheden har Ierne staaet som en for længst Engelsk talende Del af det samlede britiske Folk, der ved religiøs Afvigelse, sin katolske Bekendelse, og gammel stedlig Racefølelse, dannede en Modsætning til det herskende England; hvad det i sin Raahed og Tøjlesløshed paa voldsom Maade gav tilkende.

Englands grundfæstede Ry som Frihedens og det politiske Højsinds Bærer blandt Folkene kastede sin Skygge over dette irske Folk, der kunde hade og trodse det statslige Baand til Evropas politiske Friheds Borg. Med britiske Borgerrettigheder, med britisk fri Mark til Udvikling, maatte ethvert Folk, der var sundt, kunne finde sig tilrette!

Hvor svær den irske Kamp har været, fra hvor dybt et Fald det irske Folk skulde rejse sig, forstod kun faa.

Denne Kamp har været ført uden Læ, uden ét eneste Fristed at hvile ud i, og det mod en Stormagt, der ejede alle Midler, som Verden kan give til at sejre. England var rigt og stærkt; det ejede efterhaanden alle Færdselsveje, alle Handlens og Storarbejdets Centrer, det ejede Videnskab og Kunst, den ledende Kulturs

Midler, det ejede et Sprog, der læstes over Jordkloden, en vældig Presse, fuld af Energi og Dygtighed, en Hærskare af Skribenter. Det kunde overdøve og udviske Irlands Skrig. Ti det var ikke blot Englands raa Magt, men ogsaa engelsk Kultur, der har arbejdet maalbevidst gennem lange Tider paa at slette »Irland« ud.

Sandheden, der ligger bag Irlands Kamp mod England, er, at den skylder sin Oprindelse et forgæves, men i 700 Aar fortsat Forsøg af England paa med Vaaben i Haand at gøre Irland til en »engelsk Mark«, og den irske Folkefølelse, der modsatte sig denne Vilje.

Der er noget af en ulykkelig Vikingedaad i de engelske Normanners Tog til Irland. I Stræk med den normanniske Erobring af England, skulde Erobringen af Irland følge. Da engelsk Magt hundrede Aar efter Slaget ved Hastings, i 1169, havde plantet sin Fod paa irsk Jord, vilde den ikke mere slippe det modvillige Bytte, med engelsk Sejghed og engelsk Stolthed hævdedes den slet fuldbragte Gærning op gennem Tiderne. Fra at være en middelalderlig Styrkeprøve, en Æressag at vinde Sejrens Pris, blev det en tung og blodig Pligt, vige vilde man ikke, behøvede ikke, ja, turde til sidst ikke, fler og fler Interesser, fler og fler Menneskeskæbner knyttedes til det trodsende Irland, og Afskyen senere mod den papistiske Ø, da England havde brudt med Paven, Uhyggen ved denne forbitrede Fjende paa Skudvidde, der som en Bro til England kunde aabne sit Land for langt farligere Modstandere, hidsede engelsk Politik og engelsk Følelse til ethvert, nok saa grumt Middel for at sejre, men uden at opnaa andet end Vaabnenes plumpe Overvægt og et rasende Had fra det slagne Folks Side.

Der hæfter noget dybt tragisk ved Kampen her!

Maaske nogle Tusinde menneskelige »Aadselgribbe« har haft Vinding af at forvandle Irland til en Valplads, af at gøre irsk Folkehistorie gennem Aarhundreder til én aandeløs Smærte — England selv har kun haft Lidelse, Tab og Skam deraf.

Ti hvad nyttede det, at England forlængst naaede at knuse Irlands Selvstændighed, aflive dets Herskerætter og rive saa godt som al irsk Jord til sig? Hvad gavnede det, at man opløste det irske Folks Kirke og i hundredevis nedrev de katolske Gudshuse og overgav de skønneste til engelske Kristnes Brug, medens det

katholske Folk blev drevet tiendepligtigt ind i en fremmed og fjendtlig Landskirkes Arme?

Hvad opnaaede England ved at give Magt og Jord og alle Herligheder til en overlegen Race af Herrer? eller ved at oprive irsk Handel, Søfart og Industri? Kun at fremkalde Jammer, Nød og Forvildelse og en anarkisk Tilstand, kun at tvinge Styrelsen til at leve som i Fjendeland, støttet til en mange Tusinde Mand stor Hær — der under syv Aarhundredskifter med ustadigt Held søgte at slukke den altid ulmende Oprørsild.

Det irske Folk segnede under Angrebet, dets spirende Enhed opløstes, dets Udvikling brødes itu. Rigdom, Kundskab og Hjemmelukke blæste bort. Som en uhyre Fangeflok i de vildsomste Egne, eller langs Bjærgskrænter, paa Højmoser og i Tusinder og Tusinder af elendige Forpagterhytter, hensygnede Irlands Odelsfolk.

I udsigtsløs Halvsult og uden anden Trøst for sin Del end den fattige, mishandlede Kirke — sad de overvundne i bitre Aarhundreder, de utaalmodige flygtede til andre Lande — og denne eksempelløse Udvandring over Havet til Amerika greb om sig, indtil de landflygtige talte 3—4 Gange flere, end der var Mennesker i Hjemlandet.

Ikke engang det Baand, der endnu gjorde Irland til en levende Helhed og bandt dets øde Nutid til den lysere Fortid, Modersmaalet, holdt. Gennem det 18. og 19. Aarhundrede brast ogsaa den Dæmning, og i brede Bølger brød Herskernes Sprog ind.

Ved den engelske Overklasse, gennem hvert Lyshul i Skummelheden, ved alt, hvad der kom af Liv og Kultur, banede engelsk Sprog sig Vej, og i sin Raadvildhed og Selvopgivelse drev Ierne, i Angst for ensom Død, det fremmede Tungemaal ind, skyede det synkende Modersmaal, hvis Bogværk sygnede hen, ja pryglede omsider omkap med de engelske Lærere de keltiske Ord ud af deres egne Børn. Istedetfor bredte en klodset engelsk Mundart sig over næsten hele Landet.

Irlands Jord kunde ikke give Føde til de mange Munde, de maatte bort, og hvad skulde de med det gæliske Tungemaal i det fremmede?

Kartoffelplanten, som over Halvdelen af irsk Livsmulighed hvilede paa først i det 19. Aarhundrede, vantrivedes, Høsten svigtede Gang paa Gang, og viden om havde de smaa Valget mellem Nød

eller Udvandring. En umaadelig Strøm af forkomne flyede over til Englands Miner og Fabrikker og trykkede den usle Arbejdsløn yderligere, eller sejlede over Havet til det forjættede Land hinsides. Hjemme taarnede Ulykken sig saadan op, at over 1 Million Mennesker døde af Sult og Nød paa 2 Aar, fra 1846 til 48. I ét Slægtleds Levetid sank den irske Befolkning til $\frac{3}{5}$ af sit Tal. I 1841 boede i Irland 8,200,000, i 1881 var knap 5 Millioner tilbage — nu bor der i Irland ikke stort mere end 4 Millioner. Irland har det dobbelte Areal af Danmark, det er for en stor Del langt frugtbarere, og dog er en meget stor Del af Folket langt ringere stillet end de fattige i Danmark.

Selv den sidste Livsmulighed, Forpagtning af Jord, sloges mangfoldige Irer af Hænde, da Jorddrotterne i Uro for Udkommet omlagde vidtstrakte Jorder fra Ager til Naturgræsgange efter 1849. Paa 3 Aar maatte mer end 100,000 Forpagterfamilier med Hustruer og Børn vandre ud i den vide Verden uden Udsigt, uden Hjælp, medens deres stakkels Hytter sloges omkuld, og snart dækkede Græsset de gamle Husarner, og Erins Farve blev endnu grønnere, som et Gravklæde over det dræbte Agerbrug.

Saa dybt faldt det irske Folk.

Alt tydede paa, at Irland for Fremtiden vilde vokse som en afskaaren Gren med Livssaft fra det engelske Træ.

Den fortvivlede Livskamp, som de faa trodsige førte under skiftende Bannere mod det indtvungne Herredømme, ansaas af Englands Styrere kun for den sidste Blafren fra en sluknende Ild. De forstod ikke, eller vilde ikke forstaa, at det var den eneste Form for Protest, dette Mørke kunde avle. De forstod ikke, at der bagved de faas Forbrydelser mod Ordensmagt og Ejerret laa et helt Folkesinds Smærter og Haab.

Værst var det, at man i England slet ikke begreb sin Modstanders dybeste Kilde til Vilje og Selvfølelse, den nedtrampede irske Kultur.

Det, som har dulmet engelsk Samvittighed, givet Selvfølelse og en vis overlegen Tilfredshed med den voldelige Fremgang mod »den irske Søster« i Riget, er den Paastand, at Irland var et vildt og ødelagt Land, da England tog Magten, mørkt og kulturløst, at alt, hvad der findes af sædelig Livsform, af Orden og Fremfærd, er indplantet af England, og netop denne brutale Nøgenhed er Hovedaarsagen til den tøjlesløse Kamp mod engelsk Ledelse. Saa-

dan har Opfattelsen været i Aarhundreder, saadan skreves Irlands Historie i England, saadan fremstilledes Irland for engelsk Skoleungdom.

Men det er en Forfalskning. Irland har haft en stor og mærkelig Kultur, baade i Form og Indhold, Irland har i sin Tid været en Lystønder for store Dele af Europa, ikke mindst for det dengang barbariske England. Folkevandringstiden, der skyllede Romerkulturen bort i Blod saa mange Steder, skaanede det fjærne Irland, og saadan frelstes her en egenartet romersk-keltisk Kultur, der blev af Værdi for mange.

Det er sandt, at denne Kultur var saaret og blødende, da England kom, efter Vikingetidens Gru og den indre Oprivning, der fulgte paa den. Men der var dog nok igen til at fortrylle de første normanniske Høvdinger, der slog sig ned paa Irland. De blev *irske* af Sæd, af Sprog og Livsfølelse, og saa hurtigt, at England foruroligedes og i flere af dem fik sine tapreste Modstandere, som Familien Fitz Gerald, Jarler af Kildare, om hvem Digtningen sang:

Those Geraldines, those Geraldines,
not long our air they breathed,
not long they fed on venison in irish water seethed
not often hat their children been by irish mothers nursed,
when from their full and genial hearts
an Irish feeling burst!

Det var den dybe Kilde til irsk Kraft, ubevidst for Folket ofte, at det ejede en levende, éngang virksom og formende Folkesjæl, og den *kunde* ikke svigtes, i den hvilede Irland.

Den irske Kamp mod England viser gribende, at alt kan mistes, selv Sproget, og dog kan »Nationen« slumre under Bygningens Aske og endogsaa blive sig levende bevidst paa det fremmede Sprog.

IRLANDS FRIGØRELSE

Det var ikke Irlands bitre Nød, ikke den sørgelige Virkning af engelsk Styre paa Øen, der drev en ny Forstaaelse frem i Magthavernes Kreds. Tværtimod, alt dette lagdes »den vilde, fordrejede irske Race til Last.

Det var jo især Englands Overklasse og ofte en uædel Del af den, med sin Overfladekultur, sin fornemme Lediggang og massive Selvfølelse, der kom i Berøring med Irlands fattige, forsømte og mørke Tusinder; de engelske Herskaber led under disses Had, de saa deres usle Tilstand, deres sløve Ladhed og Drikfældighed, det hele Rædselsudtryk i et Folk under Opløsning, eller det var den protestantiske Voldsindvandring i Ulster med fæle Minder om Blod og Grusomheder og et stenhaardt Had til den katholske Tro, der stødte sammen med de hjemmefødte Irere.

Den skotske Strænghed i Sæder, pligtro Arbejdsomhed og tunge Livsalvor, foragtede de dirrende irske Sind, der vaklede mellem ansvarsløs Livsglæde og vild Forbitrelse.

Hvad nyttede gribende Veltalenhed? Selv en Irer som Poulel Scrope, der kunde faa Stene til at briste ved sine Skildringer, som man sagde, talte for døve Øren i Englands Parlament. De voldsomme Udslag af irsk Had og Hævn, Overfald, Mishandlinger og Drab af engelske Mænd, Ødelæggelse af Ejendom, Lemlæstelse af Godsejernes Kvæg, alt gav kun Næring til den Grundsætning, at over for Ierne var der kun ét Middel: »knock them down«, slaa dem ned, med andre Ord, Tvangslove med Ophævelse af borgerlige Friheder, uindskrænket Politivælde, Rotting, Fængsler, Forvisning og Galger!

Men Irland selv fandt omsider Lys i Mørket. Dets ledende Mænd forstod, at hverken Medfølelse eller Vold var Vejen. Man maatte løfte Folket til enig Modstand og tvinge Fjenden til at se, at der ogsaa var opbyggende Kræfter i det irske Folk. Den vidunderlige Folkefører, Daniel O'Connel, hvis Navn nu har halvt legendær Klang, forstod den offentlige Menings Kraft, troede paa Retsindet hos Modstanderne.

Kampen i Irland var hidtil bleven ført, selv under Oprør, af et Faatal af dødsmodige Mænd, der handlede som selvkaarne for det taalende, tiende Folk. Dette gav stadig Vægt til den falske Paastand, at »Folket« var fremsommeligt og fandt sig vel tilrette, men en Flok af Lovbrydere spærrede Vej for Fred og Fremgang. Daniel O'Connel rejste det *hele* Folk. Hans mægtige Kamp for Katolikkers Borgerret, viste England et enigt, viljebrusende irsk Folk — men *endnu* inden for Lovens Rammer. Trykket af denne truende Vilje betvang selv det højkonservative England og dets Fører Hertugen af Wellington — og i 1829 kunde O'Connel som

Irlands første katholske Repræsentant tage Plads i Englands Underhus; der fulgte flere efter.

Langsomt, frygtelig langsomt banede en ny Opfattelse sig Vej i England, støttet til det fremskridende Demokrati der.

Hvad Irland siden har opnaaet er dybest inde en Følge af den engelske, offentlige Menings Tryk mod stivnede Fordomme i den højeste Ledelse.

I Irland holdt ulykkeligvis den Tanke sig oppe i mange Sind, at over for England var der kun ét Middel, at skræmme de grusomme Herrer. »Kun med en Kohale i den ene Haand og en Jorddrots Hoved i den anden« fik man Englænderne i Tale. Det er ikke sandt, engelsk Halstarrighed lader sig ikke skræmme, engelsk Mod lader sig ikke kue. Det engelske: »damned, never mind og et fastere Bid«, er Svaret. Men det er vistnok saadan, at de voldsomme Udslag af Had efterhaanden forstodes, ikke som enkeltes Skændigheder, men som et fortvivlet Folks Nødværge. Den store Mand, hvis Livsgærning fremfor nogen andens er knyttet til Irlands Genrejsning, William Gladstone, har selv tilstaaet, at den grufulde Voldsgerning i Clerkenwell 1867, hvor de oprørske Irere, de saakaldte Fenians, sprængte en Fængselsmur og samtidig dræbte, blindede og lemlæstede ved Eksplosionen over hundrede uskyldige Mennesker, fik ham til at forstaa, at her *maatte* noget være galt fra engelsk Side. Det førte til hans Kamp for den irske Tvangskirkes Ophævelse, som 3 Aar efter fuldførtes. Det var den ubrydelige, til Døden faste Modstand af den irske Landliga, hvis Ulovlighed Gladstone med Soldatermagt bekæmpede, som fik ham til at forstaa dens indre Ret, saa at han bøjede sig for den. Isaac Butt, den første til aabent at kræve Selvstyre, homerule, for Irland, selv Protestant og engelsk førende, blev vundet ved at lære at kende den Selvfornægtelse, det isnende Mod, som irske Oprørere viste under Galgen; det lod ham forstaa, at det var England, ikke Irland, der havde Uret.

Men det maa ikke glemmes, at sammen med den bitre Kamp mod »Fjenden«, mod England, er der bleven ført en anden, langt værdifuldere. En Kamp for at genrejse det forkomne irske Folk!

Den grueligste Fattigdom, Forvildelse, Sløvhed og Uvidenhed rugede over det irske Folk. Dette at »Nothing Irish can succeed« (intet irsk kan lykkes), at kun i Udvandring laa Redningen, maatte ryddes ud af irsk Følelse.

Naar det engelske Aag Skridt for Skridt veg, saa er det ikke Førerne i Parlamentet, ikke Angrebene paa Engelskmænd, der gjorde Udslaget. Det er Irlands indre, stille Rejsning, som ligger bagved. Men bagved denne ligger *Amerika*. Det ny Irland, som opbyggedes dér af den mægtige Udvandring, det Had til Fjenden og den Kærlighed til det mishandlede Hjemland, som levede i de landflygtiges Kredse, blev Næring for de svage derhjemme. Ikke blot udrugedes de vildeste Angreb og S sammensværgelser mod England derovre, men Titusinder af nænsomme Hænder og varme Hjerter hjalp og bar Hjemlandet over den truende Afgrund. Den irske Udvandring, for langt de flestes Vedkommende i smaa Kaar, Lønarbejdere i Østens Byer, betalte en Menneskealder igennem Halvdelen af de irske Forpagteres Afgifter og sendte i Tusindvis af Rejsepenge til dem, der ikke vilde blive hjemme.

De amerikanske Irer gjorde Himlen lidt lysere over det halvdræbte, elskede Erin.

Det Mod, denne Lysning gav, blev Baggrund for en af de ædleste Irere, Historien kan nævne, for Michael Davitt, den enarmede Fattigmandssøn. Alene for hans Skyld er Irlands Landkamp værd at ære.

I et grufuldt Fængsel, hvor han uskyldigt led i 7 Aar, fordi han ikke vilde angive den, for hvis politiske Brøde han fejlagtig blev dømt, fik han Tanken til og lagde Arbejdsplanen for »Den irske Landliga«. Han nagedes ved Tanken om sine Landsmænd, der i »Det sorte Aar«, Kartoffelpestens Aar 1846, i Tusindvis døde af Sult i de skumle Hytter efter at have givet de engelske Jorddrotter alt, hvad deres stakkels Jordpletter havde frembragt. Denne »skændige Ydmyghed« oprørte ham. Ethvert Menneske skulde have Ret til at faa Livet ved sit Arbejde, intet »Papir« maatte hindre det. — For Fremtiden, mente han, skulde enhver Forpagter nægte at betale sin Afgift, før han havde sikret sig og sine Vintrens Udkomme af sin Høst; hvis Ejeren opsagde den, der nægtede at svare Afgift, skulde han blive og lade »Ordensmagten«, Politi og Gendarmer, drive ham og hans ud af Gaarden. Den irske Mand, der vovede at overtage en saadan ryddet Jord, skulde erklæres for fredløs og borgerlig død, ingen have Omgang med ham, ingen staa ham bi. Vold skulde ikke bruges, kun passiv Modstand. Det var »Boycotning«. Det Ord stammer fra den Tid i Irland.

Saadan var Grundlaget for »Landligaen«, som i 2 Aar førte Kam-

pen til Sejr. Et overvældende Tal af de irske Forpagtere traadte ind i den, et Net af Samarbejde udspændtes over hele Irland, og Gladstone, der dengang (1880) var Englands Førsteminister, søgte forgæves at sprænge den med Magt, ti det var ulovligt at hidse til Nægtelse af Afgift.

Den irske Dictator Forster lod paa én Nat over 1000 Mennesker, alle Ligaens Talsmænd, fængsle, ogsaa Davitt selv, men som ved et Trylleslag stod en ny Liga i Kamplinjen — Kvindernes — hver Plads var markeret af en Kvinde, til de fængslede slap fri, og Kvindernes Leder, en Søster til den berømte Parnell, lod forkynde, at om Forster lod alle disse Kvinder gribe, saa var 1000 halvvoksne Børn rede til at danne »Børnenes Landliga« — og Gladstone gav efter. I 1881 ændredes ved Lov Irlands ulykkelige Jordforhold. Der nedsattes Domstole, som for hver klagende fastslog en rimelig Afgift, Forpagterne, der hidtil uden Spor af Erstatning for alle Forbedringer blev opsagte og uddrevne, kunde for Fremtiden sælge deres Forpagterret til enhver, der gik ind paa samme Vilkaar, Herren skulde modtage ham, og endelig mistede Jorddrotten Ret til at opsigte Forpagtere, som gav deres Afgift. Dermed var Grundlaget for Jordens Overgang til Dyrkeren lagt. Nu er, støttet af mange Millioner store Rigslaan, over Halvdelen af irsk Jord overgaaet til Dyrkerne, og Jorddrotterne vil, for de flestes Vedkommende, hellere sælge i Dag end i Morgen.

Saadan slog Michael Davitt Lensadelen paa Irland, der i stolt Selvtillid havde naglet det engelske Flag til Irlands Jord, men helst selv blev derfra og nød Afgifterne uden Ansvar, uden Følelse for en Ejers Pligter.

Med borgerlig Ret, fri Kirke og friere Jord stod Irland nu rede til Kampen for frit Landsstyre; men det var Davitt, der med Landligaen smedede det Sværd, som Charles Stuart Parnell saa mesterligt svang. Denne Staalvilje lærte omsider Englands Politikere Respekt for irsk Vilje. Han tvang de modstræbende til at lytte og til at føle, saa det knagede i Parlamentets Fuger, hvad en indre Modstrøm vil sige. Var denne Kæmpe ikke snublet over en daarende Kvindes Fod og dermed bleven rystet i sin moralske Stilling, vilde Irlands Hjemmestyre være bleven Virkelighed for Aartier siden.

Det er værdt at vide, at der gemmer sig en falsk Mening bag

den engelske Paastand om, at Kærnen i Striden mellem de to Folk var religiøs, at irsk Homerule betyder irsk Romerule.

Det er sandt, at Irlands katholske Præstestand har lidt med og kæmpet med Folket, og i deres Smerte har Irlands Smaa lænet sig til Rom, men med irsk Frigørelse vil alt blive anderledes. En kraftig indre Rejsning fra Overtro og Umyndighed vil standse Kirkens Arm, hvor den er lammende, naar Folket bliver fri. Allerede nu i Kampen 1910 om det irske Universitet som Folkets eller Kirkens — sejrede Folket.

At Kamplinjen i Irland nøje ligger mellem Katholikker og Protestanter, er heller ikke sandt. Der er næppe nogen Katholik i den protestantisk-engelske Lejr, han vilde daarlig taales, men der er Titusinder af Protestanter paa den gammelirsk-katholske Side, og en glimrende Række af Irlands Førere mod England var og er Protestanter; i det undertrykte katholske Folk har de faaet en Indflydelse, der hænger sammen med den Glæde, det er at faa Mænd af Fjendens Farve og Fornemhed over paa ens egen Kampside. Fra Robert Emmet, den unge Oprørshelt, der gav sit Liv til Galgen i et haabløst Forsøg paa at fri Irland, til Wolf Tane, Irlands Ridder under den franske Revolution og ogsaa henrettet af Englænderne, til Isaac Butt, Charles Parnell og Douglas Hyde, det irske Modersmaals store Forkæmper, og mange flere, alle var de eller er de kirkelige Protestanter, men de følte sig som Irere — og det vilde England længe ikke forstaa — det saa paa dem næsten som paa Overløbere.

Trods al Modstand kunde den lydhøre let forstaa, da William Gladstone i sin sidste politiske Tale angreb det stivnede Overhus, at Irlands endelige Sejr nærmede sig.

I 1880 var der ikke 20 af Storbritanniens mer end 500 Valgkredse, der vilde give Irland Hjemmestyre. I 1885 fulgte over 200 den herlige gamle Høvding paa hans Korstog for Irland. Men det skulde gaa saadan, at det ikke blev Englands frisindede Parti, Gladstones Arvtagere, men Irlands fødte Fjender, der undertegnede Opgivelsen af den 700-aarige Kamp — efter at den sidste Pil var brugt.

Det var Irlands Folk, der hjalp Englands Demokrati med at udslutte Overhusets Vetoret, og dermed gengældte Irland de haarde Slag, som dette Jorddrotternes Kastel gennem Tiderne havde tilføjet det kuede Land. »Guds Mølle maler langsomt men

frygtelig fint« lærte Ierne at sige. Nu skulde Banen synes fri, men tilbage var Old Englands sidste Pil i Koggeret — Ulster. — Det er Navnet paa Irlands nordlige Del og desuden, men med Urette, ti Størstedelen af Ulster er katholsk og irsk sindet — Navnet paa den skotsk-engelske Indvandring, der i det 17. Aarhundredes Begyndelse paa et blodigt Tog mod Irlands Katholiker slog sig ned omkring Belfast og Derry og siden forstærkedes ved Indvandring hjemmefra.

Ved den fik Ierhadet i England sit faste Greb om sin Modstander.

»Ulster« var Pantet paa Englands Ret, det engelske Irland, vel knap $\frac{1}{5}$ af det hele Folk. Ulsterfolkets Historie viser Gang paa Gang, at det drages mod Forsoning med det øvrige, det gamle katholske Irland, men at en lille uforsonlig, fanatisk Kreds ved Ophidselse og Løfter fra England stadig holder sine Trosfæller i Kampstilling, ti Englands hævdvundne Politik, nedarvet gennem Slægter, var at holde Kløften aaben i Irland for derved at sikre sig Overherredømmet. Men hvergang man i England »svigter« Ulster kommer Forsonligheden frem! Under Gladstones Forsøg paa at give Irland Hjemmestyre bruger Modstanden i England Ulster som Spyd, hidser Fanatismen til aabent Brud.

Endnu sidste Gang, efter Overhusets Nederlag, da Asquit med sit liberale Regeringsparti gennemførte en »Homerule« Lov for et samlet Irland undsaa den engelske Konservatisme med Balfour, Lord Birkenhead o. fl. i Spidsen, sig ikke for den samme Misbrug af Ulster. Med Ulsters voldsomme, ubøjelige Fører Edward Carson som ledende Vilje stod Irland paa Randen til en Borgerkrig, hvor det katholske Irland skulde værge Englands Lov mod Ulsters Oprør, støttet af den irskhadende Del af England. Saa kom Verdenskrigen —. Under det frygtelige Tryk af denne, veg selv den indre-irske Uforsonlighed. Englands Venner tilbød »Borgfred«, og det irske Irland, der var vundet ved den uindførte, men besvorne Hjemmestyreløvs, tog mod den.

Her medvirkede ogsaa en Følelse af Utryghed for Følgerne af et engelsk Nederlag. »Bedre at beholde den gamle Djævel, som vi kender, end at faa en ny Djævel, som vi slet ikke kender«, var den ægte irske Begrundelse. Parnells Ven og Efterfølger John Redmond førte det irske Folk frivilligt ind i Krigen ved Englands Side. Over 8 Procent af Irlands Mandbarhed gik i Ilden, England sendte vel 12 Procent af sin, men først efter tvungen Værnepligt,

som Irland ikke vilde taale. Ulykken mellem de to Folk raadede dog videre. Borgfreden blev brudt. Et lille uforsonligt Parti: »Det irske Broderskab«, en sen Spire fra Rodvævet af de evige, blodige Sammensværgelser, bragte den altid ulmende Misstemning i visse Kredse i Glød. Englands saarende Adfærd mod Irland bidrog her til, da man gjorde Ulsters Fører, Rigsoprøreren Edward Carson til Rigets offentlige Anklager, en Ministerstilling; men ganske forbigik den loyale John Redmond. I Paasken 1916 forsøgte en lille Skare af uforsonlige et letsindigt, forud dødsdømt Oprør i Dublin. Forvirrede Haab om en almindelig irsk Rejsning og tysk Vaabenhjælp drev frem. Paa færre Dage end nogen tysk Hjælp kunde være naaet frem, var Oprøret kvalt. Fængslinger, Forvisninger, Henrettelser afsluttede dette forvildede Forsøg.

Saa vidt gik alt som det maatte gaa, men en forklarlig Forbitrelse i England over dette Dolkestød bagfra midt i den mørkeste Krigstid, vakte alle Hævntanker mod den ulykkelige Søsterø. Regeringen gav efter for denne Stemning, der vel beherskede dens egne konservative Medlemmer og et voldsomt Felttog af Undertrykkelse mod det hele Irland blev Følgen. Borgerlig Ret sløjfedes, Habeas-Corpusacten ophævedes; Presse, Forsamlinger, loyale Foreninger forbødes og lukkedes. Store Distrikter sattes i Belejrings-tilstand og Anholdelser, Fængslinger og Overgreb blev Dagens Begivenheder.

Den hele Luft blev knugende. Egentlig havde Paaskeoprøret ingen udbredt Medfølelse i Irland, det fordømtes af de fleste, men paa mindre end et Aar slog Stemningen under dette voldsomme Tryk om og en hidtil ret svag og forkættet politisk Strømning, et Parti, der stod uden større Følge, høstede Frugten. Det var »Sinn fein« (Vi selv).

Dette Parti var et Forsøg paa ved gennemført passiv Modstand, ved Underkendelse af engelsk Herredømme og en Opbygning af irsk Selvstyre i Domstole, i Administration og hele Samfundslivet at isolere og »fryse England bort« fra Irland. Den irske Fløj af Rigsdagsmænd skulde ikke gaa til England, men slaa sig ned som irsk Rigsdag — vælge sine Sekretærer, en Art Ministre, udskrive Skatter, holde Politi og give Love, sende Tillidsmænd til Udlandet for Handelens Skyld, arbejde, forhandle, undersøge, styre Irlands Sag som om England ikke var til.

England fik saa buldre hen over Irlands Veje og Marker med

sine Kanoner, sit Politi og sine Domstole. Som en fremmed militær Invasion skulde man betragte dets Væsen. »Irland er frit, den Dag det selv vil!« var Sinn fein's Trossætning. Den irske Republik dens Maal.

Med rivende Hast faldt John Redmonds Indflydelse, i Titusindvis flyede de irske Vælgere bort i Harmen over Englands Haardhed, medens den irske Ungdom frivilligt døde og lod sig lemlæste ved Fronterne under engelsk Banner. Valgene i 1918 gjorde Udslaget; 73 af Irlands 101 Underhusmedlemmer valgtes som »Sinn fein« — kun 6 fulgte Redmonds Forsoningspolitik. Han døde kort efter, politisk knust. Den frivillige Tilstrømning til Hæren var næsten standset. Der oprettedes en irsk Rigsdag: »Dail Eireann« og snart efter proklameredes »Republikken Irland« som et af England uafhængigt Rige med egen Præsident. Paaskeoprøreren Eamon de Valera blev dets første Præsident. England erklærede »Sinn fein« for højforræderisk, forbød enhver politisk Sammenkomst af dets Ledere, enhver Domstol, enhver offentlig Handling i dens Navn, spærrede Veje, lukkede Markeder, forbød eller oprev Folkemøder. En haard Soldat, General Maxwell, med 60,000 Mand blev Enehersker, og snart fulgte den sørgelig berømte Krig, hvor Ierne, opøvede gennem Aarhundreders Kampe, svarede blodigt paa engelske Voldsomheder. Med Grumhed slog den engelske Styrelse igen.

Mod Englands Krigsvæsen med Flyvebaade, Tanks og Sprænggranater, kæmpede den hemmeligt organiserede irske Hær, ti mod hundrede, benyttende sig af Overfald og Baghold. Den forbitrede, tidt i Blinde arbejdende engelske Hærledelse, der alle vegne med Rette eller Urette anede Fjender og morderiske Angreb, tog frygtelig Hævn, ofte paa helt uskyldige Landsbyer og hele Bykvarterer skødes ned eller opbrændtes, Folks Erhvervskilder søgtes ødelagte, ethvert Tilflugtssted for irsk Modstand knustes. Der er ingen Grund til at fremhæve nogen af Parterne som mest maadeholdne, hver gjorde det onde, de evnede, men England evnede mest og ramte haardest, dog uden at bøje Irlands Mod. Den irske Styrelse i Fængsel, paa Flugt eller i Skjul, kaldte ved sin Præsident, de Valera, Amerikas Følelser til Hjælp paa et mægtigt Talefelttog gennem Staterne, og det gav Genlyd. Et stærkt Parti i »de forenede Stater« vilde anerkende Irland og true England. Der gik gennem det irske Folk en metalhaard Beslutning: »Nu eller aldrig«. Irlands Ledere forstod Øjeblikkets historiske Værdi.

I og for sig var det for England et rent Tidsspørgsmaal, naar denne Opstand var stampet ud, militært var Stillingen sikker, men der var en anden Kampplads, hvor Englands Sag stod slet. Den frygtelige Verdenskrig var endt med Englands Sejr.

Som Bannermærke over Kampen havde England skrevet: »De smaa Nationers Ret«. Freden i Versailles havde som sin eneste store Tanke forkyndt: »Folkenes Ret til Selvbestemmelse«.

John Redmonds Opraab til Irland ved Krigens Begyndelse hvilede paa disse Ord: »Naar I kæmper for Belgien kæmper I for Eder selv!« »I Englands Sejr ligger Eders Sejr«. Og nu stod England og huggede sit Staal i det trodsende irske Folkelegeme, der kun vilde, hvad England havde forkyndt for Alverden som ethvert Folks Ret.

Englands Tilbud fra før Krigen var dræbt i den nye Luft. »Ulster« vilde ikke og Irland selv var udenfor al Forhandling.

Der laa en ram Modsigelse deri og med al gammel og ny Harme mod Irland, engelsk Retsfølelse, engelsk »Common-sense« undergravede de engelske Vaabenheld paa Irland og slappede Englands Haand.

Enhver, der havde Øren, kunde høre Irlands Hymne over Englands i den gribende Stund, da Mac Swineys, Corks unge Borgmesters Legeme med irske republikanske Flag førtes fra Londons Fængsel til Hjemlandet. Han havde ikke sultet sig ihjel forgæves i sin Trods mod Englands Magt.

Billedet af hans lille blege Hustru, der uden at ville hindre det saa sin unge Lykke dø i Englands Haand, gik som et tyst Sejrsbudskab for Irland gennem Storbritannien. — Men til Englands Beslutning om at søge Forlig med det oprørske Irland, har vistnok ogsaa Amerikas offentlige Mening bidraget. Der bor neppe $3\frac{1}{2}$ Million Irske i Irland, men der bor maaske 15 Millioner Irer i Amerikas forenede Stater og i de oversøiske britiske Dominioner foruden i England selv. Der er ingen Tvivl om, at de politiske Stemninger i Canada, i Sydafrika og Australien er paavirkede af den irske Udvandrings Følelser — men endnu langt mægtigere og betydningsfuldere er »de forenede Stater« Stilling. At Ierne her er en Magt, ved England. Vejen til virkeligt Venskab med Amerika gaar over Tipperary og Cork. Ingen Englænder burde glemme, at i George Washingtons Armé var henved Halvdelen keltisk-irsk! Det var det dengang kuede, halvdræbte Irland, hvis

Fylgje slog sin Dødsfjende paa Amerikas Kamppladser. Atter har England forstaaet, at det ikke var, som det helst selv troede og søgte at indbilde Verden, en forvorpen Morderbande, man kæmpede med, men en ukuelig Folkevilje — og Englands »Troldmand«, den »radikale« Fører for Englands Konservative, Lloyd George, fandt selv i denne mørke Luft en Vej — og hvor utroligt det lyder, der byggedes et Grundlag op til et Forlig, en Forsoning. Den af engelsk Lov til Tugthus dømte og flygtede, Præsidenten Eamon de Valera og det forfulgte Dail Eireanns Tillidsmænd mødtes med Britanniens mægtige Ledere til Forhandling, der omsider blev til det underskrevne Forlig nu i Januar 1922!

Irland har maattet opgive sin republikanske Drøm, men det var for Irland mest den Trods, det ikklædte sig, da det atter troede sig bedraget. I de sidste 100 Aar har Irland aldrig sat sig et Maal saa højt, som det, der nu er naaet! Om O'Connel, Isac Butt, Charles Parnell eller Michael Davitt kunde staa op af Graven og se Irlands Tillidsmænd sidde som styrende i Dublins skumle Kastel, hvorfra Englands Vilje i 700 Aar brændte i Irlands Kød — hvad vilde de ikke føle? Irland uden engelske Soldater! Irland anerkendt i Westminster som et frit Omraade. »The free State of Ireland« — »An Eire Og«. Hvor maatte det suse i Luften af store Drømmes Virkeliggørelse. Det er sandt — Ulster!

Den Indrømmelse, at Ulster skal være et selvstyrende Omraade, er Irlands sene Forstaaelse af den Ret for andre, som det kræver for sig selv, eller vist ikke helt det, thi det gamle Irland vil ikke indrømme en Voldskolonisation, hvor udpræget og dygtig den end er, Ret til at rive Hjemlandet itu. Indrømmelsen er en Vigen for Tidens Tryk i den sikkert rigtige Anelse, at denne Adskillelse netop er Vejen til fuld Forening.

Ulster har nu faaet alt, hvad dets Venner i England kan skaffe det, nemlig en aflaset Krog af Irland — medens Vejen til Magt i det øvrige Irland er bleven spærret og den straalende Hjælp til Overherredømmet i Irland, som England før gav Ulster, er tabt med Englands Opgivelse af Ledelsen i Irland.

Ulster er yderlig isoleret og Aanderummet snævert. Det vil og maa søge Forbindelse med det øvrige Irland, for der at gøre sine Kræfter og sin Overlegenhed gældende, hvis der er nogen. Inden en Menneskealder er Ulster forenet med Sydirland!

Men det glædeligste af alt, hvad Irlands Historie har at fortælle,

er ikke den ydre Sejr, det er den langt større indre, Sejren over Fortvivlen, ussel Nød og Hensygnen — den friske Bølge af Kraft, der har gjort den ydre Sejr mulig.

Denne døende keltiske Race, éngang Vesteuropas ledende, nu med sine sidste Tusinder drevne hen ved Evropas yderste Hav og raa Klippekløfter, har vist, at den endnu ejer Livsvilje og Livskraft. »Irsk Kultur« vil ikke ene blive et Fortids Minde, det er ved at blive en ny Virkelighed.

IRLANDS INDRE UDVIKLING

Uden at bøde derfor lever en Folkevilje ikke Aarhundreder i Skygge og Fængsel eller i hadefuld Kamp. Det irske Folk har ikke kendt til fredelig Udvikling i sit Hjemland, ikke faaet Lov til at se Frugt af sin Anstrengelse og derfor ingen Tillid faaet til Arbejde eller rolig Tænkning og aldrig lært at forstaa, hvad sund Retshævdelse vil sige. Efter langt Anarki, hvor hvert Resultat, ondt eller godt, var en Følge af Voldføring, hver Glæde et Ran og Nød og Kval ofte naaede de Højder, hvor Menneskesindet kæntrer, er fulgt en svajende og uklar Opbygningstid.

Under en Modstand, der kom udefra og hvis Overvindelse gerne skyldtes Forhold, som Ierne selv havde ringe Magt over, er Folkets Fremskridt foregaaede. Den irske Karakter bærer Præg deraf, ja det irske Sind har næppe faaet Form af Karakter, lunefuldt og springende, overvættes baade i Glæde og Smærte, som det er. Ingen indre Erfaring danner Rygrad, ingen Maal for det mulige giver sund Tænkning. Den daglige Nød har lammet al Forsorg, Magtløsheden har forflygtiget Ansvarsfølelsen, Uvidenhed og Overtro har krævet Mirakler, Protest og Selvtægt tror Ireren paa, men sindigt Arbejde har Ireren lært Ringeagt for. Han har, som den kendte Socialreformatør Horace Plunkett siger, forbitret klaget over for høj Rigsbeskatning og af Sorg over de 2 Millioner £, England tager for meget, drikker han 14 Millioner £ op.

Et daarligere Grundlag for et Fremskridtsarbejde kan ikke tænkes.

Irland er stadig langt tilbage i materiel Udvikling, endnu lever det store Flertal under trykkende Kaar. Lige til Verdenskrigen,

der gav Ierne gode Indtægter, var Udvandringen saa overvældende, at Folketallet har været i stadig Svinden, det er det eneste Land i Europa, som viser dette. Et tungt Tegn paa Stilstand og raa Kaar, er at endnu i 1910 var der ene i Grevskabet Roscommon 11,000 Familier, der levede i samme Rum som deres Kvæg. Endnu er der mange Bondehytter uden Skorsten, Røgen maa ud gennem Døren, endnu er Sko og Strømper et Velstandstegn og Tændstikker Luksus i Smaafolks Hjem. Af Irlands 600,000 Jordbrug er over Halvdelen under 10 Tdr. Land, mangfoldige er rene Jordlapper. Der er hele Sogne, hvor der knap findes en Plov, og andre, hvor ingen under 40 Aar kan pløje.

Men dog er der brudt Sol ind over Irland, og Fremgangen er de senere Aar meget betydelig. Englands konservative Regeringer, især Unioniststyrelsen efter Gladstone 1895—1905, søgte at vinde Irland ved store Gaver og derigennem forsone Folket med Home-rule Lovens Fald. De mægtige Bevillinger til Opkøb af Landlordernes Jord har fremskaffet mange Tusinde selvstændige Bondehjem, henved 100,000 havde inden Verdenskrigen indgivet Ansøgning om at købe deres Forpagtninger, og et Statsfond, »Congested districts board«, de overfyldte Egnes Fond, har brugt sine store Midler til at tømme de mest sammenpakkede Egne for en Del af de uslest stillede og bosætte dem paa frikøbte Jorder andetsteds. Irlands ulykkelige Historie har drevet Menneskehobe sammen i de magreste Egne, medens fornemt Herregaardsliv og Kvæg ofte dækker de rigere Dale. Men dette Fond yder ogsaa Hjælp og rentefrie Laan til Mennesker, der uforskyldt kommer i Nød i deres Erhverv.

Stor Betydning for det økonomiske Liv har Kommunernes Selvstyre (1898) faaet. — Det gav Mod og fælles Virkelyst.

Ind i denne gryende Udvikling har enkelte store Personligheder grebet. Den mest kendte er den protestantiske Godsejer og Unionist, men varme Irlandsven Sir Horace Plunkett. Det skyldes hans utrættelige Virksomhed, at Andelssagen har faaet Rod i Landet, Priserne paa irske Produkter er hævede, Tilvirkningen er bedre og Handelsomsætningen i voksende Orden. Med Beundring og Kendskab til de skandinaviske Landes Arbejdsvilkaar og Samvirke, har Horace Plunkett naaet betydelige Resultater. Fra sit Hus i Dublin, tilskødet ham af Venner og Beundrere, har han indspundet en stor Del af Landet i en Fællesorganisation,

der 5 Aar før Verdenskrigen omfattede over 100,000 Medlemmer og over 900 Andelsforetagender og havde en aarlig Omsætning paa 2 Millioner £, og Horace Plunkett og hans tapre Stab har ikke blot grundet Mejerier, Opsamlingssteder, Hør- og Uldrenserier, Spinderier, Banker og Indkøbsforeninger, men hans Idé rakte langt videre, han vilde gennem dette Arbejde smedde det irske Folk sammen, opløse den fortvivlede Tanke, at hjemme var alt haabløst, han vilde lægge Grund til en sundere, lysere Kultur. Her er han især bleven hjulpen af den mærkelige Kunstner, Digter og Socialøkonom George Russel, Udgiveren af Ugebladet »The Irish Homestead«. Irland skulde økonomisk og politisk opbygges til nyt Liv, til en ansvarlig Andelsstat! Det aandelige Liv med Støtte af Andelsvæsenets Fællesfond skulde hvile i en landlig Kultur, der skulde rumme Liv, Fylde og Skønhed nok til at dæmme op for den indgroede Lede og Uhyggefølelse ved Livet paa det irske Land, som har ført til Flugt derfra og sanseløs Udvandring. Irlands skrækkelige Historie har ødelagt Glæden ved Hjemfølelse. Irland kender ikke til Hjemmets Hygge, Skønhed og Magt. Her er det den nye Kultur skal sætte ind, sørge for at den stigende Velstand bliver brugt til højere, ædlere Livsudfoldelse, gøre Landlivet rigt ved at kalde derud hvad Byen ejer af værdifuldt uden at slæbe Byens Smuds og Mørke med!

Men fra en hel anden Side er der ind over det irske Folk som et først stille og frygtsomt, siden mægtigt og kaldende Raab fra Folkesjælen blæst en Bevægelse, der har søgt at kalde det næsten døde Modersmaal til Live. — Det er den gæliske Liga! Connraoh na Galohilge! Ingensteds paa Jorden har et Folk opgivet sit eget Sprog saadan som Ierne i Fortvivlelse opgav deres, men heller intet Sted har et Folk med en saadan Kæmpevilje søgt at tage det tabte igen som i Irland.

Ingen af de første, store Frihedskæmper, hverken O'Connell, Parnell eller Davitt, hverken Wolf Tone, Emmet eller Fitz Gerald, der alle kæmpede og døde for Irland, gav blot en Tanke til det sygnende, døende Modersmaal. I henved 200 Aar, ja mere, var dets Udvikling standset, kun saare faa Bøger og mest uden særlig Værd, saa Lyset og i levende Tale veg og veg det irske Sprog for det engelske ud i de yderste vestlige Heder og Klippekløfter, som var det ved at tvinges i Havet. Da endelig rejste sig en Modbevægelse, først romantisk, elegisk og saa endelig med en Viljens

Stormkraft, der nu bruser hen over det hele Land. En Præst, O'Growney, en Lærd, Mac Neill blev Stifterne af »den gæliske Liga« 1894. Genoprettelsen af det tabte Modersmaal. Denne Forenings Fyndsprog blev: Tir gan teanga, tir gan anam! Et Folk uden Tungemaal er et Folk uden Sjæl. Under Modstand og Haan kæmpedes de første Tider; men paa én Gang vendte Stemningen.

Under den straalende Douglas Hyde, Digter, Folketaler og Lærd, som Præsident er den gæliske Liga nu som det unge Irlands Aandedræt.

Medens der i 1899 kun lærtes Gælisk af knap 1400 Børn, lærte i 1904 95,500 Børn Gælisk, i 1899 var der 105 Skoler med Gælisk, i 1906 — 2551 Skoler. England stillede sig kølig neutralt, forlangte at gælisk udenfor dets faa levende Egne skulde være »frit Fag« udenfor Skoletiden, og maaske netop derfor strømmede snart Skoleungdommen til de fri Timer. Efterhaanden skabtes en Kæmpeorganisation. —

Irland deltes i Distrikter med Agitatorer i hvert, med Morgen- og Aftenkursus i Gælisk for Voksne. Ude i de dyrebare »levende« Egne oprettedes Seminarier i Gælisk, og herfra sendtes Vandre-lærere og -Lærerinder ud over hele Landet. Mægtigst er Bevægelsen i Øst, hvor Engelsk har ældst Rod, i Vest *segner* Keltisk stadig, og det er Faren.

Det er jo den levende Plante, der skal vares, for at Aflæggere herfra kan plantes ud over Hjemlandet — mellem Iernerne i Storbritannien, i Amerika findes Grene af Virksomheden, ialt er der nu over 1300 Grene, deraf 750 i Irland.

Det er gribende at overvære de angliserede Smaabørns Iver for at lære det tabte Maal, og med en forunderlig instinktmæssig Evne, der maa ligge i Arv, tilegner Børnene sig det svære Sprog, og de gamle Bedsteforældre, der fik Prygl af *deres* Forældre for hvert keltisk Ord, de som smaa talte, hører nu med glad Ærefrygt de smaa synge og bede paa Gælisk, som de selv ikke mere forstaar. I en ikke helt sund Trang til at hidse Kappeiver frem holdes nu aarlige Fester i hvert irsk Grevskab med mægtige Fremvisninger af Elever og Præmieuddeling for gælisk Sprog, Sang og Deklamation. En Strøm af Kærlighed og Omhu for alt gammelt, før foragtet Irsk følger Bevægelsen, der derved faar sine Kulturfrugter — i Leg, i Musik, i Husflid, i Klædedragt og smuk gammel Sædvane lever det glemte, dræbte Irske op. — En stigende

Litteratur paa Gælisk følger Bevægelsen, og det irske Folk, kun for en ringe Del endnu Herrer over det fædrene Sprog, elsker det allerede og kæmper for det. Sin største og mest afgørende Sejr vandt »den gæliske Liga« i 1910, da det bestemtes, at det nye irske Universitet (Irlands katholske Verden havde til da intet) skulde kræve *gælisk* Kundskab af enhver, der vilde studere der. Det irske Folk krævede det *paa Trods* af Gejstligheden.

Som Højdepunkt for dette gæliske Liv, lyser hver Sommer den store al-irske Fest i Dublin: Oireachtas, der varer i flere Dage, med Taler, Sang, Dans, Musik og alskens gælisk Væsen.

»Vi synes, vi bor i et Land, gladere, lykkeligere og mere berømmeligt end de søgne Dages Irland, og vi føler, at vor Nation er et stort, aandeligt Fællesskab«, skriver en henrykt Ligamand. »Vi ejer en hellig, himmelsk Aand, saa længe de Dage varer. Kunde de vare ved, saa havde vi Guldalderen, og de vilde vare ved, om vi selv vilde«.

Hvor mægtig irsk Aand er vaagnet til Vilje, forstaar man først, naar man kender denne gæliske Strømning og dens Ekko hinsides Atlanterhavet.

Det er et stærkt Vidnesbyrd om dens Livskraft, at det raadende irske Parti »Sinn fein« aabent bruger det gæliske Sprog og kun Engelsk som Hjælpesprog, sikkert endnu nødvendigt for de 4 Femtedele af Partiets Tilhængere!! Men Irland *vil* være irsk!

Er der noget, der derfor taler med flammende Sikkerhed for, at Irland har sejret over sit eget Fald, og at England har tabt i sin 7 Aarhundreders Blod- og Kulturfejde paa Erinn's Ø, saa er det den gæliske Ligas Triumf.

Det engelske Sprog kan og skal Irland aldrig undvære, det er tvivlsomt, om Gælisk bliver det levende Sprog paa Øen, men det er sikkert, at den levende Aand paa Irland bliver gælisk. Det irske Folk har fundet sig selv.

1922.

FINLANDS NATUR

Af »Finnerne og deres Land«.

Den finske Digter Runeberg kaldte sit Fødeland »de tusinde Søers Land« — han kunde godt have sagt de ti Tusinde Søers eller de hundrede Tusinde Øers Land. Lunefuldt har Naturen leget med dette Land. I sine Bestanddele og Dannelser er det ældgammelt som Skandinavien, men den Tidsalder, hvor en mægtig Iskappe lagde sig over Landene, har der efterladt varigere Mærker end i det øvrige Norden, thi efter Istiden blev hele Mellem- og Sydfinland dækket af Havet, og op fra denne vældige Dukkert er det, hele Landet har hævet sig. Først er naturligvis de højeste Dele dukkede op over Overfladen, hver Bjærgtop blev en lille stenet Ø, der snart fik en ved Siden, saa en til, og atter en, til sidst en uoverskuelig Skare af Øer. Vandene mellem dem blev grunde, snart skød Bunden op som Volde, snart som Flader, og i Aarhundredernes Løb blev Landet genfødt, som det ligger der nu; men i hver dyb Dal er der Indsø og i Furerne Elve. Op mellem Fjældene er een Sø hævet, dybt nede, gennet af flade Næs og Landtunger, glitrer en anden, og Vandvejene mellem dem er snart rivende Strømme med Trin af Vandhvirvler, snart rolig glidende Sunde mellem mørke Fjældvægge; hver Sø er atter som forreven, spaltet og delt i Stumper ved det Mylder af Øer, der pletter Vandfladen, og Aase i Mængde, saa smalle som kunstige Dæmninger, skiller Sø fra Sø og strækker de sylspidse Ender ud i det blanke Vand.

Endnu kan man tydelig iagttage Landets Stigning ved Kysterne, hvor Skærgaarden folder sig ud som en milebred Bræmme og viser alle Trin af Opdukningen. Helt ude i Havet, medens det faste Land ligner en blaa Taage langt borte, brydes Vandet til Skum over undersøiske Klipper, og snart ses de første Skær, nøgne og graa, indtil Indreskærgaarden i al sin rige Afveksling ligger

skovsmykket for Øjet, og Havet, indknebet til smalle Løb og Sunde, vrider sig Vej imellem Øerne. Steder, hvor fordum Skibe kunde sejle, er nu bevoksede med Birk og Tjørn, og gamle Folk husker, hvordan de maatte ro, hvor Kvæget nu græsser. Landet stiger over 3 Fod paa hundrede Aar.

Tænker man sig saa dette uhyre Ørige dækket af Skov, hvor der blot er Rodfæste for Træer, — af endeløs mørkegrøn Naaleskov, der strækker sig tæt og massiv paa de sammenhængende Landflader og staar som en stiv knejsende Buket paa hver Ø i Hav eller Indsø — og denne Naaleskov igen kranset af Birk og brudt i Lysninger af El, Asp og Røn, saa har man Billedet af det, der hedder finsk Natur.

Stort som Landet er, 7000 □ Mil, er der selvfølgelig Forskel paa dets Natur i Nord og Syd. — Langt Nord for Polarkredsen, kun faa Tusind Alen fra Ishavet er dets Udseende ganske højnordisk — det er øde, nøgne Fjældvidder, hvis Skraaninger falde jævnt ned, dækkede af lysegraa Rensdyrlav og Dværgbirk, og i hvis Revner Sneen aldrig smelter, og forkrøblede Birkeskove i Sumpgrund, der aldrig tør op. Hvidt af Sne er hele Landskabet fra Oktober til Maj, under den lange Vinters Kulde og Mørke, hvor kun Nordlysflammerne bryde den knugende Uhygge — saa kommer en rig og yppig Sommer, hvor Sumpskovens Bund dækkes tæt af Urter, og de mange Elve sprøjter og skummer mod de blomstergroede Bredder.

Mod Vest højner Landet sig op mod de snedækte, norske Fjældtoppe, mod Øst gaar det over i russisk Lapmarkens lige saa nøgne og øde Fjældsletter. Syd for disse Egne kommer Lapmarkens Højland, hvor tunge Fjælde indramme de smalle Floddale, medens andre Steder Elvene trænger sig skummende over ophobede Klippeblokke og vadsker de lave Graner paa Bredden. Vildrener, Svaner og Ryper er her Fjældes og Søers Befolkning.

Først længere nede begynder Skoven at blive fremherskende og overvældende. Medens Kysten langs den botniske Bugt er en flad, af Elve gennemstrømmet Slette, aldeles som de svenske Kyster ligeoverfor, træder Finland i sin egen sære Skikkelse frem inde i Landet. Her strækker sig de finske Ødemarker, endeløse Skovørkner, der som Sandørknen i Afrika skiller mellem Landsdele; hen over flade Pletter, over Fjældkamme, ned ad Aase, kransende Smaasøerne, tit næsten skjulende Elvene under sit Tag trækker

den høje mørkegrønne Trævælde hen over Landet. Inde i disse Skove er der halvlyst og stille som i en Gravhvælving, Jordbunden er dækket af Lyng og Fyrrenaale, og rundt om een i utallig Mængde ligger Klippeblokke henslængte, nogle store som Huse og grønne af Mos, eller upaaagtede raadne omrevne Træstammer. Intetsteds aabnes Udsigten, kun de mastelignende Fyrrestammer med deres buskede Naale har man for Øje; og som en evig Bølgesang suser, selv i den svageste Vind, Trætoppene over ens Hoved. Midt inde i denne Skov ser man pludselig Bunden bøje nedad; stejl og glat ligger Skrænten med Trætøppe næsten ved de højerestaaende Træers Rødder; man glider mere end gaar, og griber for sig i Bregnebladene — dybt nede bliver man saa en Skovsø var, blank og stiv, som om den var af Glas, og beskygget til det dybeste sorte af Naaletræernes Hærskarer. Giver saa endelig Skoven Slip og en træbar Aas ligger for een, saa vrimler den af Bær — intetsteds i Norden gror Tyttebær, Skovjordbær og Multer i en saadan overvældende Frugtbarhed som i Finland, Luften kan bogstavelig krydres af Jordbærduft og Jordsmonnet ser rødligt ud; der er Sogne i Nordøstfinland, hvor Almuen udreder alle sine Skatter i indsamlede Bær.

Det er Nord for det store Søbælte i Melleminland, at Skoven er mægtigst. Kommer man længere mod Syd, saa ligger for een, som en Række af store Søer, Resterne af den Havbugt, der engang forbandt Østersøen med det hvide Hav. Begyndende vestligst med Näsijärvi, fortsættende sig gennem Päijäne, Saima og Pielisjärva og sluttende med den 300 □ Mil store Ladogasø, er Melleminland i Syd mere Vand end Land.

Og her faar man saa Landets dejligste Egne at se, særlig Øster paa i Savolaks. Paa en Sommerdag ligger Saimasøen blank og blaa og de tusinde trædækkede Øer spejler sig i den, medens al den rige Farveveksel, Sommersolen kaster over denne Verden af Vand og Land, brydes af de dunkelt beskyggede Sunde og sorte Fyrretræer, de lyse hældende Birke og den store solglimtende Vandflade med de lette, ligesom gyngende Smaaøer. Over mod Ladogasøen er Landet som gennemhullet af Søer, selv Elvene breder sig ud til hele Vandflader. Mest romantisk er dog Naturen langs Ladogasøens nordre og vestre Strand; en mere forvirret sammenslynget Blanding af Land og Vand ser man næppe nogensteds. Fjældene staar her som kuplede Tøppe, stejle og stenede,

Fos er der for hver Flod. Ikke langt borte bryder Saimas Vand gennem et Fjældpas og en halv Fjerdingsvej i Længden raser den kæmpemæssige Vandmasse afsted; det er det sagnrige Imatra Vandfald. En tæt Række af graa og knoldede Klipper ligger paa Skumflodens Sider, og paa Toppen af disse staar Naaleskoven.

Ude paa Ladogasøen kan Landet tabes aldeles af Syne og Ferskvandsbølgerne skumme saa vredt og tumle saa voldsomt mod Skibene, at man ganske glemmer, det er en Sø, og tror sig paa Havet. I det nordlige Hjørne ligger en Øgruppe — Valamo kaldes den; indtil 100 Alen rejser Klippevæggen sig ret op af Havet, saa de trærige Øer paa Frastand ligner Kæmpepaladser med gyngende Haver. Russiske Munke har valgt sig disse yndige Øer til Klostersæde.

Langs den finske Bugt er Landet lavere og mere ensformigt, Søerne mindre talrige, men Trævæksten er her rigere paa Arter, Lind, Eg og Kastanie trives godt, selv Haveroser og Frugttræer staa i Blomst, men især paa Aalandsøerne er Planteverdenen saa artrig, at den helt ligner dansk Vegetation — naar undtages Bøgen, der er ganske ukendt i Finland. I Juni Maaned dækkes Aalandsøerne af en Fylde af røde Blomster, i hele Smaalunde og Krat — det er det vilde Æbletræ, der her gror i frodig Mængde.

I Skovene vrimler der af Vildt: 200 Arter af Fugle, hvoraf de 60 forblive i Landet Vintren over, Bjørne, Ulve, Losser og Jærve, og saa igen Rener, Elsdyr, Harer og Egernet med dets flyvende Navne, lige til Laplands sørgelige Millioner af Lemæner, disse uhyre Sværme af Vandrotter, der helt tilintetgør de Landstrækninger, de overfalde. Søer og Floder er overordentlig fiskerige; Laksen er her fuldt saa let at fange som i Norge; Foreller og Gedder myldrer her af.

I 6—7 Maaneder af Aaret lukker Isen for den botniske Bugt, 5—6 Maaneder for den finske, og selv Landets varmeste Hjørne, det sydvestlige, er spærret 3—4 Maaneder. — Ind over Landet raser Vinteren voldsomt, — 30° Cels. og derunder hører ingenlunde til det sjældne. Sø og Land dækkes da fra Lapmarken til Hangøodde i Syd af et eneste fodhøjt Tæppe af Is og Sne, alt Planteliv stivner hen, og medens Mørket, stædigere for hver Mil op i Landet, ruger næsten hele Døgnet igennem, er saa godt som al Virksomhed bandlyst af den haarde Jord og den bidende Luft. Først hen i Maj letter den sidste Is fra søndre Finlands Indsøer,

og kort forinden, nordude senere endnu, er Naaletræernes glimrende Vinterdragt smeltet. — Men saa følger ogsaa heroppe en Sommer, der i Solskin, Lys og Varme langt overgaar hvad Danmark kan byde. Selv i Syd vokser Dagen til 19 Timer, og Nattemørket faar knap Tid til at skjule de tætte Søtaager, før Dagslyset forgylder dem og Morgenbrisen vifter dem bort. Helt oppe i Lapland er Sommersolen paa Himlen 2 Maaneder i Træk, og denne lange Sommerdag sender en heldbringende Varme ned over Planteverdenen. Golfstrømmen, der stryger tæt forbi Nordfinlands Grænser, mildner Luften, og stadige Atlanterhavsvinde hjælper med, saa Landet trods sit nordlige Leje yder Planteverdenen langt bedre Vilkaar end nogen Egn i Øst eller Vest paa samme Breddegrad, Nordsverige undtagen. Aalandsøerne og Hangø har samme aarlige Middelvarme som 10° sydligere liggende Egne i Ruslands Indre. Den koldeste Egn i Finland, Inari Lapmark, har en aarlig Middelvarme af -2° , medens Egne under samme Polhøjde i Sibirien har en Middelvarme af -17° og paa Nordamerikas Vestkyst af -10° . Men saa er ogsaa de sidste Steder ubeboelige Isørkner, medens Menneskeflid i Finland har drevet Kultur og Opdyrkning saa nær op mod Nordpolen som nogensteds.

Dette er i korte Træk, hvad Naturen i Finland byder dets Folk. To Gaver har den til det — Træ og Vand. 64 % af Landet er Skov, 12 % er Vand, her er Raastoffet og Arbejdskraften til dets Tilvirkning. Og skønt Aarhundreder gik hen over det opdukkende Land, hvor det laa upaaagtet og øde, saa fandt det dog omsider det Folk, der »skulde rydde bort af dets Skove og bebygge Fjæld-aasene og de dybe Søers Holme«.

1891.

DET POLSKE FOLK UNDER VERDENSKRIGEN

I

Dengang der gik et Gys af Uhygge gennem Evropas tusinde Hjem da Krigsfaklerne tændtes over Verdensdelen, var der dog et Folk, hvor det menneskelige, Angsten for Smærter, Tab og Tilintetgørelse, kom i Strid med det historiske, Haabet om Lys i Mørket, selv om det skulde tændes af et Lyn. — Det var det polske Folk.

Gennem alle de mørke Fængselsaar, det polske Folk snart i fire Slægtled har taalt, gennem de stedse ringere Udsigter til selv at sprænge Portene, den stedse dybere og dybere Afhængighed af fremmede Herrer, skinnede som en mat Stjerne bag Rudernes Jærnstænger Haabet om en Krig mellem det delte Fængsels Herrer.

»Krig, du som frygtes og forbandes af de smaa, du som faar Mødrene til at skælve og de elskende til at blegne, du som kaldes »Antikristen« — vi hilser dig Velkommen, vi tror paa dig, de fangnes sidste Haab, du hvis Klædning har Helvedes Farve, men hvis Væsen kan være guddommeligt — du er Lys og Luft for de halvkvulte.« — Saadan kunde man skrive i Polen før Krigen.

For alle andre end dem, der har fulgt det polske Folk i dets lange, navnløse Lidelser; dets forgæves Stampen mod Brodden, synes saadanne Udbrud raa — bespottelige!

Ingen sunde Mennesker kan helt forstaa den syges Sjæleliv, ingen mætte kan forstaa den sultne — og ingen frie helt føle den fangnes Kval; blot Vogterens Øje gennem Glaspletten i Døren — helt ind til Legemets sidste Skjulested — hvad rummer det ikke af Nedværdigelse og Forbitrelse!

Hvordan skulde Polens aandelige og politiske Førere lede deres Folk, der var revet i fire, fem Stumper, hver under sin Form for Lidelse, uden Mulighed for forenet Handling og med Fangevogtere,

som ingen Trods, intet Retskrav kunde bøje og som ingen Medfølelse kendte?

To store Opgaver har Ledelsen haft at løse under Fremmedvælden, fælles for alle de skilte Landsdele.

1. Udvikling af den levende Vilje til Samling og til fælles polsk Kultur.

2. Retledning til den sikreste Vej mod aandelig og politisk Frigørelse af det polske Folk.

Den første Opgave var lettest at løse og ogsaa længst fremme mod sin Virkeliggørelse.

Det skaanselsløse Tryk i de preussiske Dele af det gamle Polen, maalbevidst og næsten uden Vaklen, har været haardest at modstaa. Indsivning af tysk Kultur og en stadig voksende Indvandring af tyske Mennesker har sat et fremmed, upolsk Præg paa meget af Livet her.

Længe veg polsk Sprog og Jordeje for Trykket; Byernes, allerede fra polske Dage, tyske eller fortyskede Borgerskab, Adels latsindige Ødslen med Jord og Formuer og Bøndernes tunge Umyndighed og Uvidenhed, — alt gav den tyske Styrelse Rygstød, saa den polske Modstand og bevidste Hævden af sin Fødselsret kom for sent til at afværge store Tab.

Det preussiske Polen er ikke længere et geografisk samlet Hele med nogenlunde klar Sproggrænse mod Tysk — de polske Omraader er næsten opflossede af tyske Indhug. I de tre Provinser, hvor Polakkerne vejer til, viste Statistikken, tilsammen 2,951,000 polske mod 2,580,000 tyske. Spredte mest som arbejdende Befolkning over Tyskland findes dog endnu halvanden Million Polakker. Ingen af de polske Omraader er overvældende polske: Posen har 38,2 % tyske, 61,8 % polske, Vestpreussen har 64,9 % tyske og 35,1 % polske og Øvre Schlesien 39,5 % tyske og 60,5 % polske.

Men desuden er den jordejende Adel i Schlesien helt, i Posen og Vestpreussen for en væsentlig Del fortysket — og da Jordarealet for næsten Halvdelen, 47 %, er i Godsejeres Haand forstaas let Betydningen af dette Tab for polsk Fremtid i Landet.

Alligevel, nu er den tyske Kultur og Sprogfremgang standset, ja svage Tilbageerobringer er udførte — dette har ført de utaalmodige Herrer til de senere Tidens Voldslove mod Polakkerne, Sprogforbud, haarde Skolelove, Forbud mod polsk Udparcellering af Jord og endelig Loven om Tvangstægt af polsk Godsejerjord.

Langt lettere har Kulturkampen været for Polakkerne paa russisk Statsgrund. Ikke fordi den russiske Styrelse har ladet noget Middel uforsøgt for at opløse sine polske Lande baade politisk og nationalt, men Evnerne har ikke svaret til Viljen, og det raadende Ruslands Aktion har overvejende kun givet de smertefulde og sørgelige Følger som et fjendtligt Krigstog kan efterlade. Ikke én polsk Landsby er bleven russisk, næppe nok én Sjæl i det polske Kærneland er bleven russisk. Men russisk Statsmagt har bøjet og nedværdiget polsk Liv — forvildet det polske Samfund og svækket dets Vækst — i næsten alle Retninger. Det polske Omraade bestaar dels af de store Strækninger paa henved 7000 Kv. Mil, der kaldes Litwa og Rus — alle de vestlige russiske Guvernementer.

I en Befolkning paa maaske 30 Millioner danner de polske maaske ikke mere end 2—3 % — henved 700,000, men disse er for største Delen Overklassen, rig paa Jordegods, næsten ene om gammel Aandskultur i det ellers raa Land.

Men her er dog al Tale om andet end et Forsvar for polsk Aands- og Hjemliv paa Forhaand umulig. Den brutale Undertrykkelse af polsk Væsen gennem Menneskealdre og Fremvæksten af lokale Nationalbevægelser — den litaviske, lillerussiske og svagt spirende hviderussiske, der alle truer den fordums polske Indflydelse, har gjort den polske Befolkning klar, at dens tidligere Førerstilling er undergravet.

Helt anderledes er Forholdet i det polske Kærneland, i Kongeriget, de 10 Guvernementer ved Weichsel (Wisla) og Bug med Warszawa som snart millionstort Midtpunkt. Længe efter den knuste Opstand i 1863—64 har den russiske Regering haardnakket forsøgt at dræbe polsk Liv i dets Hjerteland, og i sin Uforstand mente man i St. Petersborgs Kontorer, at dette kunde gøres. Den polske Fortvivlen og matte Eftergivenhed de første Aartier efter Sammenstyrningen opmuntrede Sejrherrerne til at gøre Forsøget.

Den nationaldemokratiske Fører Roman Dmowski skildrer i korte Rids den russiske Styrelse i Kongeriget mellem 1863 og 1905, Revolutionsaaret. Med sin laverende, forligssøgende Politik overfor Ruslands mægtige forbinder han dog et klart Syn paa den blodige Uret, Rusland har gjort hans Fædreland.

»I Løbet af de faa Aar, som fulgte paa Opstanden i 1863, udarbejdede man i Petersborgs Kontorer et System, efter hvilket et polsk Land skulde styres ene ved Hjælp af Russere.

Fra Rusland indførte »Daadsmænd« administrerede Landet, vaagede over den offentlige Orden, trak Folk for Domstole og dømte dem og opdrog den unge Slægt i Skolerne. Disse »Daadsmænd« bragte med sig den hvideste Ukyndighed i alle Landets Forhold, en fjendtlig Stemning mod dets Befolkning og desuden Instinkter og Begreber, der var fuldkommen fremmede for Landets Kultur og for polsk Aand.

Landets Styrelse, Domstole, Skoler — alt ændrede sig til et rent System for Kampen mod det polske Samfund, mod dets Kulturfornødenheder; baade aandelige og moralske. Det var et System — men paa Bunden af dette System svulmede al den Skævhed, der er sædvanlig for Kontorvælde, ud til den rene Vanskabning.

Embedsmandens Selvtægt naaede ud i offentlig Vold, Bestikkeligheden blev til Udpresning af Kopskat og skamløs Plukning, Politiets Samvittighedsløshed løb ud i Kammeratskab mellem dets Organer og Kæltringer og Landevejsrøvere; Pædagogernes Lune-fuldhed gik over i Plagerier mod Børnene, der til Tider fik en rent sygelig Form, ja næsten gik over i Sadisme (Nydelse af egen Grusomhed). En saadan Forkrøbling var uundgaaelig under Forhold, hvor det ligefrem udtaltes til Rigets Embedsmænd, der af Udspring var fremmede for Befolkningen, at denne Befolkning var Rigets Fjender og i betydeligt Omfang overgivne dem paa Naade og Unaade. At naa Retfærdighed overfor en Embedsmand vanskeliggjorde Rigets hele Forfatning overordentligt, og selv om det havde været muligt at faa sin Ret ved Rigets centrale Institutioner, saa betog Truslen om Hævn fra de stedlige Magthaveres Side Landets Indbyggere al Lyst i saa Henseende.

Det polske Kulturarbejde blev hæmmet. Det polske Universitets Udslettelse ødelagde Centret for polsk Videnskabelighed, de Mennesker, der helligede sig Videnskaben, maatte arbejde for Føden som Huslærere eller Kontormænd ved private Foretagender, al Slags Forening til videnskabelige Formaal blev forbudt. Skolevæsenet, selv det private, skulde være russisk, hemmeligt Skolehold forfulgtes og straffedes strængt. Det blev ikke tilladt at grunde offentlige Biblioteker eller Læsestuer. Rent selskabelige Klubber stilledes det som Livsbetingelse, at Halvdelen af deres Styrelse skulde bestaa af Russere. Selv filantropisk Virksomhed blev underkastet krypende Kaar.

Især vaagede Magthaverne over at umuliggøre de oplyste Klas-

sers Indflydelse paa Almuen, mistroiske bevarede de denne Indflydelse for sig selv.« —

Men alt skulde dog vise sig forgæves! Hvilken Kraft polsk Stemning i Landet efterhaanden vandt under utrætteligt og offervilligt Arbejde fra mange, viste Tilbageslaget, da i 1905 det russiske Greb om Struben maatte slippes for en Tid. Som en Staal fjeder slog Polskheden op.

Vel nok det mærkeligste Udslag af Viljekraft og Kærlighed til Moderland og Modersmaal var Stiftelsen af Oplysningsliga'en — »Macierz polska« — Den polske Moderforening. — Paa vidunderlig kort Tid grundedes 781 Kredse med 120,000 Medlemmer.

Der oplukkedes 141 Skoler (over 500, der var rede til Virksomhed, forbødes straks) — af forskellig Art — endogsaa to Gymnasier — 63,000 Mennesker ilede til for at blive underviste — 14,000 Børn optoges i polske Asyler, og Læsestuer og Biblioteker hjalp 400,544 søgende.

I Penge indsamledes mere end halvanden Million Kroner foruden Huse og Sale, der stilledes til Raadighed eller gaves til Li-gaen.

Aaret efter dræbtes den hele Virksomhed ved et Magtbud fra Rusland!

Lyspunktet i de polske Lande har dog den Del været, der faldt i Østrigs Haand ved Rigets Opløsning — Galizien — men vel at mærke kun siden 1867.

Før den Tid led Galizien under det samme Vrangstyre, den skindtørre Kontorvælde, som det hele Rige, og desuden en gram Fortyskning af det hele offentlige Liv og en Forfølgelse af den herskende Stand, Adlen, der førte til de polske Bønders Massakre af adelige i 1846, et af de sorteste Kapitler i Metternichs mørke Historie.

Siden efter Nationalfrihedens Indførelse i Østrig har Galizien udviklet sig til den polske Aandsfæstning. Krakow er bleven det frieste Arnested for polsk Kultur med sit Universitet, sine Biblioteker og sine Museer. Polsk Indrestyrelse og polsk Skole har udfoldet sig frit her. Al sampolsk Virken har ejet sit Støttepunkt i Galizien. Her udviklede sig ogsaa det politiske Parti, det nationaldemokratiske, der i mere end 15 Aar har været det stærkeste Redskab til fælles polsk Følelse over hele det opløste Rige. I Konge-

rigets stærke, men forbitrede polske Tankeliv fødes gerne de fælles-polske Ideer, men Jordbunden er dér for haard og Luften for ond til al Trivsel, derfor overflytted de til Galizien for at faa Vækst.

Men Forholdene i Galizien er dog langt fra lykkelige. Indre polske Klassekampe, en hovedsagelig i jødisk Haand beroende Bykultur og Handel, en heftig national Strid med Østgaliziens lillerussiske Almue, yderligere forbitret ved den sociale Forskel mellem den polske Godsejer og den fattige lillerussiske Smaamand.

Det hele Land er desuden stækket i sin Udvikling af østrigsk Erhvervspolitik og Rigsintriger — Wienerparlamentets og Hofkredsens Spil om Magten ved Køb og Salg af Provinsinteresser.

Det samlede Billede af polsk Kulturliv og Fællesfølelse var før Krigen i alle Fald et saadant, at det polske Folk, saa snart de ydre Forhold tillod det, kunde arbejde fremad med større Harmoni og mere Inderlighed uden at frygte altfor bitre Sammenstød indbyrdes. Den polske Kultur var jævnt sund og viljestærk, men usikker og gærende, som Haab og Stræb, der hindres i Legemliggørelse, maa blive.

II.

Langt værre farne har de polske Førere været med at lyse Vej for politisk Frigørelse. —

Her har den gruelige Deling af det levende Folk sat et af sine sørgeligste Spor.

Det, der har givet den polske Kultur en sundere Udfoldning og en bredere Grundvold, er Middelstandens Gennembrud som førende paa Bekostning af den udartede Magnatklasse og den stærkt sammensunkne Adel — et Kulturfællesskab, som ikke kunde fæstes mellem de spredte Gaarde med deres indbyrdes Skinsyge, deres Magt- og Glimrelyst, der fristede til Forlig med de nye Magthavere i de forskellige Rigsdele, er siden i Middelstandens roligere og renere Livsluft bleven mulig tværs over Statsgrænserne; polsk Litteratur og Kunst, polsk Presse og polsk Samfundskamp har kunnet faa Ørelyd, og Fællesmeninger er fremelskede i de splittede Landsdele, men . . . den politiske Frihedskamp har ikke i Borgerstanden eller i de øvre Lag af Bondestanden nogen Tradition som i Adelen, den har ikke kunnet faa en klar Retning, de

mange brydende Anskuelse, fra forsigtig konservative til socialrevolutionære, har hver dyrket sine udenlandske Samstemninger — og en voksende Forvirring i storpolitisk Syn har været Følgen.

Alle Haab om ved egen Kraft at slaa Lænkerne itu er bristede siden Oprørskrigen mod Rusland tabtes 1831, — og alle Haab om, at vestevropæisk Retssans og Medfølelse skulde sprænge Fængemuren, døde med Opstandens Nederlag 1864. Da polske Frihedshaab efter en dødlignende Dvale atter vaagnede, maatte den Politik, de affødte efter en kort forbitret Stampen mod alle Underkuerne, søge Støtte i en mulig fremtidig Kamp mellem Magthaverne og deres Brug for polsk Hjælp.

Men hvem skulde man vælge til Ven, hvem til Fjende. Her var ingen Enighed at hamre frem.

Den historiske Arv i Polens Kærneland, i Kongeriget, hvor næsten Halvdelen af alle Polakker, over 9 Millioner, bor, har altid lært: Rusland er Hovedfjenden. Vestevropas Uro ved den voksende Kolos vil engang føre til Krig, og da vil Tyskland i egen velforstaaet Interesse hjælpe med til at genoprette Polen. Den liberale Aand i polsk Dannelse følte dybt Forskellen mellem det despotiske Rusland og det mere borgerligt lovbundne Tyskland.

Men senere, under det Bismarckske Tysklands Udfoldelse, dets usædelige Polakpolitik og dets hele Magtfordugelse, begyndte man at forstaa, at her stod en farligere Nationalfjende end Rusland med sin bedste Vilje kunde blive.

Støttende sig til den frembrydende Folkevilje i Rusland søgte de ledende frisindede Polakker en Tilknytning her.

Det voksende Socialdemokrati i Polen fandt aaben Velkomst i det russiske revolutionære Parti — medens de polske adelige og Godsejere, *for en stor Del*, trods Minderne om Kampene mod Rusland, i Standsegoisme og Frygt for det frembrydende Demokrati fandt sig vel tilrette i en »konservativ entente« med de raadende russiske Kredse. Denne tredobbelte Stemning for Rusland, øget ved at Frankrig, Polens gamle Ven, nu stod paa russisk Side — brugtes af det mest betydende polske Parti, af Nationaldemokraterne, hvis Førere omsider traadte op paa Duma'en i St. Petersburg og forhandlede med Regeringen om det polske Folks Fremtid.

Man haabede med Grund paa Selvstyre for russisk Polen; det vilde de første Dumaers Flertal, da med et Statskup de reaktionære vandt Sejrr i Rusland, og støttende sig til en snæverhertet

national Gruppe kastede Regeringen de undertvungne Nationer ud til Rov.

Under stadig ydmygere Bøjen af søgte Nationaldemokraterne, forøvrigt forgæves, at redde Stumper af de gyldne Løfter — og længe holdtes polsk Almenhed oppe i Haabet om, at fra Rusland skulde Hjælpen komme, trods alle Skuffelser; men efterhaanden splittedes ogsaa denne Samstemning, Arbejderpartiets Forbitrelse over de ledende polske Partiers Vigen af for Reaktionen i Rusland — dets Had til de nye Magthavere dér, fødte en heftig Uvilje mod Rusland i de bredere Lag. Den uædle Forfølgelse, som det nationaldemokratiske Parti satte i Gang mod Polens Jøder, der udgør $\frac{1}{6}$ af Landets Befolkning, i Kongeriget over 2 Millioner, idet de vendte al deres skuffede Kraft mod de »fremmede, der har kilet sig ind mellem Over- og Underklasse«, for at udføre en national Daad, drev fjendtlige Følelser frem i jødiske Kredse, der i Forvejen saa sin Dødsfjende i det raadende af jødisk Blod drypende Rusland, for hvis Gunst de polske nationale nu logrede.

Alt i alt derfor i det russiske Polen en Over- og Mellemlassepolitik for Tilknytning til Rusland, en forbitret afventende Holdning i Arbejderstanden og urolig Famlen blandt Jøderne og mange frisindede Polakker.

Landalmuens Stilling er uklar eller under Formynderskab af russisksindede. — Saa stærk var Uvilje og Modfølelse dog mod Preussen, at Bønderne, paa Trods af baade Frygt og Forventning mødte næsten uden Undtagelse ved Reservens Indkaldelse. I Galizien havde man ventet almindelig Nægtelse af Vaabenpligten, og dette skulde saa være Signal til Oprøret mod Rusland og de galiziske Legioners Indmarsj i Kongeriget — . . . Polens nye Frihedskamp.

En Støtte for russisk Stemning i Kongeriget, har det preussiske Polen været; her hvor al Mulighed for Særbevægelse er udelukket og hvor Hadet til de tyske var ferskt, søgte Haabet ud over det nuværende Rusland mod en alslavisk Bevægelse, der skulde blive Udfrieren, medens Fornemmelsen har været usikker og uvillig overfor det tysk farvede Østrig.

Overfor disse Strømninger stod saa Galizien med sit nedarvede Had til Rusland, men med Sejr over den østrigske Tyskhed, ja i en stærk Samvirken mellem Wien og dens egne konservative Kredse — flere af Østrigs Førsteministre har været polske Gali-

ziere af Byrd. Dette har mildnet Følelsen overfor tysk og for Tyskland ogsaa. Den med Østrig fælles Romerkirke har ogsaa vejet til. Den sikre Fornemmelse af at være en Magt, den eneste polske for Tiden, har faaet Galizien til at kræve en vis Underordnelse af den øvrige polske Verden.

Panslavisme kan kun finde lunken Begejstring i Galizien, mod Nord truer det slaviske Rusland, og i Øst er en uafbrudt, ofte hadefuld haard Kamp i Gang mod Østgaliziens lillerussiske Almue. End ikke med Tjekkerne i Vest undgaas Grænsekamp nu og da.

Altsaa maatte det politiske Haab her grundet paa en Krig mellem Østrig og Rusland — med et vel forberedt Galizien og et oprørsrede Kongerige skulde da et Uvejr bryde løs, som kunde fri alt det russiske Polen ved de østrigske Hæres Hjælp — og en stor selvstyret polsk Stat med habsburgsk Hersker fremstaa som Stødpude mellem Øst og Vest. Mod dette Maal har Galiziens Polakker aabent arbejdet de sidste 15 Aar, en hel krigsteknisk Litteratur er opstaaet, private militære Førerskoler er oprettede og en frivillig Væbning paa mange Tusind unge Mænd har under stadige Feltøvelser staaet rede til at storme løs mod Maalet, naar Kirkeklokkerne ringede den store Time ind. Saa sikkert ventede Galizien Krigen, at for halvandet Aar siden sendte man Bud til Lederne i Warszawa og bad dem gøre alt istand til at tænde Oprørsbavnerne ud over det russiske Polen — saa lidt kendte Galizien sine fraskilte Landsmænds Stemning! Det blev med uvillig Hovedrysten at de russiske Polakkers Førere afviste denne Opfordring.

III.

Under en saadan Hvirvel af Viljer og Stemninger i de polske Lande brød Verdenskrigen ud. Polens inderlige Haab blev til Virkelighed. Det er næppe for dristigt at tro, at med i den Vilje, der drev det store Opgør frem, har østrigske Polakker vejet tungt til.

Intet Omraade, undtagen Belgien, har frygteligere maattet føle Uvejret end de polske Lande. Mange, mange Tusind unge Polakker er sendte til Ildlinjerne, de har maattet kæmpe i eget Land — ødelægge og brænde egne Byer og Landsbyer paa Herrernes Bud, og deres Kroppe er sønderrevne i tusindvis, tidt af egne Lands-

mænds Kugler og Staal. Saadan er vide Strækninger i Polen hærgede, at Brødet er taget ud af Munden paa Smaabørnene.

Men alt skulde taales! Det var Høstens Tid, Tiden, hvor Sæden skulde bjærges!

Som man i Polen havde forudset, alle Voldsherrerne bejlede nu til det fangne Folk. Østrig viste med Selvfølelse hen til sin Ærbødighed for det polske Folks Ret og kendetegnede Krigen som en Kamp om Polens Frihed. I billig Taknemmelighed og til egen Udfrielse skulde og burde alle Polakker flokkes om Østrigs Bannere.

Selv det stenhaarde Preussen raabte til det russiske Polen: »Vi kommer for at udfri jer af Barbariet!« —

Med en nedladende Mine føjede det til, vendt mod sine egne mishandlede Polakker, at det i Fremtiden skulde tage Hensyn til alle berettigede Klager fra polsk Side. — En herlig Veksel, hvis Indfrielse vil blive billig, ti Regeringen kan blot med iskold Mine svare: Ja, som vi stadig har gjort, vil vi ogsaa vedblivende tage Hensyn til *berettiget Klage!*

Den russiske Overkommando, i Storfyrst Nikolajs Person, gik højtideligere til Værks. Han udstedte straks ved Felttogets Begyndelse et Manifest, der lovede det polske Folk Selvstyre saa langt dets etnografiske Omraade rakte, men med en Tilføjelse, hvori der krævedes Indrømmelse af andres nationale Ret ogsaa.

Hvilken Madding var nu den mest lokkende, den mest mættende?

Paa Preussens Krog bider ingen myndig polsk Sjæl mere, men *nu*, i dets Forbindelse med Østrig, var ikke Sagen bleven en anden?

Fra østrigsk-polske Kredse lød det: Tro ikke Rusland, det svigter os igen, som Alexander I med sin blødsødne Tale sveg vore Forfædre for hundrede Aar siden. Følg Østrigs Banner, en tysk-østrigsk Sejr vil betyde for Tysklands egen Skyld Oprettelsen af en hel- eller halvfri polsk Barrière mod Rusland!

For at styrke disse Tanker, er der fra tysk, ledende Side udtalt: »Vi vil ikke mere have en Grænse til Rusland — den skal udfyldes af frigjorte, ikke-russiske Stammer, Polakker, Litaver, Letter, Lille-russere! vel sagtens under et Slags tysk Protektorat? — som et tysk »Hinterland!«

Men de ledende Kredse i russisk Polen har tænkt og handlet anderledes. Storfyrstens Manifest modtoges med en højlydt Tak.

Man greb ivrigt om det og med en Tiltro, der ikke alene skyldtes en Glædesrus over Ruslands Løfte om Selvstyre, men ogsaa en kølig Beregning.

To Aarsager har gjort, at Polakkerne tror, at Manifestet stemmer overens med russisk Statskløgt og derfor bliver holdt.

Krigen mellem Rusland og Tyskland betyder Bristningen af den sidste Rest af den hellige Alliance, »denne gensidige Fyrsteassurance«. At tøjle Polen, bevare dette gamle Landrov, vigtig for begge Regeringer, vigtigst for Preussen, har været det væsentlige Interessebaand mellem de to.

Nu, hvor det kun gælder at skade hinanden, er et kraftigt venligsindet polsk Folk et fortrinligt Vaaben mod Fjenden. Men medens Preussen aldrig godvillig vilde give sine polske Landsdele fra sig, ja endog med nogen Uro maa se paa en fri polsk Stat opad den kuede preussisk-polske Befolkning, saa kan Rusland med Sindsro slippe Kongeriget af sine Klør, det har kun været en Byrde i Statspolitiken og en militær Svækkelse med sin lange aabne Grænse-linje — Ruslands Stilling blandt de slaviske Folk vilde vinde derved. I den øvrige slaviske Verden er der nemlig intet, som mere har rystet Tilliden til Rusland som Formagt end dets brutale Nedtrampen af et andet Folks Ret — det polske. — Sikkerheden mod polsk Indgriben østerpaa i Litaven, kan Rusland søge i sine Bajonetter og i de stedlige Folkestammers Modstand mod polske Overgreb.

Den anden Aarsag til, at kølige Hoveder i Polen tror Storfyrstens Løfte, er at Manifestet forlanger et Vederlag for det polske Selvstyre.

Prisgivelsen af de Dele af Polen, hvor det lillerussiske Folk er det store Flertal. Disse Landsdele agter det raadende Storrusland at inddrage og opsuge i sit eget nationale Legeme.

De, der kendte Verdenskrigens Forhistorie her i Øst, vidste, at det østlige Galizien længe har været Stridens Genstand mellem Østrig og Rusland. Her i dette side Lavland ved Dnjestr's Bredder ligger: »*Russia irredenta*«, det sidste af de gamle Ruslande, der ikke er taget med ind under Moskovitterfyrsternes Herredømme.

»Hent det hjem, *vort* Halitj og Bukovina!« var Nationalisternes Raab, »udfri disse Egne fra de polske Latinere!«

Men desuden, Østgalizien har været en Torn i Foden paa det nationale Tvangsstyre i Rusland. Derinde paa østrigsk Statsomraade,

har den sidste Rest af fri lillerussisk Kultur udviklet sig. Den har sin Litteratur, der er løftet ud af Folkepoesiens Vugge af den store Digter Taras Sjeftjenko, den har af den polske Modstand tilkæmpet sig Almueskole, begyndende højere Undervisning og et helt Antal Universitetslærestole i Lemberg og Tjernovits, og nu er en Middelstand saa smaat ved at opstaa af den fattige Landalmue, ellers er alle øvre Lag i Landet polske.

Dette spæde Aandsliv har dog hjulpet til at holde den henvisnende lillerussiske Folkefølelse i Live paa russisk Folkegrund i Ukraina. Herovre bor over 20 Millioner af denne Folkerod; deres Sprog og Egenart er med utrættelig Iver forfulgt og nedtrampet fra den russiske Regerings Side.

Men som en drillende Hindring rejste den uafhængige, galiziske Borg sig bag Grænsen, en stadig Kilde til Paavirkning og Uro. Hvad den russiske Regering har ofret af Penge og Arbejde i den sidste Menneskealder paa at undergrave Ukrainarørelsen i Galizien, er betydeligt; der underholdtes stadig en russisk national Agitation, som oprettede et »gammelrussisk« Parti med storrussisk Sprog og Kravet om, at ogsaa storrussisk skulde anerkendes som østrigsk Landsmaal. Siden det 16. Aarhundrede hersker i Galiziens lillerussiske Folk en Kirke, der er en Union af Pavekirken og den græsk-orthodokse. — Med mange Midler har man fra Rusland søgt at drage Bønderne over til den russiske Kirke. Ivrigt Munke er gaaede over og har prædikeret. Der er for russiske Penge bygget Kirker. Gudstjenester og Præster er underholdte, og timely Hjælp til fattige omvendte har draget og lokket. Forespejlinger om bedre Kaar under russisk Styre har virket. Det sociale Fjendskab til den polske, katholske Overklasse har vejet med, — og det er lykkedes at drive en Kile af russisk Tilhæng, troende eller beregnende, ind mellem polsk og lillerussisk Nationsfølelse. I sit Had til den ukrainiske Bondebevægelse har det polske Mindretal ofte hemmeligt eller aabent støttet den russiske Agitation. Dette forklarer »de mange Forrædere« mod Østrig under Felttoget i Galizien.

Galiziens Erobring af russiske Tropper er Slutstenen paa Striden med Lillerusland — saa kan omsider en russisk Haand gribe om den sidste frie Strube og trykke den til. — Lige efter Indtagelsen af Lemberg aabnede Russerne Kursus i det nye Rigsmaal for Galiziens Skolelærere! —

Saadan forstaar man i Polen Storfyrstens Løfte.

Men en Længsel efter, at alt polsk Land skal komme under ét Styre og derved styrkes til videre Kampe, overvejer alle de andre humane og politiske Indvendinger mod Rusland, og et ubestemt, men levende Haab om, at Rusland har en Folkevaar i Vente, og at Polen dog her har enet sin Fremtid med de øvrige slaviske Folk, gør, at man er døv for de østrigske Polakkers Lokketoner.

Paa begge Sider er Anklagerne stærke og Forbitrelsen saa stor, at det er som om Polen selv kæmper en forbitret Borgerkrig ud under de fremmede Bannere.

De unge Legioner af østrigske Polakker, der vel havde drømt om aabne Arme og fædrelandsk Jubel i de russiske Omraader, møder Kulde og Uforstaaelse, ja, Saar og Død fra dem, de skulde udfri og som kæmper i Fjendens Rækker, og det er ikke alene den bitre Tvang, men stundom ogsaa Vrede og Had, der driver Polakkerne mod hverandre.

Som samlet Kraft er Polen derved lammet.

Det store blodige Spil gælder ikke mindst Polens Fremtid, men det polske Folk er kun dets Redskaber, der stødes itu og knuses mod hverandre for at den endelige Sejrherre kan gøre med Polen, hvad han lyster, og næppe det, som det polske Folk haaber paa og gerne gav Tusinder af sine egne Liv for.

Saa tragisk er selve Solopgangen i Polen!

1915.

PAA BULGARSKE VEJE

De unge Folkesamfund paa Balkanhalvøen har faaet et uud-sletteligt Præg af den Stund og efter den Maade, Frigørelsen fra Tyrkedømmet kom.

Det kan endnu føles i et Land som Serbien, at Landhandlere, forvovne Svinesmuglere og Bondehøvdinge blev Rigets Genoprettere. Dumdrstig Voldsomhed, barnlig Overdrivelse af egen Styrke, Ukendskab til den fjærnere Virkelighed, Modløshed og hastig Falden til Føje kendetegner det lille Lands Historie. Ved egen Kraft naaede disse snævertsynede, uvidende Folkeførere under lykkelige Omstændigheder deres Maal, Landets Løsrivelse. Deraf fulgte et Overmaal af Selvtillid, tidt uklædelig og uheldsvanger, men ogsaa en vaagen Nationalfølelse, som gaar dybt ned i Folkets Rækker. Tyrkisk-østerlandsk Indflydelse har aldrig været stærk i Serbien, ingen Indvandring af Betydning, ingen alvorlige Forsøg paa at indføre Islam. Afskaaret fra Kulturberøringer med Vesteuropa maatte det uudviklede Folk søge Fremtiden i sig selv — derfor det lidt stillestaaende ubefrugtede Aandsliv, ikke en stor Aand, ikke en Digter af Rang siden Vuk Stefanovitj Karaditj, han, som hentede sin Storhed fra Folkets eget Skaberværk, den rige, herlige Folkesang. Serberne var endnu saa nær deres eget Moderbryst, at Frihedskampene blev ubevidst Folkepoesi. Den, som har set de serbiske Bondebyer nær ved Nisj eller i de dejlige Floddale om Vranja i al deres Skovfriskhed med deres ranke, smukke Bønder, kan føle med serbisk Glæde over det frie Liv, der blev vundet af dem, der maatte tage Skoven til Moder — Sjuma ti mati — maa Skoven være din Moder — som de hilstes med af deres nære i Landsbyerne, naar de fredløst maatte skjule sig for de grusomme Herrer. Hvidkalkede og stilløse, tomme for Historie eller Kunst er Serbiens Byer. Murmestre, der bygger for

Storbønder, har opført dem. Det er blot Huse at bo i, lave og billige. Den ydmyge Stilling, som Østens kristne Kirke synker ned til, naar Fyrstemagten ikke støtter den, gør, at de kunstfulde skønne Tempel- og Klosterbygninger, der halvt i Ruiner endnu smykker Gammelserbien, ingen Efterligninger har fundet i nyere Tider.

Broderfolket i Bulgarien er i al sin Lighed, ja sin umærkelige Overgliden i det serbiske Folk, et saare forskelligt Samfund.

To Menneskealdre skulde hengaa fra det serbiske Folks Genopstaaen, inden den bulgarske Folkeaaand fik sit frie Straalepunkt. Bulgarene boede nærmere ved Storherrens Trone, deres Omraade var af levende Betydning for tyrkisk Magt, hvis hele Politik bundede i Strategi, derfor maatte og skulde dette Land holdes. Donaulinien var Tyrkehærenes faste Sted under Tilbagevejen, Forsvarets første Linie, thi i Rumænien gav man sig aldrig af med at befæste. Det var Tyrkiets Glacis. I Balkanpassene laa Hovedstadens sidste Dækning, naar Fjenden havde sprængt Donauhæren. Derfor byggedes Fæstninger i Landet, Soldaterbyer opstod — talrige tyrkiske og tartariske Kolonister bofæstedes, i Bjergpassene og langs Hovedvejene blev Befolkningen med Tvang islamiseret eller jaget op i Hyrdesæterne.

De rigeste Egne blev givne som Len til muhammedanske Herrer, Tjiftlikdarer.

Den hele Overklasse svigtede sin Nation, den blev tyrkisk, og det blev Kulturindflydelsen langt ned i de bulgarske Folkelag.

Fra Købmændene, Bulgariens højeste nationale Stand i Tyrketiden og ned til Landsbyens Smaabønder, var tyrkisk Skik Fore-dømme for Stræberne. Altfor afmægtige til at eje noget aandeligt Liv selv maatte de kuede smaa søge til byzantisk Kristendom for at vejledes. Græske Præster og græsk Sprog i aandsforladt Ynk blev Kilden til Oplysning og sædelige Begreber.

Udefra, af en Lillerussers Mund, Venelius, maatte bulgarske Mennesker lære, at de ejede en egen Nation, var et Folk. Det var ham, der med sin Ildhu for alt slavisk Væsen fik en bulgarsk Odessaer-Købmand, Aprilof, til at grunde den første bulgarske Skole og af dens Udsæd voksede det nationale Sind. Det bulgarske Folk blev ført fremad til Kamp for Friheden af sine Skolelærere og sine vakte Præster, først til Afkastelse af det byzantiske Kirke-aag og siden mod Sultanen. Men Bulgarien var for fast i Tyrkernes

Haand, Folket for knuget og ukrigersk til at hjælpe sig selv. Det blev ikke en hjemlig vældig Svinehandler som i Serbien, men Ruslands Kejser og evropæisk Indblanding, der udløste det bulgarske Folk. Det var ikke i romantisk Livsluft, som da Serbien genfødtes, men i Realismens Europa, at Bulgarien dukkede op af Historiens Bølger — Folkets Sind og videre Udvikling blev farvet deraf.

Hvis Serberne er et adeligt Bondefolk, saa er Bulgarerne slet og ret et Almuesfolk med de mere jordbundne, men sundere Idealer. De djærve, men sort uvidende Friskarehøvdinge i Serbien, erstattedes i Bulgarien af Landets »Aandsadel«, Lærere, Læger og Præster.

Nær ved Konstantinopel, paa det skønneste Sted ved Bosporus, i Bebek, ligger den Skole, hvis nu afdøde Forstander Dr. Washburn med berettiget Glæde sagde til mig: Bulgarien er skabt af »Our boys«. Det er det berømte »Robert College«, en amerikansk Rigmands Stiftelse, hvorhen stræbsomme Bulgarer sendte deres unge Sønner. Mange Ministre, Officerer, ja Stammen af Landets Embedsstand blev tildannet i den Skole. —

I dyb Taknemmelighed mod det russiske Folk, der havde blødt for Bulgariens Skyld, bevarede Bulgarerne lidt af den sunde Ydmyghed, der hindrer national Overvurdering. Ved sine Føreres Væsen, Lærere, Læger og Jurister, lærte Smaafolket fra først af Ærbødighed for Kundskaber og fik en Kærlighed til Folkeskolen, der har holdt ud. I den Grad berøvede al Overklasse er Bulgarerne, at da Spørgsmaalet om et Tokammersystem i sin Tid rejstes, maatte det straks opgives, thi der savnedes alt Grundlag for et Førstekammer. Da Fanarioter og tyrkiske Herrer var borte, stod det nye Folk paa bar Bund.

De faa rige Købmænd, tjobadji'er kaldtes de, var ildelidte for deres fejge Gaaen under Øjne med Undertrykkerne og derfor uden sand Indflydelse. I Bondefolket var alle Smaabesiddere; mellem 5 og 10 Hectarer er Jordlodderne, mange endnu mindre — 100 Hectarer regnes for en mægtig Besiddelse i Bulgarien. Uden ødsle Vaner, uden udadvendt Ærgerrighed, vante til et haardt og slid-somt Liv som Bulgarerne er, det eneste af Balkans Folk, der har drevet det til en smuk og opfindsom Husflid, trykkede og pinte af Tyrkerne i deres Agerbrug kunde Lederne haabe paa et sundt Samfund. Men netop denne *Lighed*, der stillede alle frit i Kampen

for Magten, har virket ilde paa Ungdommens Stræben; medens det serbiske Ideal blev den rige, frie Bondes Magt og en vis Kulde vistes det politiske Liv, vildledtes den bulgarske Ungdom af Embedsjægeri — af Trang til at blive Folkefører, af en Tro paa, at al Velfærd kunde frembringes ad politisk Vej. Fristen til at komme op var stor; naar man maalte sin egen Person med de ledendes, syntes Mulighederne stærke. Ingen Klassefordomme, ingen »Adel« af nogen Art spærrede Vejen. Der gik Uro i de smaa Landbrugeres Sønner. Forældres Forfængelighed og de unges Misundelse mod heldige Kammerater har hidset til demagogisk Kapløb i et Barne-land, hvor 8 Aar saa 11 Ministerier med deres skiftende Yndlinge flokkes om Magten. — En dygtig ung Bulgarer, der en Tid lang studerede Landbrug i Danmark og nu er i en ledende Stilling i sit Hjemland, fortalte om en morsom Hævn, han tog over sine Landsmænd.

Indbudt til et Landmandsmøde som Taler, besluttede han at skildre Kunstgødningens Anvendelse. Han vandrede en tung Vej over Bjergene, saa haard, at han var ved at opgive Færden, men han naaede Mødet, og Tiden for hans Foredrag kom, men næppe havde han begyndt at behandle sit Emne, før Flokken raabte: »Fortæl os, hvordan vi skal blive af med vor Regering, det kan hjælpe, ikke Kridt paa Marken! Tal om Ministeriet eller ti stille!« — Han tav og vandrede med forbitret Sind tilbage. Men dér satte han sig hen og oversatte Holbergs »Jeppe paa Bjærg« og Arbejdet tilegnede han — Landmandsmødet.

Den rige Berøring med Omverdenen under de stærke Rystelser kaldte Digtere som Botjef og Vazof frem. — Frigørelsen fødte Kunstdigtning, ikke Folkesang. Selv om der er en vis Sandhed i, at Rusland med den Frihed, Bulgarien fik, haabede paa at forvirre den umodne Stats Liv, skete dog ikke det, der blev sagt af en af Forfatningens Fædre, Golovin: Den frie Forfatning skal virke paa Bulgarien som en Cocotte, hun er skøn og dragende, men hun ødelægger og opløser. — Der kom Gift ind med Friheden, men det bulgarske Folk er kærnesundt nok til at lade sig hidse uden at sprænges.

Hvilken Forskel paa det Syn, der møder den rejsende, som ad »Kongevejen« over Donau naar Rustjök fra Rumænien! Med al sin Ujævnhed, med sit Bojarvælde og sit fortrykte Bondefolk, maa man indrømme, at dette latinske Kongerige har valgt gode

evropæiske Mønstre. Det er en rig, rundhaandet Overklasse med Smag for Form og Øjenlyst, som har rejst dette unge Land. Pragtfulde Bygninger, smukke Broncestatuer og herlige Kirker giver Storstadsglans over Bucarest og Jassy, man maa søge Spor af Orienten i det ydre Liv. Flotte Hyrevogne med fyrige Heste, Teatre, Kaféer, Koncertsale og fintholdte Parker — bagved maa-ske, eller sikkert, usle Rønner, Pjalter og Halvsult — men Maalet er tydeligt — europæisk Stil og Velvære.

Og hinsides Donau — Rustjuk — Østerland.

Smaa forfaldne Minareter viser langvejs fra Kendingsmærket. I Stedet for til de rumænske Byers vidtudstrakte Gader med brede Haver mellem Husene kommer den rejsende til en By med snævre Gyder, daarlig vedligeholdte Huse med smalle Ruder og trange Opgange — denne Indskrænkning af Plads, som fortæller, at Byen var en Fæstning. Ingen smukke Huse i rig Stil, ingen monumentale Bygninger, ingen offentlige Mindesmærker — Smaamandsliv, belæssede Æsler og hele denne brogede Gadesjakren og Dørfnisen, som det kristne Østerland frembyder — til sidst gitrede Vinduer, Drengene i Fez og Pludderbukser og langskæggede Gamlinge — et helt Tyrkekvarter. Men længe er man ikke om at opdage, at en ny og rensende Magt har Fæste. Der er noget friskt ved at rejse sig. Et eller andet Sted slipper man ud af Gyderne, ud paa en stor, aaben Plads — i lange Rækker er der plantet Allétræer, Akasier eller Plataner, og grove, men friskpudsede Huse i moderne Stil hæver sig. — Over et af dem staar: Narodna sjkola — Folkeskole — og Flokke af ensklædte, net uniformerede Drengene kommer ud. Nye Gader med kønne, hvide Huse straalet ud fra Pladsen. Det er Bulgariens Indhug i det gamle Tyrkerland. Erobringen fastslaas ved mægtige Kaserner for den unge Hær. Taktfaste smaa Delinger af Fodfolk med de runde Huer, Læderbæltet om Blusen og de høje Støvler, lige til at stikke ind i den russiske Hærs Rammer — viser sig uafbrudt.

Med et Instinkt, der gør denne lille Stat Ære, har Bulgarien lagt sin varmeste Interesse for Dagen, hvor det gjaldt Skolerne og Hæren.

Ved fremmed Blod byggedes de første Bastioner om Bulgarfolkets Frihed, men som en hellig Pligt overtog Folket selv Værkets Fuldførelse, Udfrielsen af de i fremmed Vold tilbageblevne. Det er Thrakiens og Makedoniens Bønder, som tvinger det frie bulgarske Folk til en tung Vaabenbyrde.

Kun een Slægt er vokset op i det frie Bulgarien, men saa stor er Forskellen i Kundskab mellem den og den foregaaende »tyr-kiske«, at Fader og Søn er som forskellige Tidsaldre at sammenligne.

Det er vel det dybeste Indtryk af Bulgarien, det er et Land i fuldkommen Omdannelse; endnu ligger det gamle Puppehylster som Minder og Rester, medens Solen skinner paa de spæde Vinger.

Fransk Paavirkning føles i Rumænien, vel nærmest Habsburgsk i Serbien — Bulgarien kom først i russisk Haand, lededes af Rusere i hele sin Forvaltning. Men i sin Angst for at blive et sølle Vedhæng til Czarriget, brød det lysegrønne Land med sin Befrier og vidste siden ikke, hvor det skulde søge Støtte i sin Udvikling. Alt skulde erstattes af eget Raastof. Bulgarer med russisk Uddannelse, andre med protestantisk-amerikansk, med tysk eller fransk, hver med sine Idealer og Formaal tog Opbygningen i sin Haand. Men gennem det hele skinner landlig Ubehjælpsomhed og Hang til østerlandsk Laden staa til. Maaske er det netop det indtagende i Bulgarien. Der er noget saa retfremt og tilforladeligt ved dets Folk. Der er endnu Umiddelbarhedens Rosenhegn om Livet. Den russiske Bonde kysser Herrernes Haand og staar ydmygt afventende. — Den bulgarske trykker selv en Konges Haand uden Sky og ser paa enhver som paa sin Ligemand — Jernbanens Konduktører siger du til os rejsende.

Byerne glider ud af Tyrkerhaand, Muhammedanerne udvandrer og bulgarske Bønder flytter ind — men ingen gammel Borgerstand tvinger Landboen til at ændre Væsen. Smaabyernes Huse er som Landets, murhegnede Gaarde omgiver dem med Stalde til Heste og Køer — og i Flokke under Hyrdedrenge Sang gaar og kommer Kvæget ved Morgen og Aften. Byen har sin store Brønd gravet for en from Tyrks Regning — med Marmortavle paa arabisk: I Guds den naadiges, den barmhjærtiges Navn — og Byen har sine smaa Haandværkslav i den tarvelige Bazar og sit Fællesbageri, hvor Koner og Piger ved Aften bringer den færdige Dejj hen og ved Morgen henter de varme Brød med Familiens Bomærke i Skorpen. Familierne holder sammen; selvom »den store Familie« med de halvthundrede unge og gamle under Patriarkens Haand er sprængte de fleste Steder, kan dog Svigerforældrene endnu godt lide at have de unge om sig. I mangel en Hushegning ligger Smaahuse med de gifte Sønners Hjem rundt om den fædrene

Arne. I Rumænien er Folkedragter ude af Brug i Borgerfolket, men i Bulgarien er det ikke saa endnu — Paris er endnu langt borte — Kvinderne er klædt i Egnens Snit og Farver.

Kaféerne er mest orientalske Rum med Hynder langs Væggene, en skrøbelig Balkon med Rørstole og et Spejl, Kamme og Knive til Barberens Brug. Kafé og Barberstue forenes pudsigt nok.

Men Jærnbanen gaar nu ind til Byerne — Telegraf og Telefon spreder sig mellem Husene — en Bank og en Officersklub er bygget — paa et Hjørne aabnes en elegant Butik med al Nutids Herlighed — og den gamle Slægt ryster paa Hovedet — men den unge bærer Nutiden lige ind i Hjemmene.

Jeg husker saadan et Hjem, der for mig gav Billedet af Bulgarien, som det er nu.

Det var i Gabrovo, selve Hjertestedet for det nyskabte Land. Husets voksne Søn havde jeg lært at kende paa en Fodvandring gennem Landet fra Trnovo. Han havde studeret i Paris, var Evro-pæer, Fritænker og Socialist. Især Socialismen har fundet Indgang hos Bulgariens unge — i et Land, hvor hver en Bonde er Selv-ejer og Industrien ligger i Barnesvøb, har den faaet Tag blandt de højest dannede. Den skal være til Værn mod den evropæiske Kapital, der vil udnytte Landet! — Angsten for den om sig gri-bende Jordløshed, ved Folkets Formering og Jordens Findeling mellem Sønnerne og Byernes Vækst, gør bulgarsk Socialisme til en national Bevægelse. Han bød mig som Gæst til sit Hjem. Det var et gammeldags Borgerhus — med det store hyggelige Køkken, hvor Smørkærne og Blommekedel hørte hjemme blandt Rækker af Kobberkar og renskurede Træspande. Et stort Rum med hjemme-vævet Tæppe havde Ruder ud til den indre Gaard fyldt med blom-strende Potteplanter og forvildede Blommebuske. Tyrkiske Hynde-sofaer med brogede Puder stod langs Væggene — fra Loftet hang en hvid Papirsdue, Kristenhedens og Fredens Tegn, et Helgen-billede med brændende Lampe foran var fæstet i Hjørnet. Men midt paa Gulvet var Evropa rykket ind — et rundt Bord med en fæl Hængelampe over og tre-fire skrøbelige Stole omkring det. I Stuen ved Siden af var Sønnens Arbejdsplads — med Skrive-bord, Mappe, Blade og Zola og Jaurès i Ramme. Hans unge, kønne Søster i Egnens farverige Dragt og med hvide Blomster i det mørke Haar tog imod os. Den fine Blanding af ung Selvhævdelse og hævdvunden kvindelig Sky for den fremmede brødes i hendes

Væsen. Turski sram (tyrkisk Skamfølelse) kalder Bulgarerne denne Angst hos deres Kvinder. Moderen var Enke, hun havde gennemlevet hele den store Omvæltning. Hun huskede Tyrkerædslerne, vidste, hvad der var lidt, og hun levede som hele hendes Slægtled i Glæden over det store, der var naaet, i Taknemmelighed mod Gud og det russiske Folk. De gamle havde aldrig tænkt at kæmpe mod andre end Tyrkerne; naar de var borte, var alt jo godt. Hun sad uforstaaende og bedrøvet, naar hendes Søn talte om alt det daarlige, der nu var i Bulgarien, modbeviste hendes Guds frygt og mente, at det var ikke ene af Kærlighed til Bulgariens Folk, at Rusland havde hjulpet — og Søsteren hørte til med Moderens Haand i sin og halvaaben Mund foran de hvide Tænder. Hun vidste sikkert ikke, hvor hun skulde være — og droges til begge Sider. Som de svages Ridder tog jeg Moderens Parti, hvor blev hun glad derved. Ser du, Misja, alle i Evropa tænker ikke som du!

Tre bulgarske Stednavne tegner for mit Minde det hele Land. — Trnovo — Sjipka — Tundja. — Trnovo var fordum Bulgariens Hovedstad, et ejendommeliggere Mindesmærke om gammelt, bulgarsk Liv end denne By i Fjældene om Jantra kan den rejsende ikke hige efter at se. Fra Donau kører Toget gennem yppige Sædmarker smykkede af tusinde Frugttræer, især Valnød og Pære — de er plantede for Skyggefuldhed, siger Bulgareren — Vejene oplives af langsomt hendragende Teltvogne forspændte med muddergraa Bøfler eller lette lyslødede Okser. Igennem en Udsprængning i de graa Bjærgmasser naar Toget ind i den herlige Jantra-dal. — Der er Plads for den viltre Flod og en ret smal Lavning paa hver Side af den, saa hæver Randbjærgene sig stejlt, tæt dækkede af Krat og Løvskov, Bøg, Eg, Løn og Ask. Inde i Bjærgskoven nær den øverste Fjældrand lyser hvide Klostre med forgyldte Kors.

Et Glimt Trnovo! Det er som en Hoben store hvide Fugle op ad et Fjæld — de forsvinder, da Toget farer ind i en Tunnel — atter et Glimt af den underlige By — atter en Tunnel — over en svimlende høj Bro, Vandet vælter mudret af Sted dernede — og hele den optaarnede Husmasse aabenbares, hvid og blaa, glad og broget — blændende i Sommersolen. I mange hundrede Fods Højde, det ene over det andet, ridende som forvovne Ryttere opad det stejle Bjærg ligger Husene. — En eneste taalelig Gade

ellers bare stejle Gyder, Trapper, ydre og indre Terrasser, hængende Haver nær gamle, graa Kirker og dybt, dybt nede den buldrende Jantra. Rigtig en Hovedstad for en kongelig Kriger, der skulde have en sikker Rede.

Sjipka, ja, hvem kender ikke Sjipka, dyrebar og dyrekøbt ligger denne Balkanport og aabner mellem Nord- og Sydbulgarien. I Maj Maaned red jeg over. — De bulgarske Landeveje har deres egen Poesi. — Sjældent eller aldrig skærer de gennem en Landsby — af Skræk for, hvad Landevejen bragte af ondt, har Bondebyerne skjult sig for de vejfarende — kun fattige Værtshuse med sur Vin, Majsbrød og Løg indbyder til Hvile. Tarme og udspilede Maver paa Rækværket foran fortæller den rejsende, at han kan faa frisk Faarekød. — De faa Bondebyer som mødes, er byggede sammen i en Stenmasse, lave Porte fører ind til hver enkelt Gaard med smalle Aabninger nær Karmene — maskali — Skydehuller i Murene for at forsvare sig indefra Bondegaardene; paa Portene er der undertiden sorte Pletter, det er Hævn fra en forsmaaet Bejler. — De gamle Bulgarer føler altid Uro, naar de gaar over en Bro, thi under dem gemte de tjerkessiske Røvere sig i »Tursjtina«, Tyrketiden. Nu raader den fuldkomne Landefred. Ingen gaar med Vaaben, hverken Nat eller Dag. Men kun faa Mile borte, der hvor Diplomatiets trak sin Blyantslinie og skar det bulgarske Folk itu, ovre i Makedonien, der plyndres og myrdes! Rædselsefterretninger følger saa hastig, at man i Bulgarien helst lukker Ørerne, for Landsmandsfølelsen skriger efter Hævn, og den *kan* ikke tages *endnu*. — Balkans tætte Nordskrænt smykkes af tætte Bøgeskove. — Langsomt skrider Ponnyen frem; indtil Hyrdelandet naas — her, hvor forvildede Uskok'er, Fribytterne, havde Tilhold hos Hyrderne, disse Urbulgarer, der i Aarhundreder levede med Hjorderne i Fjældmarkerne, medens Historien gik sin Gang. En Menneskebjørn, en Pan, ligner disse plumpe Fyre med deres brusende Haar og raa Skinddragter.

Heroppe staar enkeltvis og i Flok de hundreder af Mindestene for blodige Kampe; russiske Soldater og bulgarske Bønder kæmpede her sammen. Sorte Geder tripper om paa deres Grave, som dækkes af Alpeblomster.

Højst oppe staar et mægtigt Stenmonument kronet af et Kors. Det kristne Ruslands Sejr over Tyrkiet i Sjipkapasset.

Og deroppe fra ligger det unge Kongerige for ens Fod — med

Kornsletter og Skove mod Nord, bølgende over Fjælddrygge og Toppe ud til en blaalig Uendelighed, Løvskov nede og Naaleskov højere oppe.

Men mod Syd skinner Solen over Tjundadalen — med dens rige Frugthaver, dens Rosenmarker og blomstrende Landsbyer — Sydbulgarien — Sydevropa — Trnovo bag, Sjipka med de blodige Ofre og Sejrskorset, og foran Sol, Roser og Fremtid.

Ja, Roser og Sol! Det er uforlignelig dejligt en sen Majdag midt under Rosenhøsten at køre gennem Tjundadalen. Det dufter vidt ud over Vejene af de blomstrende Marker, hvide og lyserøde skinner de ædle Blomster i det mørke Løv paa lave, rigtbærende Buske. De Heste, man møder, er smykkede med Roser i Seltøjet — Vognenes Fadinger rødmer — Mænd og Kvinder, alle har Roser, og Børnene leger med Roser.

Rolig og skinnende som en rig og selvbevidst Frue strømmer Floden forbi sine blomstertunge Bredder, store Ædelkastanier sender de yppige Grene ud over Vandfladen og hele Lunde af Abrikostræer lokker med deres lysegrønne Kroner ind i den friske Skygge. — Det er Verdenscentret for Rosenolje, fra alle Egne af Jorden købes her den Duft, der er Bunden for alle Dufte i Flasker, Sæber og Salver. Paa een Hektar kan Bonden høste over 5000 Kilo Roser; af 10 Kilo faar han 1 Miscal af Oljen og den er fra 3—6 Frcs. værd. Over 2000 Francs i Udbytte kan een Hektar give sin Ejer. Men i et ondt Aar, naar de venlige Bjergtaager i Maj er borte, saa Duften damper væk, eller i en slem Frostvinter, kan der blive bitre Tab. Flittig og nøjsom, maaske lidt nænsom nærig er Bonden her, smaat vinder han frem, men han *vinder* frem.

En Flok af Bønder og Smaahandlende uden vaagen Nationalfølelse, uden fødte Ledere, ja uden Haab om Fremtid for to Menneskealdre siden og nu et virksomt Statsliv, rig Udvikling og større Fremtid end Nutid — Universitet og 200,000 Børn i Skole — og endda Pligtfølelse og Offervilje til at holde en dyr og stærk Hær under Vaaben for de lidende Stammefællers Skyld — det er vel alt, hvad Historien kan kræve af de tre og en halv Million Mennesker, som bor i Bulgarien.

1908.

SERBIEN

MINDER OG TANKER

Det er ikke et fuldt Aar siden, jeg sidste Gang saa Serbien. Det var paa Hældningen af Krigen mellem Forbundsfællerne. Sejren var dalet hel og stor, i det lille serbiske Folks Skød; men intet i Sindene, intet i det ydre Liv kunde vise en fremmed, hvilken Lykkefølelse der nu maatte løfte sine Vinger over Serbien. En tung Stemning gemt under en stærkere Selvfølelse var det almindelige Indtryk. Hæren var endnu under Vaaben — og hvilken Hær havde Serbien ikke vristet ud af sit spinkle Folkelegeme paa næppe halvtredie Million, over 400,000 Mand, fra 16-aarige Drengene til henved 60-aarige Mænd var i Linje og Reserve. Hvert Bondehjem var blottet for Mandskraft, Høsten toges ind af Gamlinge, Kvinder og Børn — hver Butik, hvert Kontor, hvert Værksted havde givet sin mandlige Arbejdskraft, hver Husstand sine Erhververe, mange tusinde Kroner maatte daglig uddeles til de forladte af Landskassen og dog var det et fattigt, pinsomt Liv mange maatte friste. Tusinder af Familier kunde græde over dræbte eller lemlæstede nære — og usikker Fremtid — og dog havde den tilrejsende ikke Følelsen af, at i alt dette laa Aarsagen til det aandelige Tryk at søge.

Under saadanne Dage i et Folk er de enkeltes Sorg og Nød som ophævet, der føles kun stærkt i Fællesskab, de personlige Smærter glider ud i den store Alstemning, havde den været høj og lys, saa var Indtrykket blevet et andet.

Først dengang jeg stod med en ung Docent fra Universitetet paa den tyrkiske Fæstningsmur i Belgrad og derfra saa ud over den disede sydungarske Slette hinsides Savefloden, blev jeg klar. Vi ved, sagde han, at der forestaar os svære Dage, derovre ligger vore Fjender. Hvad er de Sejre, vi nu har vundet, mod de Kampe, der venter os.

Vi har overvundet én Fjende, der heller ikke før Krigen var farlig, Tyrkiet, og vi har skabt os to Fjender, et hadefuldt, hævn-gerrigt Bulgarien og et forbitret Østrig, begge lige op ad vore Mure, begge farlige, tilsammen maaske dødbringende for vort selvstændige Liv.

Hvad er de Stykker af Makedonien vi har taget, delvis da en usikker, urolig Besiddelse, hvad er selv de øde Egne af det gamle Serbien ved Prizrend og Detjan, ærværdige Ruiner fra Serbiens Historie, mod de rige Broderlande, Østrig holder i sit Fang.

Det er Østrig, der er vor onde Skæbne de sidste hundrede Aar, ja før den Tid. Dengang mit Folk endnu var en Skare troskyldige Kristne i Tyrkevold, da skete det Gang paa Gang, at de paa Østrigs Bud i god Tro rejste Oprørsbanner mod Sultanen — og Gang paa Gang svigtede Østrig og lod Hævnens Rædsel komme over de forladte, Brand og Mord, Vold, levende Spidden og usigelige Dødspinsler.

Og nu da vi med bitre Ofre naaede at tænde vort eget lille Lys, hvor er hvert Fremskridt hindret, hver Landudvidelse standset saalænge der var en Mulighed. Hvem drev vore to Kongefamilier til Fejde, hvem var vor Fjende paa Berliner-kongressens Tid, hvem søgte at oprive vort Land økonomisk ved at spærre dets Udførsels-veje — Østrig og igen Østrig. Hvem har taget Havet fra os, røvet os Muligheden for fri Forbindelse med Verden og hvem har endelig ved sin grusomme Politik ledt vore Vaaben mod Syd og for lang Tid sat Had mellem to nære Folkestammer, os og Bulgarerne? —

Se engang, sagde Docenten og gik med mig hen til Randen af en dyb, muret Gaard, kig hened! — I Bunden af denne mere end 30 Alen høje firkantede Murhegning laa, sad og slentrede om som fangne Ulve i en Fælde et halvt Hundrede unge Mænd.

Det er bulgarske Bondefolk — de har næsten alle uskyldigt Blod paa Samvittigheden — serbisk Blod, de har myrdet og raset i deres Broderfolk, og hos dem er der de serbiske Voldsmænd, der ikke er renere.

Det er østrigsk Sæd, som har sat Frugt!

Saa langt ned havde Østrig bragt os, at for 20 Aar siden var der mange alvorlige Serbere, som kun vidste et Redningsmiddel for Serbiens Fremtid, lade os sluge af det Habsburgske Monarki — for siden engang at skære os ud igen gennem Maven. — Nu ved vi, at vil vi ikke dette, og vi vil ikke, saa *maa* Krigen komme,

og kun Gud ved, hvordan den skal gaa. Vi staar her som den slaviske Races eneste frie Forpost mod Tyskheden. Polen er skaaret itu og er uklar med sin egen Sjæl — Bøhmen en kongelig Fange i et stort slotsagtigt Fængsel mellem Tyskere; om Slovakker, Lillerusser og Slovener er det ikke værd at tale, dem har Tyskerne og Magyarerne bundne, gjort værgeløse eller stumme, vi har Yderposten, vi maa bære eller segne med Byrden.

Fordi det er en dannet Serbers Tanker om Østrig skriver jeg dem op her, ikke fordi de alle fuldtud kan forsvares.

Maaske er ogsaa det serbiske Folk af alle slavisk talende det, der ved sit Hjemlands Afskaarethed og sin Historie er det reneste Udtryk for slavisk Race; liden eller ingen Blodblanding i de sidste tusinde Aar, svag Berøring med fremmed Kultur og da uforligelig som den islamitiske eller for udviklet, for borgerlig til at trænge dybt ind i dette Landmandsfolk som den tyske eller italienske.

Den byzantiske Kirke, der kristnede Folket, bragte en Strøm af Klosterfromhed og Askese ind i Landet — dets Konger blev en Tid Helgener eller Munke — men uden nogensinde at blive en Livskraft; der er vistnok faa evropæiske Folk mindre religiøst bevæget, mere vendt ud mod Livet og kun bøjende sig for Gud og Helgene som for Skæbnen end dette lille Folk, det skulde da være Grækerne selv. Den byzantiske Kirke har i sit ulykkelige Forbund med Statsmagten ofte haft en mærkelig Evne til at sløve den religiøse Sans hos sin Hjord.

Der er egentlig saa meget, der kunde tale for at det lille Omraade, der efter grusomme Kampe skares ud af det tyrkiske Landrov og blev Kongeriget Serbien, kunde gaa en smuk Fremtid i Møde. Har man gennemrejst disse frugtbare Dalstrøg fra Vranja til Savefloden gemmer man i Mindet Billeder af en Række Idyller. Klare Floder sprudler afsted gennem de sydligste Dale mellem bøge- og kastanjeklædte Bjærgaase. Landsby ved Landsby med de kridhvide Huse, dækkede af svære Majshalmtage, fortæller om en god Jord, som selv under den lidet udviklede Arbejdsmaade og de svagt ordnede Handelsveje, kan føde saa stor en Befolkning — Majs- og Hvedemarker, Tobaksplantninger, Vinhaver og Lunde og atter Lunde af Frugttræer, Blommer, Kirsebær og Valnødder — gennem de skyggefulde Akacieveje eller langs Flodernes Engdrag kører de tunge Vogne paa høje knagende Hjul, trukne af lyslødede Okser.

De store Egeskove, der for hundrede Aar siden endnu dækkede hele det inderste Serbien — Sjumadia — er næsten forsvundne — her var det Horder af sorte Svin gik paa Olden, og ind i dem var det at de, der trodsede Tyrkervold, søgte Skjul for at undgaa Døden, saa at man endnu i Serbien bruger Talemaaden »Sjuma ti mati« (Maa Skoven være din Moder), naar et Menneske er som værneløst mod Livets Modgang. Nu er Egeskovene blevne til Agre og Frugthaver; alt som Folketallet er vokset, er Skovens Kæmper faldne.

Det er et Landbrugets Rige, ingen Fabrikker eller Minebrug, ingen Storbyer, Hovedstaden selv er en lille Stad paa Aarhus' Størrelse, der med sine spredte Huse, brede sølede Veje og mange gamle lave Bygninger endnu intet helt Stadpræg har — endnu for et halvt Aarhundrede siden var Belgrad som en broget, fattig Tyrkestad, krogede Gyder, sværtede Træhuse og forfaldne Konaker. — Kongeslot, Universitet, Bankbygning — Kalimaidans moderne Sving — alt fortæller om Vilje og Vorden. — Men det er i Serbien »de mange og de smaa«, som gælder og tæller. Ikke én Storejendom findes i Landet, ikke saa meget Stof til en Lagdeling i Folket, at der kunde føres en sund Klassekamp, som et vældigt Skaktavl ligger det hele Land, Jord ved Jord. Kun 8 Ejendomme i det hele Rige er over 100 Hectarer — det lille Gaardmandsbrug — og siden Smaamandens Husmandslod. — Vel 15—20 Td. Land er Besiddelsens Gennemsnit. Her ligger Løsningen paa den Gaade, hvordan Serbien uden god Forbindelse, uden store Penge-midler, i henved 10 Maaneder kunde proviantere sin vældige Hær. Hver Familie sørgede saa at sige gennem Under- og Overdepoter for sine. Et naturligt Kammeratskab, der kun lidet er rystet af de »Folkets Sønner«, der har faaet Embedsstandens Guldsnore, og dog er den serbiske Socialisme bygget paa Vreden over Embedsstandens Kaar.

Blot to Slægtled tilbage levede dem, der kendte »den store Svinehandler med den haarde Næve« — Karadjordje — Kong Peters Oldefader — og de er nylig hensovede, der saa Obrenovitjerne fra beskedne Kaar bestige Serbiens Fyrstetrone.

Hvor længe er det siden, at endnu mangfoldige af Serbiens Husstande holdt de ældgamle Rammer, at Sønner og Svigerdøtre levede under de gamles Herredømme i samme Gaard og af samme Jord? Endnu bygger i Serbiens Smaabyer, hvis det da er muligt, de gifte

Sønner deres smaa Huse nær op ad Forældrenes Bolig, hvorhen saa den ældste Broder flytter, naar de gamle dør.

Det er *Zadruga'en*, *Vennekredsen*, som denne Storfamilie kaldes paa serbisk. — De unge, der ikke fandt Brug for Arme og Kræfter derhjemme, gik paa Arbejde og Bissekræmmeri til Byerne eller til Fragtfart og Tømmerflaadning, men hver Skilling, de bragte hjem med, den gav de til den fælles Husholdning og fandt sig taalmodigt i kun at modtage den Del, Familiens Storfader undte hver enkelt. Nær Skopli i Gammelserbien har jeg besøgt en Zadruga, hvor 64 Mennesker levede i Arbejds- og Ejendomsfællesskab — 22 Børn tumlede sig paa den grønne Maidan foran de mange kønne Træhuse — alle Sødskendebørn.

Nydeligt var det at se den store hele Familieskare i deres hvide Vadmelklæder, smukt udsyede med sort, samle sig om Lerfadene med Majsgrød og Blommesaft. —

Rifterne i Klæder og Rifterne i Sindene var ikke straks at faa Øje paa — at de er der, især vel i Sindene, viser Zadruga'ens ustandselige Fald. — Kvinderne vil ikke mere have to Herrer, baade Mand og Svigerfader — og saa »Svigermoder« ovenikøbet!

Men denne Underordnen for det almene er arvet ind i Folket og har betydet meget i dette Folks Historie. Det er ikke tomt, naar Serbiens Rigsvaaben bærer som Indskrift: »Samo sloga spasava Serbi« — »Kun Sammenhold redder Serberne«.

Takket være denne oprindelige, lidet afslebne Bondejævnhed, der præger serbisk Liv, har Serberne mere end noget slavisk Folk bevaret en Evne og Kærlighed til Poesi, der gennemvæver den hele Folkehistorie. Intet af de slaviske Folk ejer et Sprog saa klangfuldt, saa vokalrigt, ingen Konsonant-Sammenstød taales og de ellers halvstumme e'er bliver i Serbisk lydende a'er — det er et sangbart Sprog.

Dette lange Kampliv, Folkets sørgelige, men ikke haabløse Lod — fordi tyrkisk Herredømme aldrig har formaaet at forviske Minderne eller dræbe Forventningen ved sit fremmedartede, uforligelige Væsen, ved sit lunefuldt brutale Styresæt, men ogsaa ved sin usmaalige Ligegyldighed for de underkuedes Kulturliv, gav en Sangbund, som Folkets poetiske Sind i Aarhundreder fik til at klinge.

Sin Historie har det serbiske Folk besunget i sine »junatske pjesma« — (Helsesange) —: Rigets Undergang, Lensadlens Fald og de lange, lange Aar i Lidelser under Skattetryk og vilde Gru-

somheder — hele den barnlige Tillid til, at »Gud« er med det lidende Serberfolk, og *han* fortæller dem det gennem deres Helte, selv om de kæmper paa tyrkisk Side, som selve Marko Kongesøn, Sangenes Storhelt. Det er egent at se, at alt som Serbiens Frihed steg, er Sangen dalet, det var kun Sjælenes Vinger i Fangenskabet — men endnu for 40 Aar siden foredrog et Medlem af Nationalforsamlingen det hele Finanslovsforslag i Sang med Slag paa gusla'en, den enstrængede Folkeviolin — medens Rigsdagen lyttede.

Der er derigennem kommen et Drag af noget uvirkeligt, upraktisk ind i serbisk Liv, en Overvurdering af sig selv, opstaaet maaske ved det Held, der fulgte Frihedskampene, det, at Serbien ved *egen* Kraft, syntes det Folket, rev sig af Tyrkiets Klo — medens det i Virkeligheden var Evropas, Ruslands Tryk især, der tvang Sultan Mahmud til at opgive Underkuelsen af disse oprørske Bønder, disse Bønder, der hver for sig var saa god som Naboen, fælles i Undertrykkelse, fælles i Daad, uden nogen Overklasse, ja knap et dannet Lag. Forgæves bød Styrelsen paa Rejsningens Tid i 1807, at ingen uden de læsekyndige maatte indtage høje Statsposter — endnu mod Midten af det 19. Aarhundrede var vigtige Poster i Hænderne paa Mænd, der ikke kunde skrive deres eget Navn! — Meget længe siden er det ikke, at Serbiens Universitet rummedes i et Hus, som intet Sogneraad i Danmark vilde bruge til Barneskole. —

Skulde ikke et Folk, sundt og ungt, midt i det dejligste Sædland hegnet af Frugthaver, kunne bygge sig en lykkelig Fremtid, et Folk, der i sin Samfundskultur, som den genopstod, næsten ingen indre Gnidning har haft at overvinde, et Folk af Selvejere, knyttet sammen i »Vennekredse« og i »Blodbroderskaber« — et Folk, der har formaaet at mildne og højne sin Skæbne ved at plante om den et Spind af Poesiens Blomster — hvilken ny Rousseau kunde udmale sig noget herligere?

Og alligevel fortæller Serbiens knap 100-aarige Genopstandelses Historie alt andet! Ydre Krige, indre oprevne Forhold, hæslige Voldshandlinger, Kongemord og Ministertyranni, tunge Veje for Udviklingen af Landets Rigdom og dets Aand, ja til Tider paa Randen af Selvopgivelse — saadan har Serbiens Ungdomstid været. — Meget ligger i Umodenhed, i raa, slette Personligheder, i den Karakterbygning, der er bleven til under det grusomt lunefulde, retsforagtede Tyrkerdømme, som Stammebrødrene, det slaviske

Folk i Dalmatien sagde fordum med Hovedrysten, naar de pegede ind mod Bjærgene i Øst, mod Bosnien og Serbien: Turska zemla, divla zemla — Tyrkisk Jord, vild Jord!

Men mest kan Serbien takke sine Naboer, kristne »Venner« og tyrkiske Fjender for Ungdomstidens Lidelser. —

Midt ud af et stort Omraade, befolket af Stammefæller og Lidelsesfæller, skares et kummerligt lille Landstykke, uden en hæderlig Grænse, uden en aaben Dør mod Hav og Frihed, selv Fæstningerne i Landet blev overladt den tyrkiske Fjende, ud af hvis Dødstag man lige havde vredet sig, og her forlangte »Evropa«, at Serbien skulde leve stille og trives vel.

Rundt om fra rakte de serbiske Landsmænd bønfaldende Haanden mod »det frie Folk« — selv det gamle Serbiens Vugge, Landet om Prizrend og Skopli, holdtes i Fjendens Haand og overlodes til Albanesernes Hævn og Ødelæggen — Trosfællers Lidelser i Syd og Vest gav ingen Ro til de udfriede. Og i Nord laa med voksende Mistanke og Ildesind det tyske Østrig, det magyariske Ungarn og rugede over Millioner af serbiske og kroatisk Folk. Man tænke sig et udfriet »Danmark« bestaaende af Viborg Amt! Omtrent saadan var Serbiens Stilling. Som et Æg, der skulde uduges til den Ørneunge, som under sine Vinger skulde samle alle de forladte smaa, var den unge serbiske Statsmagt. Den fødtes med en blodig Pligt, tung og offerkrævende. I Krig paa Krig maatte de tyrkiske Lande hentes hjem, og alt imedens skød tysk-magyarisk Vilje sig ind, hindrende og truende. Den naive serbiske Folketro har ment, at den kun havde Fjenden til en Side — mod Nord støttede det lille Land Ryggen mod »en kristen Ven« — en Fjende af Sultanen fra gammel Tid.

Det har været Serberfolkets Lod langsomt, men sikkert, at vaagne til at se, at alt som Fjenden i Syd veg — og Land og Haab og Fordringsfuldhed svulmede, saa forbitredes »Vennen i Nord« og voksede omsider til en frygtelig Fjende. Storpolitiske Intriger, Trusler og Indgriben nordfra har Serberne faaet at føle — og efter Evne søgt at besvare. Saa tog Østrig »Havet« fra Serbien, dets store Haab, Bosnien og Herzegovina — og siden jog det »de tapre Soldater« fra Valona — Serbiens kongelige Flugt blev krydset og truet, Forbitrelsen satte bedske Frugter og kaldte Balkaninstinkterne frem — nærgaaende Propaganda, underjordiske Sammensværgelser og raa Voldsdaad

»Dette Folk af Gedehyrder og Svinehandlere« trodsede mod, ja truede det Habsburgske Monarki. — Mon Serbien vidste klart, at det var mere det trodsede, at det var det tyske Herskerinstinkt, der tirredes, at det var Luntten til den store Krigs Kanon, Slaverfolkets Forpost har tændt, Skæbnens Dag for Evropa, der skødes ind fra Savaflodens kratgroede Bred — eller troede Serberne, at de blot digtede en Heltesang?

1914.

JØDEHADET

Afsnit V i »Grundrids ved folkelig
Universitetsundervisning« Nr. 120 om
»Jøderne og Jødehadet«.

Jødehadet i sin nutidige Skikkelse under det misvisende og uvidenskabelige Navn »Antisemitisme« er kun en ny Spire fra den gamle Rod. Det er en Modstand fra det ikke-jødiske Samfund mod Jødernes Tilnærmelse. Skønt den krænkede og forbløffede Jøderne midt under deres Tryghedsfølelse, var det dog naturligt, at en Aartusinder gammel Følelsesart ikke saa hastigt og saa sporløst kunde forsvinde. Brugende de Blottelser, som Jøderne gav sig under deres Kamp opad i Samfundet, ude af Stand som mange af dem var, til at blive gammel Tænkevis, Skik og Handleart løs med eet Slag, gav visse Samfundskredse Angren over Jødernes Frigørelse Luft. Bevægelsen begyndte i Tyskland under den Storm af Magtfølelse og national Overvurdering, som Rigets Grundlæggelse fremkaldte; man *undte* ligefrem ikke Jøderne at være med til denne »ægte germanske« Herlighed, og »Antisemitismen« fandt Voksebund i det knap indslumrede gamle Jødehad. I Kraft af Tidsaanden udformedes Jødehadet nu »videnskabeligt« (Treitschke; tidligere Schopenhauer — H. S. Chamberlain). Der dannede sig en social-økonomisk Skole, som vilde vise, at Jøderne var Skyld i de fleste af Samfundslivets Svagheder. Ikke blot deres »hensynsløse og urene Handelsaand«, men deres hele »sædelige Lavmaak« var en Fare for deres kristne eller som det nu hed *ariske* Medborgere. Manglen paa national Følelse hos Jøderne vilde virke opløsende paa Folkeviljen, der udsattes for en langsom Judaisering (Verjudung) — og det sørgeligste var, at Jødens hele Væsen og Virken var »racebestemt« og ikke længere, som man fordem barnligt troede, kunde rettes ved Daaben. Det moderne Jødehad angriber Jøden som jødisk Menneske, ikke som jødisk Trostilhænger.

Fra Tyskland har Antisemitismen særlig bredt sig i Østrig, hvor den fik en endnu mere utaalsom Form i Kraft af dette Lands lavere Kultur og søgte at kaste Jøderne ud af det borgerlige Samfund ved en Art Boycotning. Begge Steder satte den Frugt i politiske Partier (Stöcker — Lueger). Selv i Frankrig fandt Bevægelsen Genlyd. En Skribent Drumont rettede et forvildet og pletvis sindsygt Angreb paa Frankrigs Jøder (La France juive, 2. Bind 1885). At Udsæden fandt Jordbund og groede op, viste Dreyfus-Sagen siden hen.

I Øst mødtes denne vestevropæiske Uvilje eller Fjendtlighed mod Jøderne af den uforandrede, middelalderlige Jødemishandling, der tvang stadig større Skarer af Jøder, forkomne ofte baade aandelig og legemlig, til at søge vesterud, hvor de gav Næring til Antisemitismen. Jødernes Stilling i det russiske Rige giver stadig et grelt Billede af Mangel paa Forstaaelse og Menneskelighed fra de styrendes Side («Pobiedonostsefs Program»). At Tilstanden ikke blot er pinefuld, ja grusom for Jøderne, men i sit Tilbageslag er ond og farlig for hele Riget, viser Nutiden soleklart.

Selv om det er muligt paa ret sikker Maade at tilbagevise Punkt for Punkt i Antisemitismens Anklageliste mod Jøderne — ofte modsiger den sig selv —, er den sunde Fornufts Kamp mod denne Tankegang ikke nok, thi der ligger gammel Fordom og uovervundet Religionshad, selv hos *Fritænkere*, til Grund for Modviljen. Det er ingenlunde altid de ringeste Aander, der har ladet sig rive med af Antisemitismens Smitte. Skønt det ikke er sikkert, synes det dog som om vor Tid har brudt dens ondeste Brod. Større Højmod og dybere Retsfølelse end vor Tids er det eneste, som helt kan faa Bugt med denne Fortidsslange. Til Italien, England og Norden er kun svage Dønninger, og knap det, af Antisemitismens Bølgegang naaede. Man tør vel sige, at Jødernes egen agtværdige og i det hele moralsk uangribelige Samfundsstilling i disse Lande har røvet Bevægelsen sin eneste Undskyldning.

1906.

ET GENMÆLE

I den Samtale, Politikens Medarbejder Vidi har haft med Tyrkiets herværende Sendeherre, Ghalib Kemal Bey, er der et bestemt Punkt, hvor jeg i den historiske Sandheds Navn beder om Ret til Genmæle. Det er dèr, hvor Ministeren taler om de armeniske Myrderier, thi en større Samling af Urigtigheder og Misforstaaelser, for at tale mildt, kan næppe fremsættes i kortere Form.

Maa jeg her straks slaa fast, at det er første Gang, det officielle Tyrki indrømmer at have »myrdet Armeniere«. Hidtil hed det altid, at Armenierne af strategiske Grunde var bleven evakueret fra deres Bosteder, og at der derved var forefaldet beklagelige Tildragelser.

Ministeren siger: Vi har hersket over 1000 Aar i Anatolien. Tyrkiet har ikke været til i 1000 Aar og derfor ikke hersket. Det synes, som Ministeren gør Tyrkiet til ét med Islam, men heller ikke Islam har hersket 1000 Aar i de armeniske Lande. Tyrkiet har ikke i 500 Aar haft Magt i Armenien, ja, i de 200 af disse, fra Midten af 17. til Midten af 19. Aarhundrede, var dets Herredømme kun et Navn, Kurderhøvdingen havde den virkelige Magt.

Ministeren siger, at i disse Tusind Aar, op til 1895, har Magthaverne aldrig dræbt en Kristen!

Det er mildest talt — temmelig urigtigt!!!

Det er ikke i 1895, Tyrkiet begyndte at myrde sine kristne Underaatte. Det begyndte dermed, da de Kristne ikke mere i sløv Fortvivlen kunde finde sig i den vaaben- og retsløse Tilstand, de hidtil havde maattet udholde.

Da Lyset omsider faldt i det mørke Land, saa de fortrykte Mørket og krævede andre Kaar. — Og saa begyndte Myrderierne.

Vi behøver blot at minde om Chios 1822, Libanon 1860, Bosnien 1875 og Bulgarien 1876, for ikke at nævne de talløse, enkeltvis

og retsløst dræbte! Hvorfor maatte Tyrkiet give Løfter til de mishandlede Kristne i den kejserlige Skrivelse (Hatti Humayun) af Gülchane 1839, hvorfor fornyedes og udvidedes Løftet ved »Tenzimat« af 1856. Hvorfor tvang Stormagterne med Bismarcks Tyskland i Spidsen Tyrkiet til at undertegne Paragraf 61 i Berlinerfreden 1878, og hvorfor maatte Tyrkiet i Cypren-Traktaten samme Aar give det samme Løfte til England: at værne de Kristnes Ære, Liv og Ejendom?

Jo, fordi Rædsler i Europas og Asiens tyrkiske Provinser raabte om Hævn allerede den Gang!

Nej, Grunden til Armeniermyrderierne i 1895—96 var ikke Ruslands Intriger, som Ministeren mener, tværtimod, i Rusland gav man engelske Intriger Skylden. Skylden var hverken engelsk eller russisk, men tværtimod Sultanens lynsnare Følelse af, at Armenierne, der i deres fortsatte Kvaler heftigt krævede Paragraf 61 i Berlinerfreden opfyldt, svigtedes af dem, der skulde være deres Vogtere, af Stormagterne. Saa gik Tyrkiet i Ro til at slagte løs, for at slaa det utilfredse »Kristenkvæg« med Rædsel og derved bevare den truede Magt i Landet.

Der faldt Bomber i Banque Ottomane 1905, siger Ministeren. Nej, de faldt i 1895, og de faldt som en fortvivlet (og forgæves) Demonstration, for at kalde paa »Europa« fra det Sted, Armenierførerne antog for mest dyrebart for Europas Sjæl.

De ulykkelige Bomber, der ikke gjorde stor Fortræd, men var en Trusel, blev et af Paaskudene til at erklære, at »Armenierne« var i Oprør, og dækkede bag denne »Skærm« myrdede Regeringen over hundrede Tusinde værgeløse i Anatoliens fjerneste Landsbyer. »Armeniske Landboere begyndte pludselig at myrde deres tyrkiske Naboer, som de havde levet fredeligt med i aarevis!« siger Ministeren, saadan var det før Krigen! Ja, hvis der var byttet om paa Armenier og Tyrker i Sætningen, saa nærmede man sig Sandheden!

Vel er det sandt, at Armenierne i smaa, fortvivlede Oprørsflokke efter Myrderierne hævnede sig og dræbte dem af deres Landsmænds Mordere, de fik Ram paa, det var den eneste Sindsvarme i den Dødskulde, det mishandlede og svigtede Folk levede i, den Gang de stadigt herskende Bødler haanede de forpinte: »Hvor er eders kristne Venner, hvor er eders Kristus! Se, hvor de hjalp jer, Hunde, som I er!«

Ministeren fortsætter saa med en Forklaring paa denne sidste, rystende Forbrydelse, vel nok den største, Verdenshistorien har kendt: Det koldsindigt planlagte og udførte Forsøg paa at myrde et helt Folk, det armeniske, under Verdenskrigen.

Han siger, kort og — slet: Under Krigen kom Armenierne med deres russiske Vaaben og skød vore Tropper bagfra. Hvilken Straf har Evropa for Folk, der handler saaledes? De bliver hængt. Og vi hængte dem, der bar sig saaledes ad! . . .

Det er altsaa Forklaringen paa den Million af levende værgeløse, der blev drevet fra deres Hjem og Lykke ud i Ørkener og Bjerge, plyndret, klædt nøgne, skændet eller ranet, sultet og tørstet ihjel — eller dræbte paa alle de Maader, paa hvilke Livet kan slides ud af et Legeme!

Hele det Gran af Sandhed, der gemmer sig i Ministerens Ord, er vel, at ved Krigens Udbrud nogle Tusinde (?) eller Hundreder Unge flygtede over til deres Landsmænd hinsides den kavkasiske Grænse og gjorde fælles Sag med den russiske Armé. Det skete mere eller mindre ved hver Front i Krigens Lande. — Muligvis har der været armeniske Unge, som fra Baghold har skudt paa tyrkisk Militær — ogsaa det er hændt alle Vegne, at Lidenskabens har handlet slet — men hvordan forklarer dette »de usigelige armeniske Rædsler«?

Nej, det var ikke Grunden. Langt de fleste af Armeniens unge Mænd var i de tyrkiske Rækker, derfra blev de siden taget, afvæbnet, mishandlet og dræbt! Grunden til de kæmpemæssige Myrderier var, at atter var der bag Krigens Flammemure, der spærrede det ulykkelige, ensomme Kristenfolk inde, givet de grusomme Herrer en Lejlighed til »at løse det armeniske Spørgsmaal« ved at »løse op« for det armeniske Folk.

Det er ikke Stedet her at forklare hele Forhistorien, forklare, hvordan Armeniere og Ungtyrker i nøje Samvirke gjorde Revolutionen af 1908 mod Sultan Abdul Hamid, hvordan Ungtyrkerne siden paa Grund af indre politiske Strømninger følte sig trykket af »disse kristne Venner« — og faldt tilbage i gammeltyrkisk Had til dem, som omsider steg til blodig Dræbelyst, da Krigen kom, og dette armeniske Folk dannede en Hindring for Udførelsen af det fantastisk-gigantiske Gøglebillede af et nyt »Stortyrki af tyrkisk Race« fra Trakien til Altai — Enver Pasjas Vildtanke, som han skildrede Dr. Lepsius i Konstantinopel i 1916.

Paa dette Afgudsalter slagtede Tyrkiets Troende næsten én Million elendige Kristne!

Det er ikke min Mening at bortforklare eller undskylde de Umenneskeligheder, der af Kristne, Serbere, Grækere og sikkert ogsaa Armeniere er udøvet mod ulykkelige muhamedanske Mennesker.

Selv forfærdedes jeg ved at erfare under et Ophold i Tyrkiet i 1913, hvad Bulgarerne havde nedværdiget sig til af Blodgerninger i Konstantinopels Omegn. Det er sikkert sandt meget af det, Ministeren her fremhæver, fra Tallene paa Ofre tager jeg dog Afstand — og det er ogsaa sandt, at muhamedanske Lidelser finder mindre vaagent Øre, mindre følsomme Sind i Evropa end Kristnes Kvaler. Dels er det Broderskabets Instinkt, det skyldes, men mere er det den klare Forstaaelse i Evropas oplyste, fordomsfrie Kredse, at Skylden bag ved det hele skrækkelige er »tyrkisk Vanstyre«. Det opelsker Plumshed, Grumhed og Hævnløst. Der er ingen Grund til at beskyldte den tyrkiske Menigmand for en ringere, uædlere Sjæl end den kristne. Det Spørgsmaal at afgøre, hvem der moralsk staaar lavest, vil jeg slet ikke drøfte her. Det vil føre for vidt. Mig gaar Muhamedanernes uretfærdige Lidelser til Hjerte lige saa stærkt som de Kristnes! Men ud af det hele har jeg forlængst ved Læsning og lange Rejser i tyrkiske Lande draget den urokkelige Slutning: »Tyrkisk Herredømme er uværdigt, utaaaleligt, hvor det gælder Kristne, og trist, hvor det gaar ud over Trosfæller.«

Hvad Ministeren kynisk henkastede overfor Anklagen om Kvinde-
ran og Skændsler i tyrkiske Huse mod de ranede — kan bedst modsiges ved at spørge: Hvorfor nedsatte da Folkenes Forbund en Kommission, hvori en dansk Kvinde, Karen Jeppe, sidder, til at bistaa og udfri de ulykkelige? Mon det var for Konstantinopels Skøger?

Ministeren ender med en højtsvungen Appel til Europas Domstol! »Vi ønsker,« siger han, »at Tyrkiet stilles for Evropas Domstol, og vi bøjer os for Dommen!«

Som om Evropa ikke har dømt? Hvad er Dr. Lepsius' store Bog om »Tyskland og Armenien«? Hvad er Sefresfreden? Hvad er de allierede Ministres Udtalelser til Tyrkiet i Spa 1920? Dom paa Dom.

Hvad er de tyske, de amerikanske Øjenvidners Udsagn under Krigen? Dom paa Dom?

Og endelig, hvad er de forlængst kendte hemmelige Depecher fra Armeniens Storbøddel, Tala'at Pasja, Ordrene om at myrde og udrydde uden Skaansel, uden Barmhjertighed. Det er vel Dommen over alle Domme. Thi der dømmes Morderen sig selv.

Ikke Mænd med Vaaben i Haand, »Oprørere« blev dræbt. Nej — værgeløse Oldinge, Syge, Kvinder og Børn maledes itu i Blodkværnen.

I denne de uskyldiges Blodsø drukner al tyrkisk Tale om Appel! alle tyrkiske Forsøg paa at lyve Skammen af sig.

Hvor kunde Tyrkiet have fundet en mindre forud indtaget Domstol, den frikendte Teilirian, Armenieren, Tala'at Pasjas Morder.

Har Ghalib Kemal Bey læst den Slags Akter, thi hvor kan han saa vove at raabe paa Evropas Domstol?

Tyrkiet har ingen jordisk Appel mere.

Det er dømt — af alle, der ved Sandheden, og af sig selv!

1922.

Dr. JOHANNES LEPSIUS

I Kampen for at hjælpe det armeniske Folk er der næppe et enkelt Menneske, hvis Gerning lyser med den Glans som den tyske Mands, Dr. Johannes Lepsius.

Hans Død, den 3. Februar, fulgt efter aarelang tiltagende Svag-
hed, er et bittert Tab for vor fælles tunge Sag.

Han var en ædel Søn af en højtbegavet Fader, Ægyptologen Geheimeraad Lepsius. Johannes Lepsius var betydelig som Men-
ske, rig som Aand og af en sjælden Alsidighed i Kundskab og
Interesser.

Der var over ham en betagende Sammensætning af dyb Alvor,
vidt Syn og lys Livsfølelse.

Med al sin stærke Nationalstolthed som Tysker ejede han dog
en Verdensmands Bøjelighed og Forstaaelse, en Modsætning hans
Menneskelighed og religiøse Pligtfølelse byggede Bro over.

Alle disse Gaver bragte han som ung Præst, greben af Armeniens
Ulykke, dette Folk. Abd-el-Hamids frygtelige Kristenmyrderier
rejste en hellig Harme hos Lepsius og i dyb religiøs Følelse af,
at Gud kaldte ham til denne ny Gerning, slap han sit tidligere
Livskald, og kastede sig ind i et mægtigt Arbejde for at raade
Bod paa Voldsdaaden mod kristne Mennesker.

I Aaret 1896 udsendte han Bogen: »Armenien und Europa, eine
Anklageschrift«. Kendt med Orienten fra Rejser og Forskninger
i Palæstina lykkedes det ham gennem sine Forbindelser som én
af de allerførste at faa nøje rede paa Skændslerne, og i overvældende
Kraft, fuld af rolig Saglighed, uimodsigelig Sikkerhed og bitter
Smerte, udsendte han sin Anklage mod tyrkisk Grumhed og euro-
pæisk Svigefuldhed. Dette Skrift gjorde ham navnkundig og aab-
nede Tusinder af Hjerter for Armenien i Tyskland. Regeringens
tyrkervenlige Politik følte sig besværet. Man bad Lepsius tie eller
forlade sit Præsteembede, han valgte det sidste.

I Løbet af faa Aar stampede Lepsius en kraftig Bevægelse frem i sit Land til Støtte for sine storslaaede Planer om Hjælp til de ulykkelige. Snart strakte sig fra Khoi og Urmia i Persien over Van og Diarbekir til Urfa i Mesopotamien en Række af Børnehjem for forældreløse eller værnløse smaa. Der udsendtes dygtige Mænd og Kvinder til Opdragere og Ledere; Værksteder for de større Børn aabnedes, Snedkerier, Skomagerier, Tæppevæverier. I Forbindelse med svejtsiske Armeniervenner oprettedes et Hospital i Urfa, og gennem et udmærket Maanedsskrift og ustandselig Agitation holdtes Stemningen og Offerviljen levende. Bog paa Bog om Orientens Forhold udgaves.

Den tyske Regering bragte, først mod sin Vilje, siden med voksende Forstaaelse af Arbejdets Betydning for tysk Indflydelse i Orienten, diplomatisk Støtte overfor det vrangvillige Tyrki.

Lepsius' hele Arbejdsaad afveg i meget fra den offerfulde Gerning de tyske Pietister, den saakaldte Frankfurterkomité, udførte i Armenien, skønt ogsaa dette Arbejde var vakt til Liv af ham. Lepsius' vidtspændte Personlighed var imod de fromme Forsøg paa »at vinde smaa Sjæle« i det ulykkelige Folk ved at fjerne Børnene fra deres nationale Kirke og eneste fælles Bolværk mod Fjenden. Lepsius indsaa tværtimod Betydningen af den gamle Kirkes Liv og søgte at arbejde Haand i Haand med Armenierkirkens Førere. Hans Arbejde gjaldt et helt forpint Folk, ikke blot de enkelte Sjæle.

Det er ikke muligt her at skildre den Betydning, Lepsius' Arbejde har haft. Ved gentagne Rejser gennem Armenien og Tyrkiet blev han personlig kendt med Forholdene, og mer og mer fæstnedes hos ham en Tanke, der vistnok længe var hans aandelige Kraftkilde: Armeniermyrderierne var for ham Guds Kalden paa den kristne Mission til Islams Omvendelse, og Lepsius tænkte sig sikkert Tysklands Kristne som Foregangsfolket her. — Snart oprettede han i Potsdam et orientalsk Seminarium og optog Østerlændinge som Elever her. I Bulgarien grundedes en Missionsstation, hvor en tyrkisk Proselyt ledede Arbejdet og udgav et Blad til Islams Omvendelse, »Günesj« — Solen. Lepsius omdøbte nu sit hele Arbejde og kaldte det »Deutsche Orient Mission«.

I urokkelig Tro til Fremgang og store Gerninger holdt Lepsius sit omfattende Arbejde oppe uden at sky nogen Vanskelighed og med lys og dristig Handlekraft, skønt det ofte kneb kvalfuldt med

Pengemidlerne — her behøvedes aarligt hundrede Tusinder — til Verdenskrigen kom med dens Gru og Armenierfolkets blodige Oprivelse.

Hans hele 20-aarige Arbejde styrtede sammen, Rædselsefterretninger og jammerfulde Nødraab naaede hans Øre. Tyskland, hans Fædreland, var selv i Forbund med Morderfolket, Tyrkerne — alle ubehagelige Meddelelser derfra undertryktes. Men med beundringsværdig Aandssmidighed, uden at fortvivle, tog Lepsius ene Arbejdet op mod alle.

Han rejste med sin Regerings Indvilligelse til Konstantinopel midt under Myrderierne i Asien, fik Audiens hos Blodmennesket Enver Pasja — da Krigsminister — og blev klar over, at her maatte alt Haab om at faa Rædslerne standsede eller Ofrene hjulpede lades ude.

Men Lepsius samlede Meddelelser om Kendsgerningerne og udsendte fortroligt til Venner og Medarbejdere den frygtelige Beretning i Bogen: »Todesgang des armenischen Volkes«.

Derved forbitrede han sin Stilling til sin egen Komité, der i Ængstelse ansaa det for farligt og »upatriotisk« at røre ved denne Rædsel — og efter en haard Strid blev Lepsius tvunget ud af det Arbejde, han selv havde skabt.

Syg og svært stillet rejste han med sin Familie til Holland og blev der til Krigen endte, utrættelig optaget af Virksomhed, human og politisk, for de mishandlede Kristenfolk i Østen. Næppe var Krigen forbi, før Lepsius atter var hjemme, og i den ændrede politiske Luft udgav han, paa Regeringens Opfordring og for at rense Tyskland for den falske Beskyldning at være medskyldig i Kristenmyrderierne, en stor Aktsamling, alle diplomatiske Udvækslinger mellem den tyrkiske og tyske Regering i den armeniske Sag: »Armenien und Deutschland«, 1919.

Under store personlige Savn, svækket af Helbred og uden sikker Fremtid, stod Lepsius nu, medens Tyskland selv laa i Nød og Krampe — alt Arbejde for de mishandlede i Østen syntes umuligt. Han var ene, i Strid med sit eget Selskab, alle fordums Stationer var ødelagte, Armenierne omkomne eller splittede, de tyske Hjælpere flygtede eller bortjagne — og ingen tysk Gerning taaltes i de Lande af Sejrherrerne.

Og dog helmede denne Mand ikke. Under store Vanskeligheder

holdt han et særligt Blad oppe: »Der Orient« — og næppe lyste Himlen lidt op over Tyskland, før Lepsius tog fat, kaldte de tidligere Venner »til Vaaben« paany — drev en kraftfuld Agitation og opbyggede et nyt Selskab til Hjælp for Armenien. Han hamrede Viljen frem i Tusinder, kaldte paa Æres- og Skamfølelsen hos sine Landsmænd og naaede snart atter frem i forreste Række i Kampfronten. Ved Hjælp af svejtsiske, amerikanske og danske Selskaber genoptog Lepsius sin Virksomhed i det for Tyske lukkede Land.

Allerede i 1924 kunde det nye tyske Selskab tilbyde at aflaste Amerikanernes »Near East Relief« for et af deres store Børnehjem. Lepsius tilbød at overtage det af 400 Børn beboede Hus i Ghasir (Libanon). Svejtseren, den tapre Missionær og lægekyndige Jacob Küntzler, gammel i Lepsius' Tjeneste, blev Leder.

Men disse sidste Anstrengelser nedbrød de sidste Kræfter — omtrent 66 Aar gammel døde Johs. Lepsius under et Ophold i Meran.

Disse Ord er kun en svag og haltende Mindetale over denne stolte Mand. Lepsius var samtidig en betydelig Teolog, udgav adskillige vægtige Bøger og længe Tidsskriftet: »Das Reich Christi«, han var en lang Tid udset til Professor i Greifswalde, og han var en dygtig politisk Skribent. Det var ham, der efter Krigen sammen med Geheimeraad Thimme fik det Hverv at udgive alle Aktstykker om Kejser Wilhelm II's Udenrigspolitik. I 14 Bind udkom de, med Indledning og Noter.

Men Lepsius var desuden dramatisk Forfatter; der er opført Arbejder af ham, og endnu i sine sidste Leveaar digtede han.

Vi danske Armeniervenner staar i særligt Forhold til Lepsius. Det var med ham, vi først traadte i Forbindelse, da vi fik Viljen til at arbejde, men endnu var for svage til selv at grunde nogen Station dernede. Han aabnede os vor første Virkekreds, fordelte vore Midler og tog allerede i 1903 Karen Jeppe i sin Tjeneste, senere i 1907 endnu en ung dansk Pige, Else Kjærsgaard, som faa Aar efter døde dernede.

I Lepsius' Tjeneste voksede Karen Jeppe til den kraftfulde, viljefyldte Sjæl, hun nu er blevet.

Lepsius stod med sit friske, frie Syn paa Verden og Mennesker vore Tanker nærmere end nogen anden af Arbejderne derude i det mørke Land.

I dyb Forstaaelse af hvor udmærket en Fører og Raadgiver, vi har mistet ved Johs. Lepsius' Død — haaber vi, at Kærligheden til ham og Ærefrygten for ham i hans Hjemland vil holde hans Gerning oppe. Men i hans smukke, aandsfyldte Hjem imellem Potsdams Syrener er der for bestandig blevet stille.

1926.

FOLKET I NØD

Der er Ulykker og selv Forbrydelser, som vi Mennesker gør klogt i »at glemme«, uoprettelige Tab, Forvildelser, og mørke, fortvivlede Handlinger, som vi maa bære Følgerne af og søge at komme uden om dem, fordi der kun er den Vej, kun den Redning for os selv.

Men der er Skændighed, som kunde være hindret, grusomme Tvangshandlinger, som kan mildnes ved senere Indgriben. En saadan Handling var den for Evropas Ære krænkende Fred med Tyrkiet i Lausanne 1923, efter det græske Nederlag.

Saa længe vi endnu tror paa sædelig Vilje og Kraft, bør der ikke ties her, men virkes uden Ophør for at holde Pligtfølelsen i de mægtige levende, til den Stund kommer, hvor det kan gøres om, som da blev gjort.

Ved den »Fred« overlod Vestmagterne uden Vilkaar til Tyrkiet det hele armeniske Land — og ikke blot det! Efter de forfærdelige Myrderier og fuldkommen Ran af al armenisk Ejendom, fra Huse og personlige Ejendele til Jorden, Kirker og Grave — krævede »Evropa« ikke en Øre i Erstatning til det hjemløse, fortvivlede Flygtningefolk — og ikke blot det! »Evropa« tillod de tyrkiske Voldsherrer at uddrive Resterne af den kristne Befolkning fra et Hjemland, der var deres, tusinde Aar før nogen vidste, hvad en Tyrk var.

Hvilken »Krigstræthed«, hvilke politiske, skumle Beregninger og indbyrdes Avind, der ligger bag ved denne sørgelige Ydmygelse for al Ret og Følelse lader jeg ligge. Værdighed og Menneskepligt ofredes i alle Fald, og Resultatet blev — den skrækkelige Flygtningetrængsel af Hundredetusinder, berøvede alt og uden at kunne finde Sted at være i Tryghed — Armenierne ejede ikke som de fordrevne Grækere et andet Fædreland at ty til. Det var disse

syv Hundrede Tusinde, der blev overladt til Velgørenhed fra Stater og gode Mennesker i al Verdens Lande — fulgte til Dørs af Tyrkernes Haan. Tag dem, alle disse, som I jo elsker saa højt. — Vi har ingen Brug for dem.

Den retlige Grundvold, Tyrkerne mente at hvile i midt under denne skændige Vold, var deres Erobring af disse Lande — paa Sultan Selims Tid — for 400 Aar siden! Men Historien har aldrig slaaet sig til Ro med Krigens Ret til et Land, hvis den ikke siden er fulgt af og erstattet af en Brugsret til det tagne, og Tyrkerne har i det erobrede Armenien aldrig været andet end en trykkende Kriegerbande. De har draget al den Fordel af de undertvungnes Slid, de kunde, og iøvrigt ved slet Forvaltning, raa og lunefulde Beslutninger gjort Livet bittert for fredeligt Arbejde.

Efter Verdenskrigens Afgørelse og de sidste Forhaabningers Slukning — ligger Armenien nu som et dødt og stille Land i sine tidligere Voldsherrers Haand. Men Tyrkiet siges at have fornyet sig. Det gamle Tyrki er forsvundet; Ungtyrkernes Rige ogsaa blæst omkuld — nu staar det tredje Rige — »det nye tyrkiske Reformland«. Dets Styrer, Mustafa Kemal, er ved at gøre sit Rige til en »europæisk Kulturvase«. Ja, hvis Dekreter, Taler og en raa Paa- tvingen af Omklædning kunde gøre tyrkiske Drømmere og Dag- drivere til viljestærke Mennesker, saa var det ved at ske. Men saadan gaar en sjælelig Omdannelse ikke for sig i et Folk. Det er lidet at haabe af et Folk, der begynder »sit nye Liv« paa en grufuld Baggrund af Myrderier og Uddrivelsler af en stærk og flittig Medborgerverden, der hidtil bar Dagens Møje og hele det frugtgivende Arbejde. Erobrede Lande gør ikke Sejrherrerne stærke, naar al indre Kraft og Liv er brudt.

Det er nyttigt efter al den megen Avislarm, der udbredes om det »Nye Tyrki« at læse Beretninger fra Tyrkerne selv. — Her nogle Uddrag af Klager fra Landet.

Bladet »Ikdam«, der før har bragt Beretning om Nedgangen i Erhvervslivet i Kars, Gasvin og Erzerum, fortæller om Konstantinopel: Hus efter Hus falder i Ruin. Da vi ikke er noget produktivt, er vi ikke i Stand til at udnytte, hvad vi besidder — vi ødsler blot med det.

I en anden Udgave skriver det samme Blad: Hvordan kan vi kæmpe mod den truende Hungersnød? I hver Del af Tyrkiet forstyrrer Forbrydelser, Selvmord og fejlslagne Fødsler vor Befolk-

ning, alt skyldes den om sig gribende Nød. Hvis det tyrkiske Folk vedbliver at leve under Frygt for Hungersnød, saa kommer vi ikke fremad med alle vore Kulturforsøg.

I Lilleasiens Stæder har man snart ikke Sæbe mere. Ler bliver brugt istedenfor. Alle Livsfornødenheder er for dyre. Vi frembringer saare lidet og er nødte til at hente alt, hvad vi bruger, fra andre Lande.

En Regeringsberetning fra Angora mener, at nu er ikke blot de indre Smaabyer, men ogsaa de tyrkiske Havnebyer ved at blive affolkede og lider under pinlig Fattigdom.

»Havnene paa Sydkysten er af Naturen godt udstyrede; men de ligger alle i Ruiner, da de hverken har sikkert Vand eller Fyrtaarne. Hovedprodukterne her er Oliven og Olje; men Presserne duer ikke, Oljen maa renses i Italien. Der er ingen Pengekredit. Købmændene er tvungne til at give Jøderne 40—50 % — Jøderne faar alle deres Penge i italienske Bankforretninger. — Der er ingen Møller til at male Mel.

Druelusen ødelægger Citron- og Appelsinhaverne ved Berdrum — Fiskeriet ligger øde. Svampeindustrien er visnet hen efter Grækernes Uddrivelse. Fineka, hvor før den bedste Bomuld voksede, er næsten affolket, og Befolkningen plages af Feber. Der er ingen Veje, og Baadeværfterne er i Forfald. De fleste Huse er ødelagte og Landet ude om halvt en Ørken. Der maa Mennesker herved, om ikke alt skal henvisne.

Fra Adana i Kilikien skrives, at de smaa Forpagtere er ved at dø af Nød; de maa for usle Priser sælge Okser og Redskaber. Penge- renten er svimlende, op mod 100 %. Det er et rigt Kornland, her er Tale om; men mangfoldige Agre ligger hen som Vildnis. Regeringen maa gribe ind.

Det er et almindeligt Billede af svære, syge Forhold langt ud over Riget, man møder, og ikke en energisk, maalbevidst Opblussen til stort og stærkt Liv —«.

Tyrkiet synes skæbnesvangert at være et Forfaldsland, saa længe denne Krigerrace har Overmagten.

Saadan ser det ud i store Dele af Mustafa Kemals Rige.

Det hele Omraade, over 10,000 □ Mile, langt større end Frankrig, har næppe 8 Millioner Indbyggere. Og dog er Tyrkiet et af de rigest udrustede Omraader.

Mustafa Kemal krævede det hele vældige Land — for Tyrkiets

Udvikling og Vækst i Fremtiden! Han lagde sig som en Hund paa Hø. Selv kunde han ikke æde det; men ingen andre skal komme til det.

Ikke engang det vestlige Lilleasiens frugtbare Dale og Sletter kan Folket fylde og bruge. Saare faa naar ind i det sammenbrudte, blodige Armenien, hvor Kurder og vandrende Turkmener snart er de eneste Beboere udenfor Byerne. Byerne selv er smuldrende, Landet kun pletvis dyrket og beboet, men med al djævelsk Energi vogtes denne aabne Grav, det ranede armeniske Fædreland.

Men udenfor, ude i Verden, vandrer de landflygtiges Hærskarer i Nød og Angst. De ved knap at finde Bo eller Føde, allevegne er de til Besvær og ildesete, allevegne usikre for Morgendagens Kaar, for blot at eje den jagedes Hvile.

De forstyrrer Erhverv for de gamle Beboere, trykker Boligforhold og folkelig Ligevægt og Sundhed.

Evropas Menneskevenner maa anstrenge sig for at hjælpe paa fattig Maade disse ulykkelige — og ofre og overveje for at skaffe nogle Tusinder af dem menneskelige Kaar.

I den tilbageblevne Stump af det fordums russiske Armenien, Sovjetrepublikken om Erivan, er hver brugelig Jordplet taget i Dyrkning af den overtallige Befolkning, der har maattet huse og bosætte mange Tusinder af Flygtninge fra det lukkede Land. Byerne er overfyldte og besværede til Sprængning. Fridtjof Nansen har søgt som Folkeforbundets Kommissær, men forgæves, at skaffe Midler til at overrisle nogle øde Strækninger i det lille Land, hvor det saa mentes, at 10—15,000 Mennesker ad Aare kunde finde Udkomme. Her lukkede »Evropa« sin Pung. Det gjaldt knap 20 Millioner Kroner og kun som Laan!

Men lige op ad Grænserne ligger gabende tomme de rige Vidder, hvor ikke 10,000, men flere Millioner Mennesker kunde leve og virke, i deres eget Land! Men ikke én slipper over denne blodige Grænse! Det er Tilstanden! Kulturmagters Politik!

Er der da ingen Udvej her? Er der ingen Plads for sund Fornuft?

1927.

MINDEORD
om
ÅGE MEYER BENEDICTSEN

FAKKELBÆRER

ÅGE MEYER BENEDICTSEN

Du Sjæl af Lys, du Sjæl af Ild!
Din Fod har traadt et Flammespor
hen over mørk og islagt Jord,
hvor klamme Taager leder vild.

Hvor steg din Vredes røde Baal
for Vold mod Folk og Modersmaal,
for Magtens plumpe Overgreb!
Hvor gløded Varmen dybt i Sjæl
mod dem, der traadtes under Hæl,
som, snæret grumt i Trældoms Reb,
var dømt fra Liv og Fædreland!
I Harme stod du rank som Mand,
i Medynk som en Kvinde mild —
du Sjæl af Lys, du Sjæl af Ild!

Vi hilser dig for sidste Gang,
du Sjæl af Ild, du Sjæl af Lys!
Dit Afskedssuk blev Sejerssang.
Løft nu din Fakkelt — *uslukt* end
igennem Dødens Nattegys —
mod *ham*, mod *ham*, som *tændte den!*

26. Oktober 1927.

Ingeborg Marie Sick.

ÅGE MEYER BENEDICTSEN

*Sov sødt, Barnlille,
lig rolig og stille,
saa sødelig sov
som Fuglen i Skov,
som Blomsterne blunde i Enge.*

I

Åge Meyer Benedictsen er gaaet til Hvile; blidt og stille sov han, den stærke, ind, som den brogede Skov, hvis Farver dækkede hans sidste Seng.

Andre kan skrive om hans Viden som Forsker ad Sprogenes og Folkelivs-Historiens Veje, om hans Forfatterskab og hans Værd som Kundskabsspreder med Mund og Pen. Jeg vil riste ham en Rune paa den Mindesten, hans særprægede Menneskelighed har sat ham, og som luer og lyser af hans Hjertes Guld. Den Mindesten vil blive staaende nu, da hans higende og kæmpende Sjæl har fundet Hvile, og da hans Øjne ikke mere skal se den Livets Skønhed og Fylde, han elskede. Dybt beskeden var han altid overfor egne Resultater. Men syntes andre, at hans Ildhu dog naaede at smelte Kulde eller sprede Taager eller kvæle Ukrudt, frydedes han glimtvis derved. Den, der har tyve Aars Venskab og Samfølelse at takke ham for, véd det.

En lille Dreng sagde: »Jeg tror ikke, det er sandt — selv om det staar i Avisen.« Betegnende. En saa enestaaende Vitalitet, en saa altomspændende Livsfrodighed — et Barn kan ikke tro paa, at noget saadant kan dø.

Vi andre maa prøve at forstaa det — hvor svært det saa er.

Fra de forskelligste Tider og de forskelligste Lande husker jeg ham. Paa Hjemrejse fra Indien besøgte han mig i 1908 i mit Hjem i Schweiz. Og han, den vidtberejste, kom der mærkværdigt nok for første Gang. Men han sagde ikke, da han kom til Genfersøen: »Jeg vil til Montreux« eller »Jeg vil se Chillon«. Turist var han mindre end noget, og det mondæne naaede ham simpelthen ikke; det faldt ham ikke ind at tage den Slags Ting i Betragtning. Nej, han sagde: »Maa jeg saa se en schweizisk Landsby.« Og i Dagene derpaa vandrede vi ad Bjergsidernes snævre Landsby-

gyder, ind i Huse og Smaagaarde, til Vinhøst og Fiskedræt og Torveliv, til Folkefester og Kirkegaarde.

Og senere — i Konstantinopel. Dør stod hans Sind i Flamme; Balkanlandenes Konflikter levede han med i med en Ildhu, der ikke var en Udlændings; hans Had til tyrkisk Undertrykkelse var allerede den Gang af gammel Dato; i armenisk Historie var han som et Leksikon at slaa op i; alle Sprogene talte han. Forsigtighed kendte han ikke meget til, hvad der kunde komme ham dyrt til at staa; tidligere var han i Kurdistan kun undsluppet et morderisk Baghold ved en armenisk Tjeners Troskab; her paa denne Rejse blev han i Athen arresteret som »bulgarsk Spion«. Det var i Tiden omkring den første Balkankrig. Hvad skulde der ikke gaa gennem hans Hjerte af Sorg og Oprør og Magtesløshed i de Aar, der fulgte dette hans sidste Ophold i Konstantinopel.

Og jeg husker ham fra Paris i Forsommeren 1920, da den internationale Liga til Hjælp for Armenien blev stiftet. Mellem de mange store Landes Medlemmer tog han Ordet paa det lille Danmarks Vegne og i flammende Ord, saa sjælfuldt og lidenskabeligt med-lidende, manede han til Samling med en agitatorisk Kraft, der gjorde det dybeste Indtryk. Selv svigtede han ikke. Hans Hjerte stod Riddervagt for Armeniens Sag, til det holdt op at slaa. Herhjemme var han i alle disse Aar en — uerstattelig — Formand for »De danske Armeniervenner«. Det sidste Bestyrelsesmøde havde han indkaldt til og ledede, Dagen før han lod sig indlægge. Et af de sidste Breve, han skrev ude fra Lucasstiftelsen, var til Genève, til Lederen af den filarmeniske Liga; det var en ny Appel til Samling i samme Aand og med samme Kraft som hans manende Raab i Paris for syv Aar siden. Han sagde sandt, da han en Gang kaldte Armeniens Sag »det, der brænder dybest i mit Hjerte«.

Uharmonisk var han af Natur, afvekslende tynget og løftet af sine Evner og sine Maal. Og dog ejede han inderst inde den store og afgørende Harmoni i sin Sjæl. Han tog imod Døden som en Helt, skønt han endnu havde saa meget at virke for. Døden — »den sande Glorie over Livet«, som han kaldte den i et efterladt Brev.

En Vandrer er han bleven kaldt — og han var det. Men han var ikke den rastløse Vandrer; han var ikke en Rejse-Sportsmand, en Kilometertæller eller Rekordjæger; alt saadant laa ham saa fjernt. Han var en Vandrer gennem Folkesjælenes Verden; i Maa-

neder og halve Aar slog han sig ned i kurdiske Landsbyer, i armeniske Fjeldbygder; dèr øste han med vidtaabent Sind og utrættelig Forskertrang af Urkilderne for Folkenes Vækst. Nej, han var ikke rastløs; faa kunde hvile som han. Han blev ved at eje en ukuelig Glæde over de smaa Ting; hvem véd det bedre end de, der har kendt og set ham i hans skønne og ejendommelige Sommerhjem »Videvang« paa den jyske Hede. Alt dèr var præget af hans historiske og hans æstetiske Sans og af hans lange Rejser. Men han forblev sig selv gennem alle Lande og alle Indtryk.

En Vandrers var han, ja. Og nu er han gaaet ind ad den sidste Port. Han, der sit Liv igennem rejste de lange Veje, er nu standset. Han overskred de lange og de fjerne Landes Grænser. Nu har han overskredet Livets.

— — —

Uden Vaklen kæmpede han gennem de mange Aar for det, der i smaat eller stort for ham var Ret. Hans inderste Væsen var en evig ung Reaktion imod Uret og Vold. Altid klare Standpunkter. Hans Skjold var uden Plet. Fra de unge Aar og til Døden kom over ham, kæmpede han. Derfor var han mere en Soldat end en Vandrers. Og nu er han faldet.

Han var ikke et enkelt Træ i Skoven; han var hele den brogede Skov. Han havde Granens dybe Sus i sine Grene og dertil Bøgens Mildhed og Ynde i sit Sind. Han havde Egens Kraft i sin Kamp og i sin Villie; Stormene bøjede ham ikke. Hans Sjæl havde Solskinnets evige Sitren, fra en Himmel, der var større end de flestes. Han ejede baade det stedsegrønne Løv — i sin Troskab og i sin Alvor — og dog det altid fornyede Foraars Friskhed og Vækst; han var i Grøde til det sidste; til hans Vinter kom. Han havde den blomstrende Skovbunds utallige Farver og Smil i sit Sind; han havde de ranke Stammers rene Linier over sit Liv.

Han var hele den brogede Skov. Og nu er han visnet.

Tak og Ære over hans Minde!

II

Den Mand, hvis Legeme i Morgen overgives til Baalet, havde en Sjæl af Ild. Han var ikke som de andre; ikke som nogen anden. Vi, der stod ham nær gennem de mange Aar, ved, hvad han var værd. Han var en Ener — af de faa og sjældne.

Han var ikke nordisk i sine Anlæg og sit Temperament; trods islandsk Blod virkede og var han overordentlig fremmedartet. Nej, der var ingen i Danmark, der lignede ham; paa flere af Sjællens Omraader heller ingen, der naaede ham.

Hans Temperament reagerede med en enestaaende Sensibilitet; han var fremfor alt de Lidendes Ven. Derfor maatte hans Følelivesliv — trods alt det Solskin, der var i hans Sind — blive et Martyrium, især i hans yngre Manddomsaar. Hans Sjæls Tempo var Ilmarch; hans Arbejdsmetode var det derimod ikke; vi, der fulgte ham paa dens Vej, véd, hvad han led derunder. Langt flere Arbejder vilde foreligget fra hans Pen, dersom ikke denne Sjælens Sønderrevethed, dette Suk over, hvad han ansaa for egen Uformaaenhed, mange Gange lagde sin Sordine over hans Arbejds-kraft. Ikke saaledes at forstaa, at han ikke inderst inde kendte sit eget Værd; han havde en dyb, men absolut ædel Selvfølelse, der var langt fjernet fra Forfængelighed; somme Tider holdt den ham oppe, men mange Gange kunde han gribes og tynges af en Melankoli, der var som den sorte Fjer i hans Begavelses vajende Hjelmusk.

Hans Hjerte ejede de mange Strengede og hans Ansigt de mange Smil — det straalende, det overstadige, det sejrstolte, det ømme, det barnlige, og det dybt vemodige, ja tragiske, naar den Ild, der brændte i ham for de lidende Folk, mest af alle Armenien, flammede i hans udtryksfulde Træk. Han, der var født med Forskerens evige *Excelsior* skrevet paa sin Pande og med Grublerens Uro i sit Blod, kunde som faa frydes primitivt over selve det primitive!

Vennesæl, gæstfri var han som faa, og han elskede at skabe Fest. Rig var han ikke længere paa jordisk Guld, langt fra; men hvad han ejede af skønt, øste han ud med ødsle Hænder, og han havde noget i sin Natur af det, der skaber Vand til Vin. I hele sin Sjæl var han en Grandseigneur. Naiv kunde han være, hvor Smaalighed mødte ham. Han forstod den ikke; han børstede den bort som et Støvfnug; den var ham en fremmed Tone.

Naturens Glæder og Hemmeligheder var hans i rigeste Maal. Mest af alle Steder var han sig selv, i Arbejde og Hvile, ovre paa sit jyske Hedehjem, »Videvang« ved Trolldhede! — Og »Videvang«s tusindaarige Egekrat — hvor han elskede og værnede det i al dets Vildhed og gav det sit Præg med Udhugninger og Anlæg,

ingen anden kunde have fundet paa. I en udgravet Kæmpehøj derovre i Egekrattet har han ønsket, hans Urne skulde nedsættes. — Ingen Steder hvilede han som derovre. Hans evigt vibrerende Nerver fandt Fred og Tryghed i et sjælden skønt og harmonisk Ægteskab og i alt, hvad hans Skabertrang og Kunstglæde tryllede frem, og som gjorde det Hjem derovre saa fuldt af Sjæl og Aand — og af al den Poesi, der altid sang sin stille Sang gennem hans bevægede Liv. Hans Roser — hvor han elskede dem, fordi de sprang frem af den sandede Jord, truet af det barske Vejrlig, omsust af Vestenstormenes Gus, men kysset af Solen fra den vældige Himmel derovre.

Nu denne sidste Sommer blomstrede hans Roser mer glødende end nogen Sinde. Hans Tanker fæstede sig derved. Mellem enkelte Sygdomsanfald meldte Dødstankerne sig mer og mer. »Saa-dan maa det gaa, naar Vognen ruller mod Afgrunden,« skrev han til mig tidligt i Foraaret. Nu laa han paa Kliniken hver enkelt af Efteraarets sidste Roser, som Venner bragte ham, kærtegnede han med Øjne og Hænder og Ord. Laa han og tog sin stille Afsked med Livets Skønhed? Ikke en Klage over Dødens Komme lød fra hans, den saa intenst levendes Læber.

Til det sidste kæmpede, skrev og talte han, i Indland og Udland, for Armeniens Sag. Han skulde have deltaget i et Møde i Genève i Dagene først i September. Sygdom tvang ham til at opgive Rejsen i sidste Øjeblik. Hvor det smertede ham, hvor det oprørte og pinte hans unge Sind, at legemlig Brøst skulde hindre ham i at give sin Sjæls Indsats til den Sag endnu en Gang. Jeg kom derover samme Dag. »Kan De rejse til Genf i mit Sted paa Mandag?« var hans første Ord. Nej, det kunde jeg ikke — med 3 Dages Varsel. Han maatte resignere. Snart maatte han det endnu mere! »Hver af os maa en Dag betale sin Tribut til Livets Herre,« havde han skrevet til mig en Maaned før.

Hans Bøger — de altfor faa — vil leve efter ham. I den brændende Ild, der, lige til hans Øjne brast, luede for Ret og Sandhed i Historien og i Menneskelivet. De vil vidne — nu da hans levende Ord ikke længere kan det — om en Ridder uden Frygt og Dadel; om en Udvalgt.

»Eftermælet aldrig dør — naar det vel er vundet«.

Inga Nalbandian.

Oktoberblæsten ribber Skovens Træer, og Bladene falder, hvirvles rundt og føres bort i Skoven til stille Steder, hvor de i Læ af et eller andet kan lægge sig til Hvile. Regnen siver og siler ned.

Det er Efteraar, og den Alvor, der er heri, passer godt sammen med det Budskab, som Aviserne lige har bragt, at Åge Meyer Benedictsens er død.

Det er vemodigt at tænke paa, at man aldrig mere skal se hans ejendommelige Skikkelse paa en Talerstol eller høre hans lyse, æggende Stemme; thi han var saa absolut noget for sig, ikke alene Stemmen, men hele Skikkelsen: Dragten, det brune Ansigt med de luende Øjne, de store Gebærder og hele Fremstillingens Tone og Anlæg.

Som han selv virkede fremmedartet, bragte hans Tale som oftest Bud ude fra den vide, fremmede Verden, fra Folkeslag, der kæmpede for Livet, fra Mennesker, der var i Trængsel og under Tryk, men som higede ud af den, længtes op over det til Lyset og Lykken; stundom bragte den ogsaa Hilsen fra dem, der bøjede sig under Skæbnen og blev siddende med Hænderne i Skødet for at vente Undergangen, og man følte den levende Forstaaelse af og den inderlige Medlidenhed med Menneskenes Kaar.

Han havde vandret, snart sagt over hele den vide Jord, havde set mangfoldige Mennesketyper, lært deres Sprog og talt med dem i det.

Jeg mindes ham endnu saa tydeligt fra første Gang, han kom til Vestbirk Højskole og skulde tale. Han mødte lidt for sent, fordi Bryrptoget var kørt fra ham, og han derfor maatte køre med Hestekøretøj de to Mil.

Da han endelig kom ind i Salen, studsede Folk lidt ved det særegne Præg, der var over ham, og da han stod paa Talerstolen,

og den høje, lyse Stemme slyngede de første Ord ud over Forsamlingen, var der enkelte, der lo, saa overraskende virkede han i den jævne Forsamling af Højskoleelever og Landsbyfolk i det tarveligt belyste Samlingshus. Men det var kun et Øjeblik, saa havde han helt alles Øjne og Øren og holdt Forsamlingen fast fra først til sidst i de godt halvanden Time, han talte.

Det var en Veltalenhed, som man hidtil ikke havde hørt Mage til; den havde noget af Fyrværkeriet over sig, noget af Vulkanen, der dirrer af Spænding og gløder af Ild. Det var en Digter, der havde brugt sine Øjne, og i hvis Sjæl Indtrykkene var bleven til Liv og havde samlet sig i store Linier, skarptegnede, farverige, følelsesmættede. Det var en Verden af fremmede Landskaber i Sol og i Skygge, af østerlandske Byer med deres Vrimmel af alskens Menneskevæsner i Hverdagens Stræb og Festdagens Jubel med Sydens straalende Himmel over sig.

Man trak Vejret dybt og hørligt, da han sluttede, og syntes, at nu havde Baalet lyst og varmet til sidste Funke; nu maatte han da være træt og falde sammen. Men da vi saa kom over i Dagligstuen til Kaffen, talte han videre, utrættelig, livfuldt, optaget. Stundom lukkede han Øjnene, som blev hans Sjæl helt borte i Minderne om da og dengang; Stemmen sank til en indtrængende Hvisken, som talte han til nogen inde i sig selv. Korte Latterudbrud gjorde det hele mærkværdig hjemligt og nært ogsaa for os.

Den ene Kop Kaffe blev kold efter den anden, mens han talte, og blev stadig erstattet af en frisk og varm; men ogsaa den blev glemt.

Det var underligt for Hjemmefødningen, for hvem København var langt af Led, for hvem Jylland var Verden og smaa Provins-købstæder Indbegrebet af By, at blive baaret af Sted ud i Verden af denne Ordstrøm, der steg og sank, mens den for forbi.

Det var dengang Tyrkiet, han talte om, og jeg synes, at Ordet Stambul endnu lyder for mit Øre med Klang af hans Stemme.

Senere har jeg hørt ham tale om meget andet: Armenien, Irland, Island, Polen, Sovjetrusland.

Det var ikke Tankernes Dybde eller Originalitet, der fængslede; men det var Formen, Iklædningen, den stærke Medleven og inderlige Deltagelse, den poetiske Opfattelse og dirrende Harmen over Uret og Undertrykkelse af nationalt og personligt Aandsliv.

Det er vemodigt at vide, at han er død, og at den Tone, som var hans personlige ind i Landets Foredragsvirksomhed og Litteratur, er forstummet. Vi er blevet fattigere derved, fordi han var noget for sig.

»Det falmer og falder ned Løvet over alle grønne Skove«.

Kristen A. Lange,

Seminarieforstander.

ÅGE MEYER BENEDICTSEN SOM DIALEKT-FORSKER

I de Mindeord, som i disse Dage kommer frem i Pressen om Åge Meyer Benedictsen, vil naturligvis navnlig de for vide Kredse bestemte og tilgængelige Arbejder af den Afdøde blive nævnt, særlig hans Skrifter om Litauen og Armenien. Maaske maa det være mig tilladt at henlede Opmærksomheden paa Arbejder af mere speciel Karakter, som belyser den Alvor og Grundighed, hvormed Benedictsen gik til videnskabelig Forskergering ude i Marken.

Under sit Ophold i Persien i 1900—1902 havde Benedictsen faaet Underretning om Eksistensen af en ejendommelig iransk Dialekt i Distriktet Awroman i Vestpersiens Bjerge, henad den tyrkiske Grænse til. Han fandt først en Molla, der var barnefødt i denne Egn, og som meddelte ham nogle Eventyr i sin Dialekt, oversatte og forklarede dem paa Persisk. Nogle Hovedtræk af Awroman-Dialektens Grammatik optegnede Benedictsen ligeledes efter denne Mollas Meddelelser. Derefter foretog han selv en Rejse til disse vanskeligt tilgængelige Bjergegne for at studere Dialekten paa Stedet. Arbejdet var vanskeligt; man forstod ikke hans filologiske Interesse og mistænkte ham for skumle politiske Anslag. »Hvad vil du vide?« sagde Auromanernes Khan, »en Ko hedder saadan, et Gevær hedder saadan og en Hest saadan, det behøver du ikke lang Tid til at skrive ned, og saa kan du, om Gud vil, vende tilbage til dit Land.« Alligevel fik Benedictsen ogsaa her en Del Tekster som Frugt af sit Besvær.

Først en Snes Aar senere viste han mig sine Optegnelser, og vi blev enige om at gennemgaa hele Materialet og om muligt ordne det til Udgivelse. Resultatet af vort Samarbejde blev en Afhandling i Videnskabernes Selskabs historisk-filologiske Meddelelser. Iranske Dialektstudier er i de sidste Aartier blevet drevet med

betydelig Iver fra forskellige Sider, men for Awroman-Dialektens Vedkommende, paa hvilken Benedictsens nu havde bragt en hel Række sammenhængende Tekster til Danmark, forelaa der kun nogle faa Gloser, som Franskmanden Morgan havde meddelt med den Tilføjelse, at Awromaniernes Uvidenhed var saa stor og deres Intelligens saa ringe, at han havde haft den største Møje med at indsamle de mest elementære Ord og Sprogfænomener paa deres Dialekt. Benedictsens Dialektopskrifter stod i Nøjagtighed og Sikkerhed paa ingen Maade tilbage for Optegnelser foretagne af skolede iranske Sprogforskere som Zhokovski og O. Mann. Jeg maatte beundre den Klarhed, hvormed Benedictsens forstod at bestemme Awromandialektens Stilling indenfor de iranske Dialektgrupper, skønt han slet ikke tilhørte den iranske Filologi, men var kommen til Persien uden nogen egentlig Træning i dette Fag, der laa hans oprindelige Studieomraader ret fjernt. Han havde opdaget denne Dialekts nære Slægtskab til den saakaldte Zaza-Dialekt, der af sin Opdager, Lerch, var blevet kaldt Zaza-Kurdisk og af alle senere Forskere blevet behandlet som Kurdisk. Benedictsens, Ikke-Fagmanden paa dette Omraade, saa, at Zaza saavel som den Dialekt, der tales af Awromanierne, som ligger omgivet af kurdisk talende Stammer, ikke hører sammen med Kurdisk, men tilhører en anden Dialektgruppe. Og Benedictsens havde Ret.

Det er naturligvis ikke muligt her at gaa nærmere ind paa et saa fjernt fra Alfarvej liggende Emne. Jeg vilde blot anføre disse Træk for at vise, at Åge Meyer Benedictsens, der var et stort Menneske, ogsaa sad inde med betydelige Evner som eksakt Videnskabsmand.

Arthur Christensen,
Professor, Dr. phil.

Han var en Mand fra Ørkenhavet,
med blide Øjnes hede Blik —:
»Der er et Sted en grøn Oase,
en ren og kølig Læskedrik!«

Han var en Fremmed her i Norden,
hvor Hjertet dølger helst sin Brand.
Og dog, trods alt, har vi forstaaet,
at han var vor og var en Mand.

Hvor stort, ekstatisk var hans Rige —
fra Jøkelsne til Ørkensand!

Kai Hoffmann.

Åge Meyer Benedictsen var en af de rigest udstyrede Mænd, jeg har kendt, baade paa Hjærte og Hjærne. Han skilte sig ud fra alle andre baade i det ydre og det indre. Da han engang blev spurgt om, hvordan han egentlig var bleven saa særegen, svarede han, at det vist kom af, at Faderen var Jøde og Moderen Islænderinde, hans Far var Grosserer og hans Mor kgl. Skuespillerinde. Han havde arvet sine to Stamfolks bedste Egenskaber. Islands Sagamænd og Salmedigtere talte han med Stolthed blandt sine Forfædre, ligesom Jødefolkets Profeter og Sangere.

Åge Meyer Benedictsen var som den altid brændende Tornebusk, og ligesom der fra denne i gamle Dage i Midians Ørken taltes til Moses om, at han skulde frelse det lidende Folk, talte Åge Meyer Benedictsen til os om, at vi skulde hjælpe alle de lidende Folk. Han opsøgte dem, der led ilde, han gjorde sig til et med dem, tilegnede sig ikke alene deres Sprog, men ogsaa deres Aand. Som Sprogmand og Geograf var han udrustet med sjældne videnskabelige Evner, han ofrede dem for at hjælpe de lidende, baade de enkelte, som han aabnede sit Hjem og sine Hjælpemidler for, og Nationerne, som han kæmpede for med Mund og med Pen.

Jeg kender ingen, der som han kunde gribe med sin Tale. Til at begynde med studsede man, men snart sad man fangen. Paa strengt videnskabelig Grund kunde han fremstille sit Emne, saa det blev lyslevende, ja, saa at sige livsskabende. Han var den ideale Folkeuniversitetslærer, og i vort Folkeuniversitet var han en af Hovedpillerne. Rundt i Landets Blade fortælles i disse Dage om, hvad han har betydet for alle Samfundslag, mindst vel i København. Var en Foredragsforening døende, sendte man Bud efter Åge Meyer Benedictsen, og han skyede ingen Ulejlighed eller Bekostning for ved sin Tale at bringe nyt Liv i den.

Aldrig sparede han sig selv, aldrig spurgte han, om noget kunde betale sig, naar han saa nogen eller noget trænge til hans Hjælp — han vidste, at ved at ofre Livet vindes det.

Han, der havde gennemrejst og gennemvandret Jorden fra Island til Haiti, fra Finland til Armenien og Indien og kendte Folk og Sprog, som laa derimellem, elskede Danmark overalt, som han elskede sit Hjem, og mest det paa den jyske Hede. I sit Hjem var han den rige Ven. Han, der regnede med Folkeslag, var i sit Hjem den omhyggeligste Vært. Han, der vidste saa meget og som havde saa meget at fortælle, kunde høre med Interesse paa andre. Som de rette Vismænd kunde han sidde stille og høre.

Åge Meyer Benedictsen er en Bekræftelse paa, at med stigende Individualitet følger stigende Universalitet, at med stigende Nationalitet følger stigende Internationalitet. Han var i den Henseende en Vejviser og Maner, en Mand, der har Fremtiden i sig.

For ikke længe siden skrev han til nogle af sine Venner, der havde mistet det dyreste, de ejede: »Vi er kommen nærmere til at forstaa ikke blot, hvad Lykke der er ved at leve eller kan være derved, men ogsaa hvad Lykke der kan være ved at dø uden endnu at have fornummet Livets egen Dødskulde og Gru . . . Jeg har svært nok ved at finde mig selv til Rette i Livet — og er urolig over den tydelig sig nærmende Alderdom — og mit »Livsværk«s stakkels Ringhed, hvad kan jeg saa sige til dem, der trænger til stærke og varme Sind«.

Saadan saa han paa sit Livsværk; vi, der kendte det, vidste bedre. Han havde Varme for sit Hjem, for sine Venner, for sit Land, mere end de fleste, han havde Varme for alle lidende i den vide Verden.

Nu skal Ilden snart fortære hans Legeme, han selv er gaaet paa den store Rejse, hvor han oplever større Ting, end vi kan ane.

Og nu sidder De, Fru Katri, hans elskede Hustru, saa ene tilbage. Vi vil udtale det gamle vestslesvigske Ønske: »Maatte De faa Glæde i Sorgen«.

Samlivet med dem, der er gaaet paa den Rejse, hvorfra man ikke vender tilbage, kan blive rigere end nogensinde. Det indre Livs Kærlighed gaar op for én, og saa lærer man efterhaanden at sige Tak baade for det, som var, for det, som er, og for det, som kommer.

Vi, dine Venner, siger dig, Åge Meyer Benedictsen, Tak for alt, hvad du har været for os og for de undertrykte og lidende, og vi ønsker din Hustru:

»Glæde i Sorgen«.

Det var i Askov, jeg første Gang hørte Meyer Benedictsens Navn nævne. Det skete i en af de Samtaler i gamle Feilbergs hyggelige Stuer, som hidrog saa meget til at gøre de Uger, jeg tilbragte paa Højskolen i Marts 1900, saa glædelige og frugtbare. Feilberg fortalte om hans Foredrag, om hans Kundskaber, hans eventyrlige Bedrifter paa Rejserne til vilde, asiatiske Folkeslag og med Beundring om det stilfærdige Svar, hvormed han havde slaaet Tanken hen om Faren ved Rejser i Videnskabens Tjeneste.

Tre Aar senere vakte en fremmed Opsigt i en lille sydbøhmisk Købstad. Drengene gabede paa hans Hue, og Gæsterne i Kroen lyttede til hans Fortællinger om Kurderne. Det var en Slags Triumf for os czekiske Landliggere, der ellers slet ikke var velsete af den tyske Befolkning i denne Bøhmerwaldby.

Jeg fulgte ham et godt Stykke paa Vej, da han forlod os for at besøge Mazaryks Ven, Pastor Cisař og andre Personligheder. Dr. Herben, der dengang byggede sit Landsted Hortiřov, satte efter hans Raad paa Væggen den kendte finske Sætning om fremmed og eget Land.

Siden den Tid havde vi i Åge Meyer Benedictsen en trofast Ven, en Kender af vort Sprog, Oversætter af vor populæreste Bog, Němcovás »Bedstemoder«, altid rede til at støtte os med Raad og Daad. Min »Babelstanke«, Tanken om en Forbindelse mellem de smaa Folk udover de stores Mægling, optog han, de smaa Nationers — Armenieres, Litavers, Islænderes m. fl.s — ivrige Talsmand, med Iver. Han var med i Arbejdet for at sende unge Landmænd som Elever paa danske Gaarde, hvor de om Sommeren skulde lære Sproget for at kunne tilbringe Vinteren paa en Højskole. Det lykkedes i stor Maalestok.

Og da vi atter mødtes efter Verdenskrigen var han med at skaffe nogle Snese udsultede czekiske Børn Ophold i Danmark,

hvor Tusinder af Tyske spiste sig rask. Succes'en var ikke stor. Dengang indbød han mig hjerteligt til et Besøg paa Videvang, og jeg beklager alt for sent, at jeg — medens jeg paa de umuligste Steder i Danmark og Norge holdt Foredrag om vort unge Czekoslovakia — ikke efterkom denne Indbydelse. Jeg anede ikke, hvilken Lejlighed jeg gik Glip af, men da jeg kom til Danmark i 1926, var han rejst til Vestindien — og senere til det Land fra hvilket ingen Rejsende kommer tilbage. Vi saas aldrig mere. Kun i min Erindring bevarer jeg Billedet af den dristige Videnskabsmand og det prægtige, varme Menneske.

Arnost Kraus,
Professor i Prag.

Åge Meyer Benedictsens havde et Hjerte saa ædelt, en Karakter saa redelig, en saa dyb Retfærdighedsfølelse og kultiveret Dannelse, at det ikke var at undres over, at denne Mand under sine talrige Rejser og Ophold i Orienten blev rystet over den grusomme Uretfærdighed, hvormed den armeniske Nation blev ofret. Derfor blev han denne Nations heltemodige og tapre Forsvarer. Med hvilken Ildhu søgte han ikke for Armenien at opnaa et af Folkeforbundet stadfæstet Mandat, i Lighed med andre smaa neutrale Stater. Han led usigeligt under Faamandsvældets Svigten baade i politisk og finansiell Henseende, og lige til sin Død ansporede han sine Venner og Medarbejdere saavel ved sine flammende Taler som ved sin Pen til uden Ophør at kæmpe for denne retfærdige Sags Sejr. Aftenen før han lod sig indlægge paa Hospitalet — umiddelbart før sin Død — sendte Åge Meyer Benedictsens mig en Venskabshilsen. Han forudsaa Muligheden af sin Bortgang og bad endnu engang alle Armeniernes Venner om ikke at tabe Modet, men med forøget Kraft kæmpe til Sejrens Time kom.

Han efterlader et straalende Minde hos alle dem, som havde den Oplevelse at komme i Berøring med ham, og hos mig i Særdeleshed.

Genève den 6. Juli 1934.

A. Kraft-Bonnard,
Præsident for
Armeniervennernes internationale Liga.

ET MINDEORD

Et Hovedtræk i Åge Meyer-Benedictsens Karakter var hans Begejstring for de høje Idealer. Denne Følelse knyttede ham til Polen i hine Tider, da det levede under Aaget af Delingsmagterne. Og denne Følelse førte ham ogsaa ind i dybere Studier over dets Liv. Dette faldt ham naturligt som Historiker og let paa Grund af hans Kendskab til Polsk, som han beherskede ved Siden af saa mange andre fremmede Sprog.

Åge Meyer-Benedictsen har adskillige Gange i Polens Underkuelsestid besøgt os, har iagttaget vort Liv i alle Provinser af det delte Polen. Han besøgte os ogsaa efter Befrielsen fra Fremmedherredømmet. Det er ikke nødvendigt at tilføje, at han med hele sin Sympati stod paa vor Side. I Samtalerne med os fremhævede han, at han ventede sig meget af en Nation, der midt i Underkuelsestiden har givet Verden saa mange Digttere, Videnskabsmænd og Kunstnere. Vore indre Problemer interesserede ham og ogsaa den Maade, paa hvilken vi agtede at klare dem. Han glædede sig over den rationelle og fremskridtsvenlige Løsning af mange Spørgsmaal, idet han deri saa et Bevis paa vor Nations Levedygtighed. Han følte med os i enhver vanskelig Sag, der som en Sten lagde sig i Vejen for vort Arbejde. Som den Studierejsende, der kendte mangfoldige Lande og Folk, delte han med os sine rige Erfaringer og Iagttagelser, ligesom han ogsaa hos os søgte Berøring med Mennesker, der kunde give ham Berigelse og Oplysning. De, som havde den Lykke at korrespondere med ham, ved, at hans Kritik kom fra et oprigtigt Hjerte, og at han i ethvert Spørgsmaal, han omhandlede i sine Breve, søgte at se paa det med den højeste Objektivitet.

Han var en varmfølende dansk Patriot, men samtidig stor Humanist, og hele Menneskehedens Sag laa ham stærkt paa Sinde. Enhver smuk og retfærdig Sag fandt i ham sin Forsvarer. Han

kunde tage fejl, blive paavirket af forskellige Suggestioner, men hans dybt menneskelige Instinkt — kan man sige — ledede ham altid, og førte ham til at finde Sandheden.

Ved en Række Artikler i forskellige Blade og Tidsskrifter og ved at holde mange Foredrag i Folkeuniversitetsforeninger vakte han Sympati og Interesse for Polen i store Kredse af det danske Folk. Med sit sikre Kendskab til det polske Sprog, hvis Skønhed han beundrede, oversatte han nogle af den polske Litteraturs ypperste Værker. I den Tid, da Henryk Sienkiewicz nød en stor literær Popularitet i Evropa, oversatte Åge Meyer-Benedictsen hans »Med Ild og Sværd«. Han oversatte ligeledes et Mesterværk af den af ham meget skattede polske Forfatterinde Eliza Orzeszko »Han gav sit Ord«. Fra den polske Poesi overførte han til Dansk med stor Kunst Fragmenter af Polens store nationale Epos »Herr Tadeusz« af Adam Mickiewicz, samt hans Digt »Farys«. Dette sidste blev trykt i sin Tid i »Tilskueren«. »Farys« var et af Åge Meyer-Benedictsens Yndlingsdigte. Fra den anden store polske Digter, Mickiewicz' Samtidige: Juljusz Slowacki, oversatte han til Dansk »De Pestslagnes Fader«. Ogsaa for den nyere polske Litteratur interesserede han sig livligt og fandt deri ofte Nøglen til de mest aktuelle polske Spørgsmaal. Kun et Par Uger før sin Død havde han den Tanke at oversætte Waclaw Berents dybt psykologiske »Hensmuldring«, et Romanværk, som han beundrede meget. I sine Breve til mig, affattet under sin sidste Sygdom, udtrykker han Haabet om endnu en Gang at komme til Polen, for at blive Vidne til de store Fremskridt i Landets Udvikling i den korte Tid, der var gaaet siden Genoprettelsen.

Vi, som kendte ham, gemmer Mindet om ham som vor gode Ven, vort Fædrelands Ven, til hvem vi er i dyb Gæld for hans Indsats i Polens Sag.

Warszawa, i Oktober 1934.

Josef Gabriel Mondschein,
polsk Forfatter.

EN ERINDRING

Det var paa en Gaard midt i Jylland. En stor Herregaard, overtaget af en dygtig Bonde. Der var stort Møde og mange mørkklædte danske Bønder med deres mørkklædte tavse Koner, som dog nok kunde udtrykke deres Følelser i varme Haandtryk. I en dejlig og af en Kunstgartner vedligeholdt Have stod den indbudte Foredragsholder paa sin Talerstol. Foredragsholderen var en stor Taler, der lidenskabelig og med Overbevisning aabnede for vide Horisonter i en Sag, som han baade følte for og havde gennemtænkt grundigt: Skandinavismen. Taleren var Åge Meyer Benedictsens.

Den mest betagne blandt Tilhørerne var maaske en ung Polakinde, der undrende og grebet blev indført i det store skandinaviske Fællesskab, saa hun forstod, at den nordiske Verden var en Verden for sig, en af Menneskehedens store Kulturkredse. Hun vidste nok noget om det i Forvejen — netop derfor vilde hun komme til Danmark — men det gik op for hende som en Aabenbaring ved Åge Meyer Benedictsens kloge og aandrige Fremstilling.

Ogsaa som Gæst paa »Videvang«, Åge og Katri Meyer Benedictsens dejlige Landsted ude paa den jydske Hede med de vide, vide Udsigter, hvor hun for første Gang nød et dansk Hjemms indtagende Stemning og Hygge, blev hun gjort fortrolig med nordisk og dansk Tænkning. Her mødtes dansk og polsk Fædrelandskærlighed. Den polske Student fandt der en beredvillig Opmærksomhed for alt, hvad hun havde at fortælle om det nyopstandne Polen, som hun bar som en Helligdom i sin Sjæl — og Åge Meyer Benedictsens blev, i Kraft af sit indgaaende Kendskab til Danmark og sin dybe Følelse for sit Land den fremmede Gæst en kyn- dig Fører og Lærer. Han underviste sin unge Veninde i Danmarks Historie, dets Udvikling i Tidernes Løb, om dets store Mænd, dets Problemer, dets materielle og aandelige Liv. Han — den

vidtberejste — holdt mest af sit eget Land og den største Vægt lagde han paa at kende dets Historie. Da han saaledes spurgte sin Gæst om noget fra dansk Historie og det viste sig, at hun ikke kendte noget til det, sagde han:

»Hvordan vil De dog forstaa et Land, naar De ikke kender dets Historie? De maa virkelig først og fremmest studere dansk Historie, før De kan dømme om danske Forhold.«

Denne Irettesættelse fæstede sig dybt i den unges Sind og virkede opdragende paa hende.

Da hun i Polen flere Aar senere fik Bud om Åge Meyer Benedictsens Bortgang, følte hun det som et stort Savn, en Tomhed i det Danmark, hun kendte. Hun savner stadig og vil savne hans kærlige, menneskevarme Sind og hans kloge og modne Vejledning, netop fordi han, den store og varmtfølende danske Patriot, der — dybt overbevist om sit Lands Fortrin — som ingen anden var i Stand til at vække Forstaaelse og Kærlighed til Danmark hos den Fremmede.

Zofja Gulinska,

Presseattachée ved den polske Legation i København.

Naar man nævner Åge Meyer Benedictsens Navn, føres Tankerne uvilkaarligt hen paa hans Bog om Litauen, »Et Folk, der vaagner«. Bogen, der udkom hos Gyldendal i 1895, er forlængst udsolgt, men selv efter fyrretyve Aars Forløb lever den stadig. Mange andre Bøger er siden blevet udgivet om Litauen og andre Lande, — Propagandaskrifter, mer eller mindre populære Værker, men de fik som oftest en kummerlig Skæbne, især voldte de Boghandlerne Bekymring. Ofte kan man se disse Produkter ligge i Antikvarboghandlernes Kasser paa aaben Gade til vældig reducerede Priser. Al den saakaldte Propagandalitteratur er af samme Støbning, — en Sammenpresning af flest mulige Oplysninger om Landet, dets Historie, Geografi, Andelsbevægelse, Statistik, Bankvæsen o. s. v. Hvis man gerne vil imponere Læserne yderligere, tilføjes en Litteraturoversigt fuld af de mest forunderlige Navne, som ingen Moders Sjæl kan udtale, og for at sætte Kronen paa Værket anbringes som Regel Statsoverhovedets eller nogle officielle Personers mest officielle Fotografier foran i Bogen. En saadan Bog oplever som oftest knapt den Ære at blive skaaret op. Folk, der kommer som Turister paa Konsulaterne og faar den overrakt, glemmer den ofte i Vindueskarmen i nævnte Institution, — og her maa det indrømmes, at den, der skriver disse Ord, selv har saadanne Forsyndelser paa Samvittigheden. — Der er udkommet uendelig mange Oplysningsbøger om de nye Lande efter Krigen.

Men Benedictsens Bog læses stadig.

Før og under Krigen var Danskernes geografiske og etnografiske Begreber om Landene paa den anden Side Østersøen ret dunkle. Ofte blev Litauen placeret nede i Nærheden af Kaukasien. Og det kunde hænde, at jeg blev stillet overfor saadanne Betragtninger som: »er det nu ogsaa virkelig nødvendigt at danne endnu en lille Stat, — det bliver kun til Vanskeligheder med de nye Grænser, og tillige vil det volde store Ubehageligheder for de gamle,

allerede eksisterende Stater. Desuden, nye Toldgrænser, ny Mønt, — er alt dette praktisk?»

Men lige saa ofte mødte jeg i København Folk, som frejdigt sagde: »De er Litauer? Aah! — Jeg kender Litauen. Jeg har læst Benedictsens Bog.« Det var ældre Folk, som senere virkelig overbeviste mig om, at de kendte Litauen rigtigt.

Ejendommeligt er denne Bog, »Et Folk, der vaagner«. Nærmest som intime Breve, maaske som en Samling Kærlighedsbreve. Et Digterværk. En Bog, som ikke handler om et enkelt Menneske, men om et helt Folk, som han elskede. Han vilde undersøge dette Folk, — han følte med det, og gjorde dets Sorger til sine.

Naar vi Litauere trængte os paa med Spørgsmaalet: »Hvornaar kommer der en ny Bog om det genopvaagnede Litauen?« svarede han: »Jeg *har* skrevet en Bog. Jeg kan ikke mere.« — Jeg forstod ham godt. I hans Bog findes alt: Hengivenhed, den største Oprigtighed, Udholdenhed, Hjertensgodhed. Intet Godtkøbsstof.

Hvor var Benedictsens Vandring gennem Litauen forskellig fra moderne Rejsebeskrivelser. Disse krydres med Beretninger om Hestene paa Landevejene, der stejler af Angst for Automobiler, — i smukke Vendinger omtales den litauiske Gendarms Uniform og dens Farvesammensætning, — og Bønderkonerne og Pigerne, som om Søndagen gaar barfodede til Kirken, og først tager Sko paa udenfor Kirkens Dør, vækker mild Forbavselse. Disse og tallose andre Turistindtryk fylder vore Dages Beskrivelser.

For 40 Aar siden var Forholdene i Litauen ganske anderledes. Hvis man overhovedet kunde tale om Litauens Eksistens. Benedictsens skjuler det heller ikke, — oprigtig som han er. I Begyndelsen kunde han overhovedet slet ikke finde de efterlyste Litauere. Litauen var tom. Han siger selv: »Jeg maatte næsten tage en Lygte i Haanden for at finde Litauerne«.

Først besøgte han det saakaldte »prøjsisk Litauen«, en Slags litauisk »Sønderjylland« under prøjsisk Herredømme, og han strejfede om i Landet omkring Byen Tilsit. Den uddøende Folkestamme havde vakt Interesse hos den herskende Regering ved sin ejendommelige Almuekunst, og der var blevet indsamlet og registreret mange Kunstgenstande med det Formaal at opbevare dem i Musæer. Men udover det fandt han intet Litauen, — det vil sige, Tjenestefolkene og de fattigste Bønder talte Litauisk, og

i Kirkerne var Sproget bibeholdt. Først efter energisk Søgen fandt han de maalbevidste Litauere samtidig med at han lærte den kendte tyske Forfatter og Filolog Sauerwein at kende. Sauerwein, som var en stor Altruist, havde lært sig Litauisk, og som en Missionær blandt Hedninger samlede han Litauerne om sig og hjalp dem med at organisere Delegationer, der skulde tale deres Sag og forsvare deres religiøse Anliggender overfor den tyske Regering. Nu var Litauerne fundet! — Det er klart, at Benedictsens sluttede sig til et Menneske som Sauerwein.

Denne Opdagelse af det »nye« Folk minder mig levende om en anden Forkæmper og Idealist, en Svensker, som endnu lever og virker, Stockholms f. d. Borgmester og Senator Carl Lindhagen. Da der i 1915—18 og senere kom Delegationer af Litauere fra Petrograd til Stockholm, udbrød Lindhagen til sine Landsmænd: »Mine Herrer! Jeg har fundet et nyt Folk!« Senere begyndte han ved Møder at gøre Propaganda for det nye Folk og fremmede derved den svenske Regerings »de facto« Anerkendelse af den litauiske Stat. Litauen blev anerkendt. Der synes mig at være mange Lighedspunkter mellem denne svenske Forkæmper og Benedictsens, skønt jeg egentlig ikke ved, om deres Virkefelt falder sammen eller om de overhovedet kendte hinanden. Den saa populære svenske Borgmester er med sine 74 Aar en evigung Idealist og Pacifist. I den brede Befolkning kaldes han »upraktisk«. Men naar man i en Alder af 74 Aar uophørlig behandler Spørgsmaalet om Muligheden af en Forening af de baltiske Stater, Polen og Finland, saa er det ikke smaa Doser Idealisme, som er tilstede.

Det skyldes ikke Tilfældigheder, at Benedictsens kom til Litauen. Han var godt forberedt, og hans Kendskab var forbavsende omfattende. Han havde sine Erfaringer fra Bøgerne, og da han kom til det russiske Litauen, havde han i Tankerne et hedensk, uudforsket Skovland, hvorover Tordenguden Perkunas herskede uindskrænket fra sin litauiske Himmel. Litauen var jo som bekendt det Land i Evropa, som blev sidst kristnet.

Men han opdager snart, at det ikke længere er Perkunas, der hersker over de litauiske Sjæle, men Sognepræsten.

Benedictsens, som bærer sin DiogenesLampe, finder straks den litauiske Bonde, der vandrer i Furen bag Ploven i dybe Tanker. Drømmende, fattig, uoplyst. Og han taler med ham. Benedictsens Studier er ikke Musæumsstudier. Han skriver: »Der paa Marken,

bøjet over det gammeldags Plovgreb, staar en ung Litauer, som man saa dejlig kunde tage for en dansk eller svensk Bonde.«

I disse Omgivelser finder han mange Rigdomme: Folkesangene, Melodierne, Sproget. — Han oversætter de mest karakteristiske Sange. Han beundrer dem. Og naar han taler om Sproget, skriver han: »Det er for en Sprogmand en ejendommelig Nydelse at høre Litavisk, vel omtrent som for en Kunstner at besøge Roms Kunstskatte. Hele det mægtige tunge Apparat, Sprogmanden kender fra sin indiske, græske eller gotiske Sproglære, noget, der altid har staaet dødt for ham, slaar ham pludselig lyslevende imøde. Syv Kasus, tre Tal, baade i Deklination og Konjugation, Supinum, Gerundium og store uhjælpsomme Participalkonstruktioner. Hvor lyder det ikke henrivende for en Filolog at høre et Barn sige: »Blivende bedt derom, sætte De Dem«! Man elsker straks den Unge.« Naa, strengt taget kan jeg nu ikke indse, hvorfor man skulde elske den Unge.

Benedictsen opholder sig i lang Tid i Litauen. Han kommer sammen med Godsejere, ofte Polakker, kommer sammen med Polakker i Byerne, med Russere og Jøder. Foruden at tale Litauisk behersker han ogsaa Russisk og Polsk, saa han har let ved at lære Mennesker at kende. Han er ikke ensidig. Senere træffer han ogsaa intellektuelle Litauere. Han glæder sig, da den første litauiske Avis »Auszra« udkommer, — han glæder sig over den litauiske Morgen. Han overbeviser sig om, at det litauiske Folk ikke er dødt, — at Folket lever. Og han skriver en temperamentsfuld Bog, et Digterværk, om det vaagnende Folk. Hans Mission er endt. Hans Spaadom er gaaet i Opfyldelse. Og han rejser bort til andre Opgaver, andet Arbejde. Og der er nok. Her Islændere, der Armeniere, — de trænger til hans Hjælp.

Ligesom de fleste danske skylder Benedictsen deres Kendskab til Litauen, saaledes er der endnu den Dag i Dag i Litauen Mennesker, der skylder Benedictsen, at de i sin Tid blev »omvendt« til Litauere. Det er hændet, at jeg i Kowno har spurgt Mennesker, som jeg traf, om de kendte Benedictsen. »Aa, Benedictsen!« lød Svaret, »da jeg i sin Tid læste ved Universitetet i Moskva, spurgte han mig bebrejdende, hvor jeg kunde sige, at jeg var Polak. »De er Litauer!« sagde han.« Jeg mindes baade en Bankdirektør og en berømt Læge, hvem det gik saadan dengang i det gamle, gode Rusland, og maaske findes der flere.

Selv om der i de skandinaviske Leksika ikke staar lange Spalter om Benedictsens, — selv om han maaske som Profet ikke agtes særlig højt i sit eget Fædreland, saa vil han altid i Litauernes Hjerte leve som Mennesket med den smukke Sjæl, — Mennesket, der aldrig gjorde et Skridt, han behøvede at angre.

Jeg ved ikke om hans Hus i Charlottenlund endnu eksisterer, — der hvor han og Fru Benedictsens havde deres hyggelige, gæstfrie Hjem, der hvor vi Udlændinge kom og blev hjerteligt modtaget, — typisk dansk. — Her kom der Folk af mange forskellige Nationaliteter, som i mig saa Repræsentanten for et nyt Folk. Navnlig kom der mange Islændere.

Benedictsens Forelæsninger var Kunst paa sin Vis. Ordets Kunst. Med ganske enkle Midler, — et Par Lysbilleder, — en fordringsløs Sal — skabte hans Veltalenhed og hans dybtgaaende Kendskab til Stoffet store Resultater. Interessantest var hans Skildringer af de fremmede Lande. Jeg mindes endnu som var det idag hans Rejse til Indien — til Island.

Senere rejste Benedictsens til Litauen endnu et Par Gange og knyttede Forbindelse med de nye Mennesker i det nye Land.

Lidt efter lidt har Litauen udviklet sig til en ny Kulturstat, og særlig nu, da Forbindelsen mellem Danmark og Litauen i mange Retninger udvides og vokser, mindes vi ofte Benedictsens og al den Godhed, han viste Litauerne, og jeg ved, jeg taler paa mange af mine Landsmænds Vegne, naar jeg siger: Vi savner ham.

Stockholm, Oktober 1934.

Jurgis Savickis.

Litavens Minister i Skandinavien.

ÅGE MEYER BENEDICTSEN

Ude paa den jyske Hede med Ensomhedens Poesi over sig, midt i den brune Lyng, er Åge Meyer Benedictsens Bauta rejst, efter at hans Urne efter eget Ønske og med Myndighedernes Tilladelse er gravsat i en Kæmpehøj, »Katriss Høj«, der ligger paa Benedictsens Hedeejendom »Videvang« ved Troldhede.

Gravhøjens Sider er bevokset med gammelt Egekrat, og en opvoksende Plantning er holdt paa Afstand ved et bredt Græsbelte, der kranses af en Egeplantning, værnet af et fastere Hegn.

Den store Natursten, der er rejst oppe paa Gravhøjen, blev fundet paa »Videvang«s Mark.

Paa Stenens Forside er indhugget følgende Inskription:

ÅGE MEYER BENEDICTSEN

1866—1927

De undertrykte Nationers Tolk.
En lysende Aand for det danske Folk.

Og paa Bagsiden:

Venner, hans ædle
Virke vandt ham,
satte Sten
over Stridsmand god.

Ovenover Navnet er udhugget en østerlandsk Lampe, den evigt brændende.

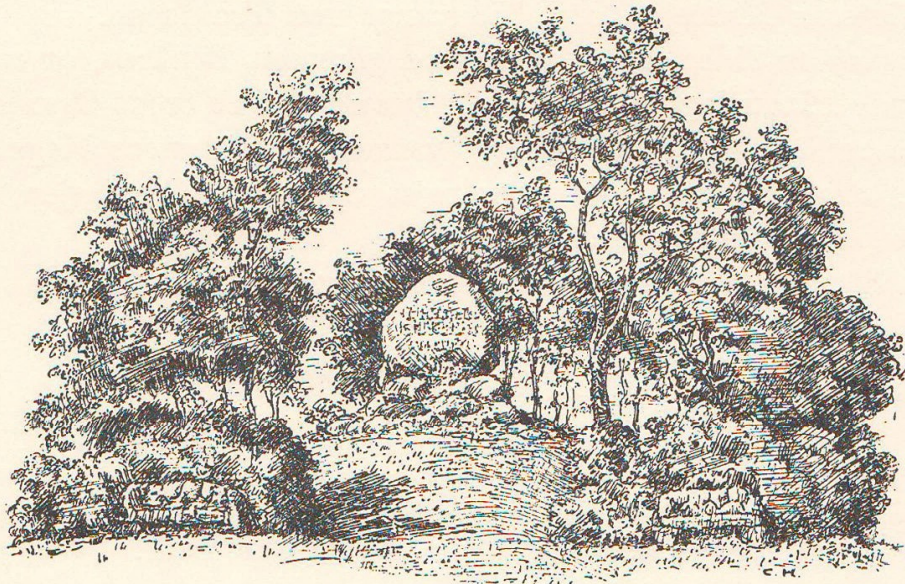
Den meget afsides Beliggenhed, hvor det var vanskeligt at ordne en virkelig Højtidsfest, der var Benedictsen værdig, har bevirket, at Afsløringen fandt Sted i dybeste Stilhed, hvad der

ogsaa stemte bedst med den Beskedenhed, der var et af hans Aands Adelsmærker.

Nu hviler denne Aandens Stridsmand i den gamle Oldtidshøj.

Han, der hele sin Livsens Dag higede mod Solen, mod Lyset, denne Retfærdens Vogter, der stred for de lidende Folk paa Jord og spredte Lys ved sit magtfulde Ord, denne rastløse Vandrer har ude under den lyse Himmelbue paa den store tavse Hede fundet den saa haardt tiltrængte Hvile og Fred.

H. M. Madsen.

BIDRAG TIL EN BIBLIOGRAFI

Bøger af Åge Meyer Benedictsen:

- Finnerne og deres Land.* Studentersamfundets Smaaskrifter. 1891.
Et Folk, der vaagner. Kulturbilleder fra Litaven. 1895.
Les dialectes d'Awromān et de Pāwä. Sammen med Prof. Arthur Christensen. Det kgl. Videnskabernes Selskab. Historisk-filologiske Meddelelser. VI, 2. 1921.
Overblik over det islandske Folks Historie. 1921.
Armenien. Et Folks Liv og Kamp gennem to Aartusinder. 1925.
Armenien. En Folkeskæbne. 1927.
Lithuania. »The awakening of a nation«. 1924.

Bidrag til Bøger:

- Slavisk Litteratur og Finsk Litteratur* i Julius Clausen: III. Verdenslitteraturhistorie. 1901.
Don Juan i Kurdistan. Wisbechs ill. Almanak 1909.
Island. (I Bogen »Island« udg. af Dansk-isl. Samfund 1918).
Det genfødte Litaven. Lysskær. En Bog om Litaven. Kbhvn. 1919.
Aarsagen til de armeniske Rædsler. Frem. 1925.

I Serien »Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning« har Åge Meyer Benedictsen skrevet følgende Hefter:

- Nr. 22. Polens Fald og dets Kampe for Genoprejsningen. 1899.
» 26. Russisk Jord og russiske Bønder. 1900.
» 66. Vore Dages Persien. 1903.
» 120. Jøderne og Jødehadet. 1906.
» 159. Indien og Europa. 1909.
» 186. Irlands Folkekamp. 1910.
» 187. Island i Nutiden. 1910.
» 218. Den muhammedanske Verden og Europa. 1913.
» 240. Stat og Nation. 1915.
» 258. Russisk Kultur. 1916.
» 303. Østerland og Vesterland. 1921.
» 314. Mennesket og Menneskeracerne. 1922.
» 335. Ruslands Sammenbrud. 1924.
» 355. Den sorte Race i Afrika og Amerika. 1927.

Artikler:

- Til Østerland.* Højskolebladet. 1901.
Russerne i Kaukasus. Politiken 6/12 1905.

- Paa bulgarske Veje.* Tilskueren. 1908.
Et Blik fra Ruslands Nutid mod dets Fremtid. Det ny Aarhundrede.
 1. Aarg. 2. Bind.
Russiske Partier under Nicolaj II. Det ny Aarh. 2. Aarg. 1. Bd.
Jøder og Gojim. I—II. Ugens Tilskuer. 1911—12.
Indtryk fra Rusland. Ugens Tilskuer. 1912—13.
Den russiske Sfinks. I—II. Ugens Tilskuer. 1912—13.
Islands Højskole. Højskolebladet. 1912.
Det russiske Rigsproblem. I—IV. Ugens Tilskuer. 1913—14.
Serbien. Højskolebladet. 1914.
Island og Danmark. Højskolebladet. 1915.
Det polske Folk under Verdenskrigen. Højskolebladet. 1915.
Russiske Stemninger under Revolutionen. (Efter Russisk).
 I. Til dig, Soldat!
 II. Samtale med en Revolutionær. Højskolebladet. 1917.
Island i Nutiden. En Studievejledning. Bogens Verden. 1918.
Armenien. Menighedsbladet. Aarg. 6.
Ruslands Ulykke. Dansk Udsyn. 1921.
Freden mellem England og Irland. Højskolebladet. 1922.
Om Irland. Hver 8. Dag. 10—3—1922.
Et Gemæle. Politiken. 4/5 1922.
Folket, der myrdes. Aarhundredets største Skændsel. Hjemmet. 9/5 1923.
Til vore Læsere. Armeniervennen. Nr. 1. 1921.
Armenien efter Verdenskrigen. Armeniervennen. Nr. 5—6. 1921.
Et Gemæle. Armeniervennen. Nr. 5—6. 1922.
Godsejer Johs. Hage. Armeniervennen. Nr. 5—6. 1922.
Europa og Tyrkiet. Armeniervennen. Nr. 1—2. 1923.
Armeniens Dag. Armeniervennen. Nr. 9—10. 1924.
De danske Armeniervenner i 1924. Armeniervennen. Nr. 5—6. 1925.
Dr. Johannes Lepsius. Armeniervennen. Nr. 3—4. 1926.
Folket i Nød. Armeniervennen. Nr. 1—2. 1927.

Oversættelser af Åge Meyer Benedictsen:

- Juhani Aho: *Alene.* 1892. Fra Finsk.
 — *Spaaner.* 1893. Do. sammen med N. J. Nørlund.
 — *Jærnbanen.* 1893. Fra Finsk.
 — *Fredløs.* 1895. Do.
 B. Němcová: *Bedstemoder.* 1894. Fra čekisk.
 J. Vazof: *Under Aaget.* 1899. Fra Bulgarsk.
 Gogol: *Døde Sjæle.* En satirisk Digtning. 1900. Fra Russisk.
 Henryk Sienkiewicz: *Med Ild og Sværd.* I—II. 1903—04. Fra Polsk.
 Eliza Orzesko: *Han gav sit Ord.* 1916. Do.
 Gogol: *Døde Sjæle.* 1926. Fra Russisk.
 — *Revisoren.* 1927. Do.

INDHOLD

	Side
Katri Meyer Benedictsen: Forord.....	5
Åge Meyer Benedictsen: Udvalgte Artikler:	
Nationalfølelse.....	9
Litavens Land.....	11
Det genfødte Litaven.....	17
Island.....	29
Island og Danmark.....	38
Freden mellem England og Irland.....	60
Finlands Natur.....	81
Det polske Folk under Verdenskrigen.....	86
Paa bulgarske Veje.....	99
Serbien.....	109
Jødehadet.....	117
Et Genmæle.....	119
Dr. Johannes Lepsius.....	124
Folket i Nød.....	129
Mindeord om Åge Meyer Benedictsen af:	
Ingeborg Marie Sick.....	135
Inga Nalbandian.....	136
Kristen A. Lange.....	141
Arthur Christensen.....	144
Kai Hoffmann.....	146
L. Moltesen.....	147
Arnost Kraus.....	149
A. Krafft-Bonnard.....	151
Jozef Gabrjel Mondschein.....	152
Zofja Gulinska.....	154
Jurgis Savickis.....	156
H. M. Madsen.....	161
J. M. Jensen: Bidrag til en Bibliografi.....	163